

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO

Bydgoszcz, dnia 26 lipca 2023 r.

Poz. 4881

UCHWAŁA Nr L/417/23 RADY GMINY W KSIĄŻKACH

z dnia 18 lipca 2023 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami Gminy Książki na lata 2023-2026.

Na podstawie art.18 ust.2 pkt.15 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r. poz. 40 i poz. 572), art. 87 ust.3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840, Dz. U. z 2023 r. poz. 951), po uzyskaniu pozytywnej opinii Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków Rada Gminy Książki uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki Nad Zabytkami Gminy Książki na lata 2023-2026, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

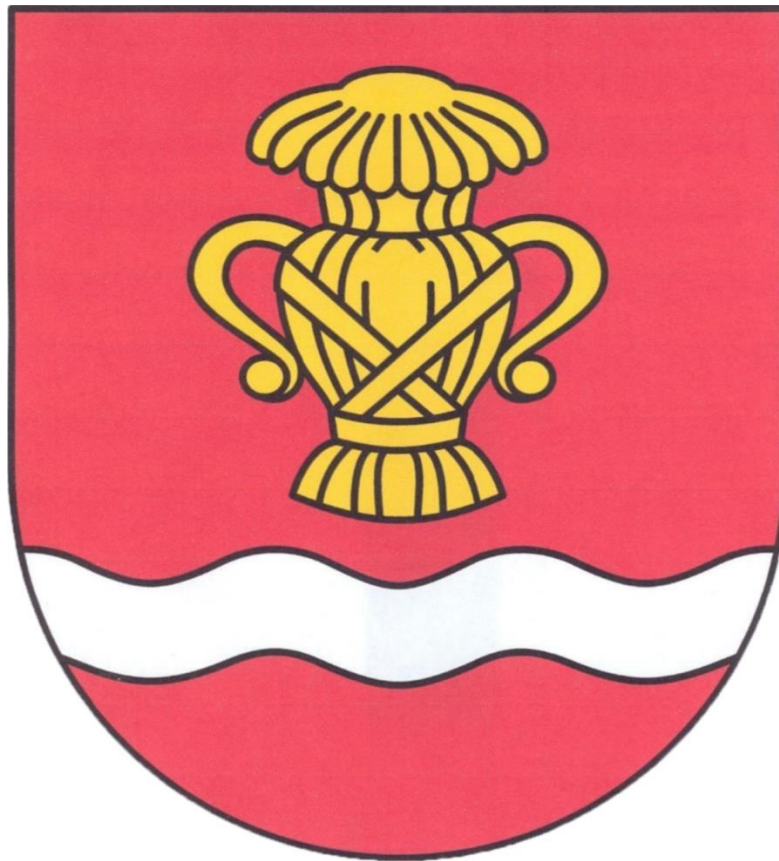
§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Książki.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

Przewodniczący
Rady Gminy
Marek Macikowski

Załącznik do uchwały Nr L/417/23
Rady Gminy w Książkach
z dnia 18 lipca 2023 r.

**GMINNY PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI
GMINY KSIĄŻKI
NA LATA 2023-2026**

Opracowanie:
ARCHFOTO TECHNOLOGY Bogusław Okupny

Spis treści

1. Wstęp
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
 - 4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
 - 4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa
 - 4.3. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
 - 5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)
 - 5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy
 - 5.2.1 Charakterystyka geograficzna gminy Książki
 - 5.2.2 Zarys historii obszaru gminy
 - 5.2.3 Dziedzictwo niematerialne
 - 5.2.4 Infrastruktura kultury
 - 5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony
 - 5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków
 - 5.4.1. Zabytki nieruchome ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków
 - 5.4.2. Stanowiska archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków
 - 5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń
7. Założenia programowe
 - 7.1. Priorytety, kierunki działań i zadania programu opieki
 - 7.2. Kierunki działań programu opieki oraz działania programu
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami
11. Bibliografia

1. WSTĘP

Przedmiotem opracowania „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Książki na lata 2023-2026 jest dziedzictwo kulturowe w granicach administracyjnych gminy, zaś jego celem jest określenie zasadniczych kierunków działań inicjowanych przez władze gminy na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami znajdującymi się w granicach gminy. Najpełniejszą definicję dziedzictwa kulturowego wypracował Jan Pruszyński (J. Pruszyński, Dziedzictwo kultury Polski. Jego straty i ochrona prawna, t. 1, Kraków 2001, s. 50), stwierdzając, że jest to: „zasób rzeczy nieruchomości i ruchomych wraz ze związanymi z nimi wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi i obyczajowymi uznawany za godny ochrony prawnej dla dobra społeczeństwa i jego rozwoju oraz przekazania następnym pokoleniom z uwagi na zrozumiałe i akceptowane wartości historyczne, patriotyczne, religijne, naukowe i artystyczne, mające znaczenie dla tożsamości i ciągłości rozwoju politycznego, społecznego i kulturalnego, dowodzenia prawd i upamiętniania wydarzeń historycznych, kultywowania poczucia piękna i wspólnoty cywilizacyjnej”.

Celem Programu jest stworzenie kompleksowej, wieloletniej strategii opieki nad zabytkami na terenie gminy Książki. Program opieki nad zabytkami gminy Książki jest narzędziem zarządzania lokalnym dziedzictwem i powinien pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem, jakim jest dziedzictwo kulturowe gminy. Wskazane w programie działania mają za cel poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewaloryzację. Niezwykle istotne jest, aby w działania na rzecz realizacji zadań nakreślonych w programie włączyli się mieszkańcy, poprzez różne formy swojej aktywności zawodowej oraz poza zawodowej. Poprzez działania edukacyjne program powinien też budzić w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej i znaczenia lokalnych wartości i przede wszystkim budzić poczucie dumy i identyfikację z tak zwaną małą ojczyzną. Program jest dokumentem uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania gminnego.

Niniejszy program został opracowany zgodnie z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa realizując wymóg art. 87 **Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840) oraz dokumentami programowymi o zasięgu ogólnokrajowym oraz wojewódzkim, powiatowym, gminnym.

Wiele elementów budujących Program zaczerpnięto z odpowiednich polityk, programów i planów sektorowych o randze krajowej, wojewódzkiej i powiatowej. Zaproponowane w programie opieki nad zabytkami działania mają pomóc w poprawie substancji zabytkowej, jej rewaloryzacji oraz w upowszechnianiu i promowaniu dziedzictwa kulturowego zaś proponowane rozwiązania odpowiadają ustawowym regulacjom z zakresu ochrony zabytków.

Gminny Program opieki nad zabytkami opracowywany jest w cyklach 4 letnich a z jego realizacji wójt co 2 lata sporządza sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Obowiązek sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami wynika z art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840), w którym: Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

Główne cele wykonania programu opieki nad zabytkami określone zostały w art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i są nimi:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyekspozowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Sposób procedowania z programami opieki nad zabytkami oraz obowiązek sporządzania sprawozdań wynikają z art. 87 ust. 3-5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

3. Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.
4. Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.
5. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

(Dz. U. nr 78 poz. 483, oraz z 2006 r. nr 200 poz. 1471 oraz z 2009 r. nr 114 poz. 946)

W preambule Konstytucji RP znajduje się zobowiązanie aby przekazać przyszłym pokoleniom wszystko, co cenne z ponad tysiącletniego dorobku. W świetle art. 5 i 6 ust. 1 Konstytucji RP do podstawowych obowiązków państwa działającego za pośrednictwem swych organów należy ochrona dziedzictwa kultury, a w szczególności jego podstawowych materialnych składników, jakimi są zabytki.

Art. 5

Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 8 października 2007 (K 20/07, OTK-A 2007, nr 9, poz. 102) dokonał wykładni artykułu 5 w części dotyczącej dziedzictwa narodowego, przyjmując w konkluzji, że państwo, realizując zadanie strzeżenia dziedzictwa narodowego musi uwzględniać ograniczenia wynikające z gwarantowanych konstytucyjnie praw obywateli.

Ochrona powinna być rozumiana jako ochrona dla przyszłych pokoleń ale zabytki powinny być współcześnie wykorzystywane w taki sposób (np. badania naukowe), aby nie stanowiło to dla nich zagrożenia i aby nie prowadziło do ich degradacji, uszkodzenia i zniszczenia. W Konstytucji RP wyrażony został obowiązek stwarzania przez państwo jak najlepszych warunków równego dostępu do dóbr kultury, z poszanowaniem prawa własności.

Art. 6

1. Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.

Przyjmuje się, że dobrami kultury są elementy stanowiące materialny przejaw kulturowej działalności człowieka, a także niematerialny dorobek ludzkości.

Przepisy artykułu 73 Konstytucji kształtują obowiązki państwa w zakresie kultury i stanowią katalog konstytucyjnych praw i wolności kulturalnych.

Art. 73.

Każdemu zapewnia się wolność twórczości artystycznej, badań naukowych oraz ogłaszania ich wyników, wolność nauczania, a także wolność korzystania z dóbr kultury.

Przepisy artykułu 86 Konstytucji nakładają na każdego obywatela obowiązek dbałości o stan środowiska, którego jednym z elementów jest środowisko kulturowe z jego składową, jaką jest dziedzictwo kulturowe.

Art. 86

Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa.

I. Ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2512)

W ramach podziału kompetencji między ministrami, dokonanego w ustawie z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (Dz. U. z 2019 r. poz. 945, ze zm.), wiodącym organem odpowiedzialnym za zadanie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje Generalny Konserwator Zabytków.

II. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840)

Podstawowym aktem prawodawczym w dziedzinie ochrony i opieki nad dziedzictwem narodowym jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840) - dalej w tekście u.o.z.o.z, która w art.1 określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zasady tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauracyjnych i robót budowlanych przy zabytkach a także organizację organów ochrony zabytków.

W art. 3 u.o.z.o.z. zawarty został zbiór definicji prawnych, wiążących na gruncie wykładni i stosowania prawa. Zawarty w tym artykule słownik definiuje podstawowe pojęcia stosowane dalej w ustawie, które poniżej przytaczamy:

- 1) **zabytek** - nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) **zabytek nieruchomy** - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;
- 3) **zabytek ruchomy** — rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;
- 4) **zabytek archeologiczny** - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) **instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** — instytucją kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- 6) **prace konserwatorskie** - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) **prace restauratorskie** - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) **roboty budowlane** - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) **badania konserwatorskie** - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- 10) **badania architektoniczne** - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
- 11) **badania archeologiczne** - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- 12) **historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- 13) **historyczny zespół budowlany** - powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- 14) **krajobraz kulturowy** - postrzegana przez ludzi przestrzeń zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;
- 15) **otoczenie** - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Wymieniona w art. 3 pkt 5 u.o.z.o.z. **instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** – w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. 2020 poz. 194), to podmioty, których celem statutowym i istotą działania jest sprawowanie aktywnej opieki nad zabytkami. Wymienione w art. 3 pkt 6 **prace konserwatorskie** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 1 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej. Zgodnie z postanowieniami art. 49 ust. 2 u.o.z.o.z. wykonanie decyzji nakazującej przeprowadzenie prac konserwatorskich przy zabytku nieruchomym nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia w przypadkach określonych przepisami ustawy z 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. 2020 poz. 1333 ze zm.).

Wymienione w art. 3 pkt 7 u.o.z.o.z. **prace restauratorskie** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 1 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

Wymienione w art. 3 pkt 8 u.o.z.o.z. **roboty budowlane** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 1 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora

zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej. Zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 2 wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku wpisanego do rejestru zabytków wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej. Ustawodawca w art. 36 ust. 8 u.o.z.o.z zwraca uwagę, że uzyskanie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podjęcie robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia, w przypadkach określonych przepisami prawa budowlanego. Podobnie, zgodnie z treścią art. 49 ust. 2 u.o.z.o.z. wykonanie decyzji nakazującej przeprowadzenia robót budowlanych przy zabytku nieruchomym nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia, w przypadkach określonych przepisami prawa budowlanego.

Wymienione w art. 3 pkt 9 u.o.z.o.z. **badania konserwatorskie** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 3 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

Wymienione w art. 3 pkt 10 u.o.z.o.z. **badania architektoniczne** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 4 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

Wymienione w art. 3 pkt 11 u.o.z.o.z. **badania archeologiczne** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 5 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

W art. 4 i art. 5 u.o.z.o.z. ustawodawca wprowadził rozróżnienie na ochronę i opiekę nad zabytkami, precyzując na czym polega ochrona zabytków w działaniach podejmowanych przez organy administracji publicznej (art. 4) oraz na czym polega opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza.

Art. 4. Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Tak więc ochrona zabytków to działania podejmowane przez organy administracji publicznej, włączając w to działania władcze, polegające na stosowaniu prawa, których efektem jest wydawanie decyzji administracyjnych. Opieka nad zabytkami to działania faktyczne właścicieli lub posiadaczy oraz także jest to pożądaný stan zabytku, który powinien być zagwarantowany przez właściciela lub posiadacza zabytku poprzez zapewnienie określonych w ustawie warunków.

W art. 6 u.o.z.o.z. ustawodawca podał zagregowaną definicję zabytku, która stanowi uszczegółowienie definicji w art. 3 oraz określił, że ochronie i opiece podlegają zabytki bez względu na ich stan zachowania.

Art. 6.

1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,

- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r. poz. 1479),
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

W art. 7 u.o.z.o.z. ustawa wymienia formy i sposoby ochrony zabytków. Rejestr zabytków jest historycznie najstarszą formą ochrony zabytków utworzoną w 1928 roku. Obecnie rejestr zabytków prowadzony jest na podstawie Obwieszczenie Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 20 listopada 2020 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2021 poz. 56). Zgodnie z przepisami art. 10 i 11 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jedynym organem mającym kompetencje dokonywania wpisów do rejestru jest właściwy terytorialnie wojewódzki konserwator zabytków. Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z wnioskiem o wpis może wystąpić właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu, na którym znajduje się zabytek. Także wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania o wpis zabytku nieruchomego do rejestru zabytków. Przepisy ustawy nakazują informowanie obywateli o wszczęciu postępowania w sprawie wpisania zabytku do rejestru, m. in. na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej starostwa powiatowego, na obszarze którego zabytek się znajduje. Starosta w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o ochronie obiektu. Wzór i wymiary znaku określa rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków. Należy podkreślić, że choć umieszczenie znaku jest fakultatywne to stanowi on ważną formę budowania świadomości społecznej i zasadne jest oznakowanie wszystkich obiektów będących w rejestrze zabytków. Bardzo istotny jest zakaz prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych a także podejmowanie innych działań, które mogłyby doprowadzić do zniszczenia zabytku, wobec którego wszczęte jest postępowanie o wpisaniu do rejestru zabytków. Zakaz ten dotyczy również robót budowlanych, co do których zostało już wydane pozwolenie na budowę oraz innych działań określonych w decyzjach pozwalających na ich prowadzenie. Działania te mają na celu udzielenie tymczasowej ochrony zabytkom nieruchomym przed uprawomocnieniem się decyzji o wpisaniu do rejestru.

Zabytek wpisany do rejestru w razie spełnienia określonych przesłanek może zostać z tego rejestru skreślony, co jest równoznaczne z pozbawieniem go ochrony konserwatorskiej. Podstawy skreślenia zabytku z rejestru określone są w art. 13 u.o.z.o.z. i należą do nich: zniszczenie zabytku w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej, zakwestionowanie wartości będącej podstawą wpisu do rejestru zabytków w nowych ustaleniach naukowych oraz wpisanie zabytku na Listę Skarbów Dziedzictwa, wpisanie zabytku do inwentarza muzeum bądź jego wejście w skład narodowego zasobu bibliotecznego

Wszelkie prace i badania prowadzone przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków wymagają pozwoleń, mających charakter decyzji administracyjnej, wydawane są na podstawie art. 36 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Ustawa z 10 lipca 2015 r. o zmianie u.o.z.o.z. (Dz. U. 2016 r. poz. 1330) wprowadziła nową formę ochrony zabytków jaką jest wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa, na której znajdują się zabytki ruchome o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego.

Najbardziej prestiżową formą ochrony zabytków jest uznanie za pomnik historii, zgodnie bowiem z art. 15 ust. 1 u.o.z.o.z. Prezydent RP, na wniosek ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, który po zasięgnięciu obligatoryjnie opinii Rady Ochrony Zabytków, w drodze rozporządzenia uznaje za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru zabytków lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Zabytki uznane za pomniki historii mogą być zgłaszane do wpisania na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego (art. 15 ust. 4 u.o.z.o.z.).

Park kulturowy jest jedyną formą wskazującą na ochronę krajobrazu kulturowego – jego utworzenie należy do kompetencji rady gminy, po zasięgnięciu opinii właściwego konserwatora zabytków. W intencji ustawodawców celem parku kulturowego powinno być zachowanie i kultywowanie regionalnych tradycji kulturowych, w tym regionalnego budownictwa. Dla społeczności lokalnych może to mieć olbrzymie znaczenie, chociażby dla rozwoju tzw. turystyki kulturowej. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na których terenie ma być utworzony.

Należy podkreślić, że rada gminy powinna w uchwale o ustanowieniu parku kulturowego dokładnie określić jego granice. Jak wskazuje wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 7 lipca 2007 (II OSK 1487/07) ograniczenie się do pokaźnej grubości kreski wyznaczającej granice przy relatywnie małej skali planu jest prawnie wadliwe. Z kolei wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie z 18 grudnia 2007 r (III SA/Kr 569/07) wskazuje na konieczność należytego uzasadnienia, to jest wskazywać na elementy kulturowe w obejmowanym ochroną krajobrazie. Skutkiem ustanowienia parku kulturowego jest obowiązek sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz planu ochrony parku kulturowego dla danego obszaru. Plan ochrony sporządza wójt w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków a następnie jest on zatwierdzany przez radę gminy.

Zgodnie z art. 7 u.o.z.o.z. jedną z form ochrony jest ustalenie ochronne w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, co w art. 18 u.o.z.o.z. zostało przełożone na ogólne zobowiązanie do ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, do uwzględnienia m. in. przy sporządzaniu i aktualizacji miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Z kolei w art. 19 u.o.z.o.z. doprecyzowuje, że w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego powinno się uwzględniać w szczególności ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia oraz potrzeby innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków i parków kulturowych. O ustaleniu ochrony w miejscowym planie zagospodarowania jako odrębnej formy ochrony zabytków możemy mówić wyłącznie w odniesieniu do stref ochrony konserwatorskiej, które wymienia art. 19 ust. 3 u.o.z.o.z. W strefie ochrony konserwatorskiej obowiązują określone ograniczenia, nakazy i zakazy wniesione ustaleniami planu i strefa nie musi pokrywać się z obszarami wpisanymi do rejestru zabytków.

W piśmiennictwie prawniczym, w związku z zapisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami funkcjonuje termin „nienazwanych form ochrony zabytków”, który pojawił się np. w odniesieniu do gminnej ewidencji zabytków, w związku z przypisanymi tej ewidencji skutkami prawnymi. Pomimo nieujęcia gminnej ewidencji zabytków w art. 7 u.o.z.o.z. to może być ona kwalifikowana jako forma ochrony zabytków. Drugim przykładem „nienazwanej formy ochrony zabytków” mogą być umowy, o których mowa w art. 26 u.o.z.o.z., albowiem w treści umów sprzedaży, zamiany, darowizny lub dzierżawy zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków, stanowiącego własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, należy nałożyć, jeżeli stan zachowania zabytku tego wymaga, na nabywcę lub dzierżawcę obowiązek przeprowadzenia w określonym terminie niezbędnych prac konserwatorskich przy tym zabytku. W takim przypadku źródłem obowiązków nie są prawa powszechnie ale umowa cywilno-prawna zawierana pomiędzy Skarbem Państwa bądź jednostką samorządu terytorialnego a nabywcą.

Art. 7. Formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Z wpisaniem zabytku na Listę Skarbów Dziedzictwa wiążą się dla właściciela określone obowiązki: będzie on zobowiązany powiadomić ministra w przypadku uszkodzenia, zniszczenia, zaginięcia lub kradzieży,

zagrożenia dla zabytku, zmiany miejsca przechowywania zabytku (art. 28 ust. 2 u.o.z.o.z.), a szczególne wymagania co do standardów ochrony zabytku zostaną określone w rozporządzeniu.

Dysponent zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa będzie mógł ubiegać się o przyznanie dotacji celowej na dofinansowanie prac konserwatorskich czy restauratorskich, dotację celową na zabezpieczenie pomieszczenia, gdzie przechowywany jest zabytek, a także do wnioskowania do ministra o przechowanie zabytku w pomieszczeniu należącym do państwowej instytucji kultury (art. 37 i ust. 4).

Jednostkom samorządu terytorialnego powierzono troskę o zachowanie krajobrazów kulturowych. W art. 16 gminy uzyskały kompetencje wprowadzenia właściwej formy ochrony, czyli tworzenia parków kulturowych. Park kulturowy służy ochronie przestrzeni o wartości kulturowej jako całości, co nie wymusza aby znajdowały się na nim obiekty zabytkowe. Przeniesienie punktu ciężkości ochrony krajobrazu kulturowego poprzez powoływanie parków kulturowych na poziom gmin było przedsięwzięciem ryzykownym. Głównym czynnikiem hamującym powoływanie przez gminy parków była i jest obawa samorządów przed wprowadzaniem jakichkolwiek form ochrony ograniczających swobodę inwestowania. Wydaje się, że organy administracji państwowej powinny podjąć szeroko zorganizowaną i przemyślaną edukację oraz akcję propagandową skierowaną do władz samorządowych ale także przejęcie ciężaru finansowania sfery organizacyjnej (np. sporządzenie planu ochrony) parków kulturowych. Przy sporządzaniu planu ochrony dopomóc mogą zarządy parków krajobrazowych, których celem jest także ochrona krajobrazu kulturowego.

Art. 16

1. Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

Zgodnie z art. 17 u.o.z.o.z. na chronionym terenie parku kulturowego lub na jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia.

Art. 17.

1. Na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące:
 - 1) prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;
 - 2) zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;
 - 3) umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;
 - 3a) zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury;
 - 4) składowania lub magazynowania odpadów.

W art. 18 i 19 u.o.z.o.z. ustawodawca wskazuje na obowiązek uwzględniania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz zapisów zawartych w gminnych programach opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Art. 18

1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego
2. W strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:
 - 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
 - 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
 - 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

Art. 19

1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:
 - 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
 - 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
 - 3) parków kulturowych.
- 1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:
 - 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
 - 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.
- 1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:
 - 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
 - 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
 - 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.
2. W przypadku, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.
3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

W art. 20 u.o.z.o.z. wskazuje się na konieczność uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków projektów i zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Art.20. Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.

W art. 21 i 22 u.o.z.o.z. ustawodawca wskazuje na rangę ewidencji zabytków jako źródła sporządzania gminnych programów opieki nad zabytkami. Ewidencje zabytków są podstawą działań ochronnych, niezależnie od rejestru zabytków, który kwalifikuje do ochrony prawnej. Zgodnie z obowiązującymi przepisami ewidencja stanowi podstawę do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Podstawową rolę odgrywa w tym zakresie gminna ewidencja zabytków, do której prowadzenia zobowiązani są wójtowie, burmistrzowie i prezydenci. Gminna Ewidencja Zabytków nie jest zbiorem zamkniętym, ustawodawca dał możliwość dopisywania do niej zabytków, po uzgodnieniu z konserwatorem zabytków – inicjatywa należy do wójtów, burmistrzów i prezydentów miast. Włączenie zabytku nieruchomego do ewidencji nie wymaga zgody właściciela tego zabytku.

Należy podkreślić, że włączenie do wojewódzkiej ewidencji zabytków karty ewidencyjnej zabytku ruchomego może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

W art. 21 i 22 u.o.z.o.z. ustawodawca wskazuje, że do kompetencji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego należy określenie w drodze rozporządzenia sposobu prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków.

Art. 21.

Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Art. 22.

1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.
2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.
3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.
4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.
5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:
 - 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
 - 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;

- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych.

W artykułach od 25 do 37 u.o.z.o.z. ustawodawca precyzyjnie określa sposób zagospodarowania zabytków, prowadzenie badań przy zabytkach, prowadzenie prac i robót oraz podejmowania innych działań przy zabytkach. Zgodnie z art. 25 u.o.z.o.z. zagospodarowanie zabytku wpisanego do rejestru zabytków na cele użytkowe wymaga posiadania uzgodnionej dokumentacji.

Artykuł 26 u.o.z.o.z. nakłada na właścicieli zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, którymi są Skarb Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego obowiązek zawarcia w umowach sprzedaży, zamiany, darowizny lub dzierżawy obowiązku przeprowadzenia prac konserwatorskich przy tym zabytku. Z tego powodu artykuł ten jest często cytowany jako przykład „nienazwanej form ochrony zabytków”.

Zgodnie z art. 27 u.o.z.o.z. na wniosek właściciela lub posiadacza zabytków wojewódzki konserwator zabytków przedstawia w formie pisemnej zalecania konserwatorskie. Przepis ten pozostaje w związku z art. 108 u.o.z.o.z., który wprowadza odpowiedzialność karną za zniszczenie lub uszkodzenie zabytku oraz niezabezpieczenie zabytku w należyty sposób przed jego uszkodzeniem lub zniszczeniem (art. 110 u.o.z.o.z.).

Artykuł 28 u.o.z.o.z. nakłada obowiązek informacyjny na właściciela lub posiadacza zabytku wpisanego do rejestru lub wojewódzkiej ewidencji zabytków, z precyzyjnym podaniem ram czasowych w jakich ten obowiązek musi zostać wypełniony, w zależności od występującego zdarzenia. Od dnia 1 stycznia 2018 r. właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków ma obowiązek zawiadomić wojewódzkiego konserwatora zabytków o uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku oraz zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia. Dotychczas przepis zobowiązywał do niezwłocznego przekazania informacji służbom konserwatorskim, co uniemożliwiało jednoznaczne określenie, w jakim terminie obowiązek ten powinien zostać wykonany.

Artykuł 32 u.o.z.o.z. kompleksowo reguluje kwestię zawiadamiania Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o odkryciu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem. Zgodnie z ust. 1 pkt 3 tego artykułu wójt przyjmuje zawiadomienie o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, zgodnie z ust. 2 tego artykułu, ma obowiązek niezwłocznie przekazać zawiadomienie (w terminie nie dłuższym niż 3 dni) właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków.

Zgodnie z art. 33 ust. 1 u.o.z.o.z. wójt przyjmuje zawiadomienie o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i zgodnie z art. 33 ust. 2 przyjmujący zawiadomienie wójt ma obowiązek niezwłocznie przekazać zawiadomienie (w terminie nie dłuższym niż 3 dni) właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków. Zgodnie z art. 34 osobom, które odkryły bądź przypadkowo znalazły zabytek archeologiczny, przysługuje nagroda.

Zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt. 12 u.o.z.o.z. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, prowadzenie poszukiwań zabytków może się odbywać na podstawie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Dokument ten wydaje się na wniosek osób fizycznych albo jednostek organizacyjnych zamierzających prowadzić poszukiwania (art. 36 ust. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami), złożony do wojewódzkiego konserwatora zabytków lub do dyrektora urzędu morskiego właściwego dla miejsca prowadzenia poszukiwań. Wszelkie pozyskane w trakcie poszukiwań zabytki archeologiczne stanowią zgodnie z art. 35 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami własność Skarbu Państwa i muszą zostać niezwłocznie przekazane wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków. Również pozostałe kategorie zabytków, znalezione w takich okolicznościach, że poszukiwanie właściciela byłoby oczywiście bezcelowe, stają się zgodnie z art. 189 Kodeksu cywilnego (Dz. U. 2020 r. poz. 1740), zwanego dalej kodeksem cywilnym, własnością Skarbu Państwa, a znalazca obowiązany jest je niezwłocznie wydać właściwemu staroście.

Nielegalne poszukiwania ukrytych lub porzuconych zabytków przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych oraz sprzętu do nurkowania będą uznawane za przestępstwa zagrożone karą ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2 (art. 109c wprowadzony nowelizacją ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, obowiązującą od 1 stycznia 2018 r.). Nie należy wydobywać z ziemi żadnych zabytkowych przedmiotów ani odsłaniać archeologicznych obiektów czy otaczających ich nawarstwień. Działania takie niosą za sobą ryzyko zniszczenia cennych kulturowo stanowisk archeologicznych. Kluczowym dla ich ochrony jest zachowanie nawarstwień ziemnych i wzajemnych układów przestrzennych artefaktów i śladów działalności ludzkiej. To właśnie one pozwalają na określenie datowania zabytku, jego powiązań z działalnością człowieka, a także na wskazanie okoliczności, w jakich dany zabytek funkcjonował, czyli

właściwe odtworzenie wydarzeń z przeszłości. Poprawna analiza kontekstu archeologicznego jest możliwa wyłącznie podczas profesjonalnie wykonanych badań, prowadzonych przez archeologów.

W art. 36 u.o.z.o.z. wymienia katalog prac i inicjatyw wymagających wydania pozwolenia. Postępowanie administracyjne prowadzone w sprawie wydawanych pozwoleń może być wszczęte wyłącznie na wniosek uprawnionej osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu albo ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego. Za istotną zmianę obowiązującą od 1 stycznia 2018 należy uznać doprecyzowanie art. 36 ust. 1 pkt 11 u.o.z.o.z., w którym dodano, że pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga usunięcie drzew i krzewów z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków. Wyjątkiem będzie jedynie prowadzenie akcji ratowniczej przez właściwe służby powołane do niesienia pomocy osobom w przypadku zagrożenia życia lub zdrowia. Niezależnie od formy własności terenu, wymagane będzie jedno pozwolenie wojewódzkiego konserwatora zabytków, zamiast dotychczasowych dwóch, wynikających z odmiennych ustaw. Ochrona zieleni na terenach zabytkowych dotyczyć będzie parków, ogrodów, cmentarzy i innych form zieleni na obszarach wpisanych do rejestru zabytków.

Tryb wydawania pozwoleń, wymagania formalne wniosku zostały uregulowane w rozporządzeniu Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22 czerwca 2017 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. 2017 r., poz. 1265).

Decyzja administracyjna wywiera skutki prawne z chwilą kiedy staje się ostateczna, a zgodnie z art. 16 kodeksu postępowania administracyjnego decyzje, od których nie służy odwołanie lub wnioski o ponowne rozpatrzenie sprawy, są ostateczne. Odwołanie nie przysługuje:

- Od decyzji wydanej przez organ I instancji, jeżeli upłynął dla strony czternastodniowy termin do wniesienia odwołania;
- Od decyzji wydanej przez organ II instancji.

W przypadku spraw z zakresu ochrony zabytków organem II instancji (czyli odwoławczym) jest Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

W tym miejscu należy wspomnieć, że nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jaka weszła w życie 1 stycznia 2018 r. wprowadziła katalog administracyjnych kar pieniężnych i zasad ich wymierzania w zdecydowanej większości przypadków za łamanie postanowień art. 36 u.o.z.o.z. Kary pieniężne będą nakładane na właścicieli lub posiadaczy zabytków m.in. w przypadku:

- niepowiadomienia odpowiednich organów o uszkodzenie, zniszczeniu, zaginięciu, kradzieży zabytku,
- niepowiadomienia o zagrożeniu dla zabytku,
- niepowiadomienia o zmianie miejsca przechowywania zabytku ruchomego,
- niepowiadomienia o zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku,
- utrudniania lub uniemożliwiania dostępu do zabytku organowi ochrony zabytków,
- podjęcia jakichkolwiek działań przy zabytku wymagających pozwolenia konserwatora bez tego pozwolenia (np. poszukiwania za pomocą elektronicznych urządzeń, wydobywania zabytków archeologicznych z ziemi).

Wysokość kar pieniężnych jest różna i waha się w granicach od 500 zł, do 500 000 zł. Przy wymierzaniu kar administracyjnych zastosowanie będą miały zasady określone w kodeksie postępowania administracyjnego, które weszły w życie w czerwcu 2017 r. Pobierane kary będą zasilały powołany ustawą Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.

Zgodnie z art. 49 i 50 u.o.z.o.z. Wojewódzki konserwator zabytków w konkretnych sytuacjach może wydać decyzję nakazującą przeprowadzenie prac konserwatorskich lub robót budowlanych oraz określa sposób wyceny i egzekucji w przypadku wykonania zastępczych prac konserwatorskich lub robót budowlanych.

Zgodnie z art. 71 ust. 1 i ust. 2 u.o.z.o.z. sprawowanie opieki nad zabytkami, co do których tytuł prawny posiada gmina, należy do gminy, włączając w to finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych. Jest to zadanie własne jednostki samorządu terytorialnego.

Zgodnie z art. 73 u.o.z.o.z. gmina będąca właścicielem, posiadaczem bądź posiadająca w trwałym zarządzie zabytek wpisany do rejestru zabytków może ubiegać się o dotację na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych przy tym zabytku.

Art. 74 u.o.z.o.z. stanowi, że dotacja może być udzielona przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Szczegółowe zasady udzielania dotacji zawarte są w artykułach 75-78 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Artykuł 81 u.o.z.o.z. reguluje możliwość udzielania dotacji na prace restauratorskie, konserwatorskie i budowlane na zasadach określonych w uchwale podjętej przez organ stanowiący gminy. Pozytywną zmianą wprowadzoną 9 września 2017 jest możliwość przyznawania dotacji ze środków publicznych na remonty obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków (art. 81). Dotychczas na taką pomoc mogli liczyć tylko właściciele zabytków wpisanych do rejestru, a więc najbardziej wartościowych i objętych większą ochroną niż te z ewidencji. Ewidencja wiązała się dotąd tylko z ograniczeniami. Właściciele ujętych w niej budynków musieli konsultować z konserwatorem planowane przebudowy i rozbudowy, a w zamian nic nie otrzymywali.

Dofinansowanie prac przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków jest zadaniem administracji publicznej (art. 82 u.o.z.o.z.).

W art. 82a u.o.z.o.z. uregulowano udzielanie i rozliczanie dotacji przez ministra do spraw ochrony dziedzictwa narodowego w sytuacji gdy, planowane koszty badań archeologicznych i ich dokumentacji przekraczają określony w ustawie poziom, lub gdy nastąpi niespodziewane odkrycie nieznanego wcześniej zabytku archeologicznego.

Art. 83a u.o.z.o.z. reguluje finansowanie niezbędnych wydatków na pokrycie wyposażenia pomieszczenia i zabezpieczenia technicznego pomieszczenia, w którym będzie przechowywany zabytek wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa.

Od 1 stycznia 2018 r. dodano art. 83b do ustawy o ochronie zabytków, na podstawie którego został utworzony Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków. Jest to fundusz celowy, a jego środki będą przeznaczane na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa, a przy zabytku wpisanym do rejestru również na dofinansowanie robót budowlanych. Przychodem Funduszu mają być kary pieniężne, o których mowa w art. 107a-107e ustawy.

Artykuł 87 u.o.z.o.z. reguluje obowiązki gminy w zakresie sporządzania w cyklach 4 letnich gminnych programów opieki nad zabytkami

Katalog zadań własnych gminy w zakresie ochrony dziedzictwa narodowego został rozszerzony na mocy art. 93 ust. 4 u. o. z. o. z. i należą do nich:

- 1) utworzenie parku kulturowego (art. 16 ust. 1 i 5 u.o.z.o.z.);
- 2) sporządzenie i zatwierdzenie planu ochrony parku kulturowego (art. 16 ust. 3 u.o.z.o.z.);
- 3) utworzenie jednostki organizacyjnej do zarządzania parkiem kulturowym (art. 16 ust. 4 u.o.z.o.z.);
- 4) prowadzenie gminnej ewidencji zabytków (art. 22 ust. 4 u.o.z.o.z.);
- 5) przekazanie wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętego zawiadomienia o dokonaniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych odkrycia przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem (art. 32 ust. 2 u.o.z.o.z.);
- 6) przekazanie wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętego zawiadomienia o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym (art. 33 ust. 2 u.o.z.o.z.);
- 7) sporządzenie gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ust. 1 u.o.z.o.z.).

Art. 89 u.o.z.o.z. stanowi, że organami ochrony zabytków w Polsce są:

Art. 89. Organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Artykuł 96 u.o.z.o.z. stanowi podstawę aktów współdziałania niezależnych podmiotów w celu wspólnej, efektywnej realizacji zadań administracyjnych w dziedzinie spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego, dając możliwość tworzenia porozumień administracyjnych.

Przepis ten pozwala na zlecanie zadań z zakresu ochrony zabytków, które należą do zadań administracji rządowej, do wykonania organom administracji samorządowej. Wyjątkiem są sprawy dotyczące prowadzenia rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz wydawanie decyzji w tym zakresie, które należą do wyłącznej kompetencji wojewódzkich konserwatorów zabytków. Wojewoda, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, będzie mógł powierzyć, w drodze porozumienia, prowadzenie niektórych spraw z zakresu swojej właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych, gminom, powiatom, związkom gmin, związkom powiatów, związkom powiatowo-gminnym albo związkom metropolitalnym, położonym na terenie

województwa. W takim przypadku gmina przyjmując zadanie, będzie miała obowiązek utworzenia w strukturze administracyjnej stanowiska gminnego konserwatora zabytków.

Od 1 stycznia 2018 r. ustawa zastępuje dotychczasowy, oparty o prawo wykroczeń, system ochrony prawnej zabytków, systemem administracyjnych kar pieniężnych. Do ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadzony został nowy rozdział dotyczący administracyjnych kar pieniężnych. Naruszenia przepisów ustawy, w zależności od ich rodzaju, zagrożone będą administracyjnymi karami pieniężnymi od 500 zł do 500 000 zł. I tak art. 107a dotyczy kar za niepowiadomienie o zmianach stanu zachowania zabytku, o których mowa w art. 28 ustawy o ochronie zabytków. Obowiązek informacyjny spoczywa na właścicielu lub posiadaczu zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo wpisanego do rejestru, lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków (a więc również zabytku nieruchomego, ujętego w gminnej ewidencji zabytków). Naruszenie wskazanego obowiązku stanowiło dotychczas wykroczenie, o którym mowa w art. 113 u.o.z.o.z. Z kolei art. 107c u.o.z.o.z. wprowadza kary pieniężne względem osób uniemożliwiających lub utrudniających dostęp do zabytku organowi ochrony zabytków, wykonującemu uprawnienia wynikające z ustawy. Art. 107d u.o.z.o.z. wprowadza kary pieniężne względem właściciela lub zarządcy obiektu, który działał bez zalecenia bądź pozwolenia konserwatorskiego, np. na prowadzenie prac budowlanych czy rozbiórkę, będzie narażony na sankcję administracyjną.

Kary administracyjne nakładane przez wojewódzkiego konserwatora zabytków będą podlegały miarkowaniu zgodnie z nowymi przepisami kodeksu postępowania administracyjnego. W uzasadnionych przypadkach będzie można od nich odstąpić, a wysokość kary będzie zależała od wartości zabytku czy sytuacji finansowej właściciela. Wpływy z kar pieniężnych zasilają Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.

Potrzeba zapewnienia większej skuteczności przepisów z zakresu ochrony zabytków przesądziła o zmianie charakteru czynu określonego dotychczas w art. 111 u.o.z.o.z.. Zgodnie z obowiązującym od 1 stycznia 2018 roku brzmieniem art. 109c u.o.z.o.z. poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków bez pozwolenia albo wbrew warunkom pozwolenia, w tym przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania, stanowi przestępstwo zagrożone karą grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. Dotychczas wykroczenie zostało przekształcone w przestępstwo. Potrzeba zmiany w tym zakresie wynika z narastającego problemu nielegalnych poszukiwań zabytków, w tym zabytków archeologicznych. Zaostrzenie karania za nielegalne poszukiwania zabytków ma zapewnić skuteczną ochronę zabytków archeologicznych.

Akty wykonawcze do ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Ustawa z 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest uzupełniona o wydane akty wykonawcze, jakimi są na gruncie prawa polskiego rozporządzenia:

- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U. 2004 Nr 30, poz. 259),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz.U. Nr 71, poz. 650),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz.U. Nr 75, poz. 706),
- rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz.U. Nr 102, poz. 1066),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz.U. Nr 124, poz. 1302),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami" (Dz.U. Nr 124, poz. 1304 ze zm.),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. Nr 212, poz. 2153),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 lutego 2011 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 50, poz. 256),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz.U. Nr 89, poz. 510),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. Nr 113, poz. 661 ze zm.) oraz

Obwieszczenie Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 20 listopada 2020 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2021 poz. 56),

- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. poz. 110),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 sierpnia 2015 r. w sprawie krajowego rejestru utraconych dóbr kultury (Dz. U. poz. 1275),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 listopada 2020 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. 2021 poz. 81).
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. poz. 1674).

III. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. 2023 r. poz. 40).

Samorząd gminy ponosi współodpowiedzialność za zachowanie dóbr kultury, co wynika z ustawy samorządowej jak i ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W świetle art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy o samorządzie gminnym: do zadań własnych gminy należą sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a w myśl art. 7 ust. 1 pkt 13: cmentarzy gminnych. Obowiązek opieki nad zabytkami wynika zaś z art. 5 i art. 71 pkt. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminie przysługuje prawo pierwokupu w wypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawo użytkowania wieczystego takiej nieruchomości, co wynika z art. 109 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz. U. 2023 poz. 344 ze zm.).

IV. Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. 2022 r. poz. 503).

Na mocy ustawy planowanie i zagospodarowanie przestrzenne musi uwzględnić wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego, zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- zgodnie z art. 1 ust. 2 pkt 4 planowanie i zagospodarowanie przestrzenne musi uwzględniać wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;
- w art. 10. ust. 1 pkt 4 ustawa określa, że w studium uwzględnia się uwarunkowania wynikające w szczególności ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;
- w art. 10 ust. 2 pkt 4 w studium określa się w szczególności obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;
- artykuł 11 stanowi, że studium musi zostać zaopiniowane przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego będącym aktem prawa miejscowego ustawa nakazuje obecność następujących elementów:

- w art. 15 ust. 2 pkt 3, 3a, 4 – obowiązkowe określenie zasad ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu, dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej;
- w art. 15 ust. 3 pkt 6 – określa się granice pomników zabytków oraz ich stref ochronnych, a także ograniczenia dotyczące prowadzenia na ich terenie działalności gospodarczej, określone w ustawie z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady.

V. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. 2021 r. poz. 2351 ze zm.).

W myśl art. 2 ust. 2 pkt 3 ustawy prawo budowlane przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

VI. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. 2022 r. poz. 2556).

W dziale IV traktującym o ochronie powierzchni ziemi, w art. 101 ustawa określa, że ochrona powierzchni ziemi polega m. in. na zachowaniu funkcji kulturowych a w punkcie 2) litera f) stanowi, o zachowaniu zbioru dziedzictwa archeologicznego.

VII. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. 2022 r. poz. 916).

Zgodnie z art. 19 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody dla parku krajobrazowego sporządza się projekt planu ochrony a zgodnie z tym artykułem ust. 6b projekt uchwały o przyjęciu planu ochrony wymaga zaopiniowania przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Artykuł 23a ust. 1 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody określa wykaz obiektów o istotnym znaczeniu historycznym i kulturowym.

Zgodnie z ust. 4 art. 23a ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody projekt uchwały, o której mowa w ust. 1, wymaga uzgodnienia z właściwym regionalnym dyrektorem ochrony środowiska i zaopiniowania przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 83a ust. 1 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków – wojewódzki konserwator zabytków.

W myśl art. 83f ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody przepis ten dotyczy także krzewów, drzew i krzewów owocowych na terenie nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków.

Art. 86 w ust. 1a) ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody stanowi, że nie nalicza się opłat za usunięcie drzew lub krzewów, jeżeli usunięcie jest związane z odnową i pielęgnacją drzew rosnących na terenie nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków.

VIII. Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. 2021 r. poz. 485).

Rewitalizacja obszarów zdegradowanych w świetle przepisów ustawy z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji stanowi fakultatywne zadanie własne gminy, co oznacza, że nie wszystkie gminy muszą uczynić użytek z instrumentów prawnych i finansowych unormowanych w ustawie. Regulacje zawarte w ustawie mają na celu umożliwienie prowadzenia rewitalizacji na obszarach rewitalizacji w sposób zintegrowany i kompleksowy.

Gminny program rewitalizacji jest zasadniczym dokumentem służącym zaplanowaniu i realizacji procesu rewitalizacji. Ma on charakter strategii, w której dokonuje się pogłębionej diagnozy stanu obszaru rewitalizacji oraz planuje i koordynuje działania służące osiągnięciu wizji stanu obszaru po rewitalizacji. Służy również koordynacji działań rewitalizacyjnych z szeregiem innych dokumentów gminnych. Gminny Program Rewitalizacji nie stanowi aktu prawa miejscowego. Nie wiąże mieszkańców ani przedsiębiorców. Stanowi dokument o charakterze wewnętrznym, wiążący wójta gminy.

Ustawa nie wprowadza bezpośrednio problematyki ochrony zabytków, ale wprowadza m.in. znaczące ułatwienia dla ich właścicieli i narzędzia ochrony historycznych układów urbanistycznych.

IX. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. poz. 774 ze zm.).

Jest to tak zwana „ustawa krajobrazowa”, której celem było wprowadzenie mechanizmów umożliwiających powstrzymanie procesu degradacji krajobrazu.

Rada gminy może w formie uchwały określić zasady sytuowania obiektów reklamowych, a także zakaz umieszczania takich obiektów, a w przypadku sztyldów uchwała może określić warunki ich sytuowania, wielkość, oraz ich liczbę na nieruchomości. Wójt gminy może nałożyć grzywnę na właściciela nieruchomości oszczędzającej krajobraz, a dochód wpłynie do budżetu gminy.

X. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. 2023 r. poz. 344).

Zgodnie z art. 6 ust. 5 i 5a) ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów ustawy z 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ochrona Pomników Zagłady w rozumieniu przepisów o ochronie terenów byłych

hitlerowskich obozów zagłady oraz miejsc i pomników upamiętniających ofiary terroru komunistycznego są celami publicznymi w rozumieniu ustawy.

Zgodnie z art. 13 ust. 4, 5 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków a także będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

W art. 29 ust. 2 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami jest mowa, że jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z tej nieruchomości można nałożyć, w razie potrzeby, na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w umowie.

Art. 96 ust. 1a ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami ustawy o gospodarce nieruchomościami stanowi, że w odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków decyzję o podziale nieruchomości wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.

Bardzo istotnym, z punktu widzenia gminy, jest art. 109 ust. 1 pkt 4, zgodnie z którym gminie przysługuje prawo pierwokupu w przypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości.

XI. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. 2020 r. poz. 194 ze zm.).

Art. 1 ust. 2 ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r. poz. 194 ze zm.) stanowi, że państwo sprawuje mecenat nad działalnością kulturalną polegający na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami.

XII. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. 2022 r. poz. 385).

Zgodnie z art. 1 ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach muzeum jest jednostką organizacyjną nienastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa ludzkości o charakterze materialnym i niematerialnym, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów.

Artykuł 5 ust. 3 ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach stanowi, że muzeami samorządowymi są muzea utworzone albo przejęte przez jednostki samorządu terytorialnego.

Artykuł 5 ust. 4 tego artykułu stanowi, że podmioty tworzące muzea są obowiązane do zapewnienia środków do utrzymania i rozwoju muzeum, zapewnienia bezpieczeństwa gromadzonym zbiorom i sprawowania nadzoru nad muzeum.

XIII. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. 2022 r. poz. 2393).

Ustawa w art. 3 ustawy o z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach stanowi, że biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Zgodnie z art. 19 ust. 1 ustawy o z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach biblioteki publiczne są organizowane w sposób zapewniający mieszkańcom dogodny dostęp do materiałów bibliotecznych i informacji, a w myśl art. 19 ust. 2 tego artykułu gmina organizuje i prowadzi co najmniej jedną gminną bibliotekę publiczną, wraz z odpowiednią liczbą filii i oddziałów oraz punktów bibliotecznych.

XIV. Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz.U. z 2018 r. poz. 2337).

Zgodnie z art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych, grobami wojennymi w rozumieniu ustawy są groby i miejsca spoczynku:

- 1) poległych w walkach o niepodległość i zjednoczenie Państwa Polskiego;
- 2) osób wojskowych, poległych lub zmarłych z powodu działań wojennych, bez względu na narodowość;

- 3) sióstr miłosierdzia i wszystkich osób, które, wykonując zlecone im czynności przy jakiegokolwiek formacji wojskowej, poległy lub zmarły z powodu działań wojennych;
- 4) jeńców wojennych i osób internowanych;
- 5) uchodźców z 1915 r.;
- 6) osób wojskowych i cywilnych, bez względu na ich narodowość, które straciły życie wskutek represji okupanta niemieckiego albo sowieckiego od dnia 1 września 1939 r.;
- 7) ofiar niemieckich i sowieckich obozów, w tym cmentarzyska ich prochów;
- 8) osób, które straciły życie wskutek walki z narzuconym systemem totalitarnym lub wskutek represji totalitarnych lub czystek etnicznych od dnia 8 listopada 1917 r. do dnia 31 lipca 1990 r.

W artykule 2 u.g.c.w. ustawodawca zaleca, aby groby wojenne bez względu na narodowość i wyznanie osób, w nich pochowanych, oraz formacje, do których osoby te należały, mają być pielęgnowane i otaczane należnym tym miejscom szacunkiem i powagą.

Zgodnie z art. 7 ust. 1 ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych bezpośredni dozór nad stanem grobów i cmentarzy wojennych sprawują gminy, jeżeli czynności dozoru nie poruczono zrzeczeniom i organizacjom społecznym a w razie uszkodzenia grobu lub jakiegokolwiek urządzeń na cmentarzu wojennym wójt (burmistrz, prezydent miasta) lub inny podmiot sprawujący opiekę nad grobami i cmentarzami wojennymi jest obowiązany zawiadomić o tym wojewodę (art. 7 ust. 2 ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych).

Na terenie Gminy Książki znajdują się:

- w Książkach cmentarz – miejsce pamięci 72 Polaków zamordowanych w 1939 r. przez Niemców,
- w Książkach cmentarz wojenny żołnierzy radzieckich poległych w 1945 r.,
- w Łopatkach miejsce pamięci narodowej upamiętniające ok. 2500 Polaków zamordowanych przez Niemców.

XV. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. 2023 r. poz. 571).

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie w art. 4 ust. 1 pkt 16 określa, iż wśród zadań publicznych znajdują się działania m. in. w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego.

W art. 19b ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie zawarte są regulacje, które określają prawa i obowiązki mieszkańców w zakresie realizacji wybranych przez nich działań w ramach inicjatyw lokalnych, jak i za pośrednictwem organizacji pozarządowych lub innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 tej ustawy. Zgodnie z art. 19d ustawy organ wykonawczy jednostki samorządu terytorialnego zawiera na czas określony umowę o wykonanie inicjatywy lokalnej z wnioskodawcą.

XVI. Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. 2023 r. poz. 70).

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 6 ustawy z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej, zwolnione są od podatku od nieruchomości.

Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce: podsumowanie

Dziedzictwo kulturowe stanowi szczególny zasób wspólnot lokalnych. Samorząd gminy, jako podstawowa jednostka samorządu terytorialnego w Rzeczypospolitej Polskiej ma bardzo szerokie kompetencje w dziedzinie ochrony zabytków i dziedzictwa narodowego:

- wyłącznie od gminy zależy należyte zagospodarowanie otoczenia wokół zabytku, gdyż właściwą formą tej ochrony jest miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – art. 19 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840); planowanie przestrzenne jest również podstawowym narzędziem kształtowania i ochrony krajobrazu;
- jednostki samorządu terytorialnego powinny uchwalić programy opieki nad zabytkami (art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r. poz. 282 ze zm.)), realizując cele wytyczone na szczeblu centralnym w krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami);

- gmina jest organem egzekucyjnym decyzji wydawanych przez miejskich konserwatorów zabytków, a więc odpowiada za skuteczność m.in. decyzji nakazujących i zakazujących określonego działania, stanowiącego zagrożenie dla zabytku nieruchomego i wartości w nim zapisanych (art. 19 § 2 oraz art. 20 § 1 pkt 2 ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji);
- rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, jest właściwa rzeczowo w zakresie ustanowienia parku kulturowego oraz ochrony konserwatorskiej w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (art. 16–20 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami);
- zabytki są istotnym elementem rozwoju regionalnego i z tego względu problemy dotyczące ich ochrony powinny być uwzględniane w dokumentach strategicznych (szczególnie ważnych na poziomie województwa);
- zgodnie z art. 81 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami organy stanowiące gminy, powiatu i województwa mogą udzielić dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale; zgodnie z art. 81 ust. 2 dotacja, w zakresie określonym w art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków;
- gmina jest zobowiązana do prowadzenia ewidencji zabytków, która powinna stanowić kompletne i podstawowe źródło wiedzy na temat zasobu zabytkowego Polski (art. 22 ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami);
- jednostki samorządowe są zobowiązane do sporządzenia wojewódzkiego, powiatowego i gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 84 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami);
- gminy i powiaty, a także ich związki, mogą na podstawie stosownych porozumień wykonywać część kompetencji władczych wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 96 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami);
- starosta jest upoważniony, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, do umieszczania na zabytku nieruchomym – wpisanym do rejestru zabytków – znaku informacyjnego o tym, że zabytek ten podlega ochronie (art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami);
- gminie przysługuje prawo pierwokupu w wypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości (art. 109 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997r. o gospodarce nieruchomościami);
- jednostki samorządu terytorialnego mają wiodącą rolę w przyjmowaniu funduszy strukturalnych przez sektor kultury;
- burmistrzowie i wójtowie mają obowiązek przekazywania wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętych zawiadomień o odkryciu przedmiotu o cechach zabytku lub znalezieniu zabytku archeologicznego (art. 32 ust.2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Jak wynika z powyższego, rola samorządu terytorialnego w ochronie dziedzictwa kulturowego jest współcześnie bardzo ważna, choć nie zawsze należycie zidentyfikowana. Efektywne wykonywanie wskazanych zadań własnych ma nie tylko znaczenie dla zachowania zasobu zabytkowego, ale również, jeżeli zostanie właściwie rozpoznane, korzystnie wpływa na rozwój lokalny, pobudzając wzrost ruchu turystycznego, a w konsekwencji rozwój gospodarczy i tworzenie nowych miejsc pracy. Trzeba jednak pamiętać, że jednostki samorządu terytorialnego są również, zgodnie ze statystykami prowadzonymi przez Narodowy Instytut Dziedzictwa, właścicielem ok. 20% zabytków nieruchomych i w związku z tym są zobowiązane do ich zachowania w należyтым stanie. Obowiązek opieki obciążający właścicieli to: naukowe badanie i dokumentowanie zabytków, prowadzenie wymaganych prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, zabezpieczenie i utrzymanie zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystanie z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowanie i upowszechnianie wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury (art. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Zadania własne poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego, odnoszące się do zachowania dziedzictwa kulturowego, należy więc postrzegać niezmiernie szeroko, a więc również z perspektywy gminy, powiatu i województwa jako właścicieli zabytków.

Do obowiązków organów samorządowych wszystkich szczebli należy ponadto uwzględnienie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji (art. 18 ust.1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami):

- koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- strategii rozwoju województw;
- planów zagospodarowania przestrzennego województw; planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej;
- analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu;
- strategii rozwoju gmin;
- studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin;
- miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej oraz decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Wśród najistotniejszych ustaleń międzynarodowych, przyjętych w Polsce należy wymienić:

Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 16 listopada 1972 r. przyjęta na sesji w Paryżu (Dz. U. z 1976 r., nr 32, poz. 190).

Międzynarodowa umowa zobowiązująca państwa sygnatariuszy do identyfikacji, ochrony, konserwacji, rewaloryzacji i przekazania przyszłym pokoleniom dziedzictwa kulturalnego i naturalnego. Ustanawia ochronę dziedzictwa kulturalnego i przyrodniczego o wyjątkowej powszechnej wartości, m.in. przez nadawanie międzynarodowego statusu ochrony i poprzez wpisanie na listę światowego dziedzictwa UNESCO.

W Art. 1 Konwencja definiuje dziedzictwo kulturalne jako:

- zabytki: dzieła architektury, monumentalnej rzeźby lub malarstwa, elementy i budowle o charakterze archeologicznym, napisy, grotty i zgrupowania tych elementów, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki;
- zespoły: budowli oddzielnych lub łącznych, które ze względu na swą architekturę, jednolitość lub zespolenie z krajobrazem mają wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki;
- miejsca zabytkowe: dzieła człowieka lub wspólne dzieła człowieka i przyrody, jak również strefy oraz stanowiska archeologiczne mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historycznego, estetycznego, etnologicznego lub antropologicznego

W rozumieniu Konwencji (Art.2) za dziedzictwo naturalne uważane są:

- pomniki przyrody utworzone przez formacje fizyczne i biologiczne albo zgrupowania takich formacji przedstawiające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia estetycznego lub naukowego
- formacje geologiczne i fizjograficzne oraz strefy o ściśle oznaczonych granicach, stanowiące siedlisko zagrożonych zagładą gatunków zwierząt i roślin, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia nauki lub ich zachowania
- miejsca lub strefy naturalne o ściśle oznaczonych granicach mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia nauki, zachowania naturalnego piękna.

Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy sporządzona w Grenadzie dnia 3 października 1985 r. (Dz. U. 2012 poz. 210)

Konwencja, która weszła w życie 1 grudnia 1987 r., a Polska ma obowiązek się do niej stosować od 1 marca 2012 r., obejmuje ochroną nie tylko zabytki, czyli wszelkie budowle i obiekty wyróżniające się szczególną wartością historyczną, archeologiczną, artystyczną, naukową, społeczną lub techniczną, włącznie z ich częściami składowymi i wyposażeniem, ale także takie dobra trwałe jak zespoły budynków czy tereny.

W przypadku zespołów budynków konwencja mówi o jednolitych zespołach zabudowy miejskiej lub wiejskiej, wyróżniających się szczególną wartością historyczną, archeologiczną, artystyczną, naukową, społeczną lub techniczną, na tyle zwartych, aby tworzyły określoną jednostkę urbanistyczną.

Za dziedzictwo architektoniczne podlegające ochronie konwencja uznaje również tereny jako dzieła stworzone wspólnie przez człowieka i naturę, stanowiące obszary częściowo zabudowane, dostatecznie wyodrębnione i jednolite, aby tworzyły jednostkę urbanistyczną, mającą szczególną wartość historyczną, archeologiczną, artystyczną, naukową, społeczną lub techniczną.

Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego z 16 stycznia 1992 r., La Valetta (Dz. U. z 1996 r., Nr 120, poz. 564) – popularnie zwana konwencją maltańską

Najważniejszym rezultatem Konwencji Maltańskiej jest zapewnienie, że żadna inwestycja nie będzie niszczyła stanowisk archeologicznych bez przeprowadzenia wcześniejszych wykopalisk ratowniczych. Skutkiem wprowadzenia w życie tej zasady stało się:

- uwzględnianie obecności stanowisk archeologicznych w ocenach oddziaływania inwestycji na środowisko;
- zwiększenie liczby wykopalisk ratowniczych i radykalne zmniejszenie liczby wykopalisk podejmowanych w celach czysto badawczych (na stanowiskach archeologicznych niezagrażonych zniszczeniem);
- zwiększenie zapotrzebowania na instytucje i firmy archeologiczne, które mogą prowadzić wykopaliska ratownicze w trudnych warunkach (np. zimą); to z kolei doprowadziło w wielu krajach do powstania tzw. archeologii komercyjnej lub kontraktowej, czyli pojawienia się licznych prywatnych firm wykopaliskowych

Europejska konwencja krajobrazowa – sporządzona we Florencji dnia 20 października 2000 r. (Dz.U. z 2006 Nr 14 poz. 98)

Wielostronna umowa przyjęta w ramach Rady Europy 20 października 2000 r. we Florencji, przez Polskę została ratyfikowana w roku 2004.

Głównym celem Konwencji jest promowanie działań na rzecz krajobrazu, jego ochrona, zarządzanie i planowanie oraz organizowanie europejskiej współpracy w tym zakresie (art. 3).

Do Konwencji nawiązują polskie polityki krajowe dotyczące zagospodarowania przestrzennego i polityki ekologicznej

Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 20 października 2005 r. (Dz.U. z 2007 r., Nr 215, poz. 1585)

Cele konwencji to:

- Ochrona i promowanie różnorodności form wyrazu kulturowego.
- Tworzenie takich warunków dla kultur, by mogły się w pełni rozwijać i oddziaływać na siebie w sposób przynoszący im wzajemne korzyści.
- Zachęcanie do dialogu kultur oraz szerszej wymiany kulturalnej na świecie w oparciu o szacunek i kulturę pokoju.
- Popieranie międzykulturowości, tj. wspólnych form wyrazu kulturowego na drodze dialogu i wzajemnego poszanowania, rozwijania interakcji między kulturami i budowania pomostów między narodami.
- Promowanie poszanowania różnorodności form wyrazu kulturowego i uświadamianie jej wartości na szczeblu lokalnym, krajowym i międzynarodowym.
- Potwierdzenie znaczenia związku między kulturą i rozwojem na całym świecie, a zwłaszcza w krajach rozwijających się, oraz wspieranie krajowych i międzynarodowych działań ukierunkowanych na uznanie prawdziwej wartości tego związku.
- Uznanie szczególnego charakteru działalności, dóbr i usług kulturalnych jako nośników tożsamości, wartości oraz znaczeń.
- Potwierdzenie suwerennego prawa państw do wprowadzania w życie polityk oraz środków chroniących i promujących różnorodność form wyrazu kulturowego.
- Umocnianie współpracy i solidarności międzynarodowej w duchu partnerstwa, ukierunkowanych w szczególności na zwiększenie potencjału krajów rozwijających się w zakresie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego.

Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r. (przyjęta 8 lutego 2011 r., Dz.U. Nr 179, 2011, poz. 1018)

Konwencja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne UNESCO w październiku 2003 roku. Jest wyrazem zainteresowania kwestą ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Jest pierwszym międzynarodowym traktatem, który stwarza ramy prawne, administracyjne i finansowe, umożliwiające prowadzenie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego i podnoszenia jego rangi. Konwencję ratyfikowało 146 państw. Konwencja weszła w naszym kraju w życie 16 sierpnia 2011.

Główne cele Konwencji

- ochrona niematerialnego dziedzictwa,

- zapewnianie poszanowania dla niematerialnego dziedzictwa wspólnot, grup i jednostek,
- wzrost na poziomie lokalnym, krajowym i międzynarodowym, świadomości znaczenia niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz zapewnienie, aby dziedzictwo to było wzajemnie doceniane przez różne grupy,
- zapewnianie międzynarodowej współpracy i pomocy w zakresie realizacji wszystkich wymienionych wyżej celów.

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady Europy – INSPIRE, (Ustawa z dnia 4 marca 2010 r. o infrastrukturze informacji przestrzennej Dz. U. 2010 nr 76 poz. 489)

Celem dyrektywy 2007/2/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 14 marca 2007 r. ustanawiającej infrastrukturę informacji przestrzennej we Wspólnocie Europejskiej (dyrektywy INSPIRE) jest utworzenie europejskiej infrastruktury informacji przestrzennej oraz ułatwienie dostępu do danych przestrzennych. Dyrektywa określa podstawowe zasady funkcjonowania infrastruktury w zakresie: metadanych, zbiorów danych przestrzennych i usług z nimi związanych. Reguluje zasady udostępniania i wspólnego korzystania z zasobów infrastruktury. Ponadto ustala mechanizmy koordynujące, monitorujące i raportujące wdrażanie INSPIRE w Unii Europejskiej.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Książki, w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami jest zbieżny ze strategicznymi celami państwa prezentowanymi w następujących poniżej dokumentach.

4.1.1. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022.

Ten podstawowy dokument dla systemu ochrony dziedzictwa kulturowego Rzeczypospolitej został przyjęty Uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. Do chwili ukończenia niniejszego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Książki na lata 2023-2026 nie został przyjęty nowy Krajowy program na lata 2023-2026..

W dokumencie, który obowiązywał do końca grudnia 2022 r. określone zostały cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań oraz harmonogram ich realizacji.

Głównym celem Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022 jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez optymalizację systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami i budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

Cel główny będzie realizowany przez trzy cele szczegółowe, którym przypisano kierunki działań.

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego	
1.1	Kierunek działania: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym
	Zadania:
1.1.1	Szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełno sprawnościami.
1.1.2	Budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym.
1.1.3	Merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach.
1.1.4	Konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.
1.2	Kierunek działania: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym
	Zadania:
1.2.1	Wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich.
1.2.2	Ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich.
1.2.3	Wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego.
1.2.4	Powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

W ramach realizacji zadania **1.1.1** planuje się, oprócz aktualizacji materiałów szkoleniowych opracowanych dla Programu na lata 2022–2025, przygotowanie dodatkowych materiałów informacyjnych dla samorządów, organizację szkoleń z zarządzania dziedzictwem dla przedstawicieli władz samorządowych. Ostatnim przewidzianym działaniem będą przeprowadzone w 2022 r. badania ewaluacyjne.

Zadanie zdefiniowane w pkt **1.1.2** realizowane będzie przez rozbudowę portalu internetowego

<http://samorząd.nid.pl>, którego celem jest dostarczenie samorządom gminnym fachowej wiedzy informacji na temat dziedzictwa, jego ochrony oraz możliwości jego wykorzystania dla dobra gminy z uwzględnieniem problematyki dostępności dziedzictwa dla osób z niepełnosprawnościami.

Zadanie zdefiniowane w pkt **1.1.3** będzie realizowane w ramach czterech kierunków interwencji:

- przez stworzenie centrów kompetencji ds. uwzględniania dziedzictwa kulturowego w procesach rewitalizacyjnych;
- przez pilotaż szkoleń przedstawicieli wybranych gmin prowadzących lub planujących rewitalizację zasobu dziedzictwa kulturowego,
- przez wsparcie gmin tworzących lub aktualizujących gminne programy rewitalizacji,
- przez konkurs „Twój dom – dialog z tradycją”.

W ramach realizacji zadania **1.1.4** planuje się opracowanie założeń, a następnie coroczną organizację konkursu skierowanego do samorządów gminnych. Celem jest promocja i upowszechnianie najlepszych wzorców, przede wszystkim w zakresie opracowywania i wdrażania gminnych programów opieki nad zabytkami, rozumianych jako dokumenty strategiczne w kontekście ochrony i zarządzania dziedzictwem i krajobrazem kulturowym oraz kształtowania ładu przestrzennego przez samorząd lokalny.

W ramach realizacji zadania 1.2.4: Powołanie Centrum Architektury Drewnianej planuje się zorganizowanie punktu kontaktowego wspierającego opiekunów architektury i budownictwa drewnianego we właściwej opiece nad tym wymagającym szczególnej troski zasobem zabytkowym.

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami	
2.1	Kierunek działania: Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami
	Zadania:
2.1.1	Upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).
2.2	Kierunek działania: Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego
	Zadania:
2.2.1	Podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.

W ramach realizacji zadania **2.1.1** planuje się stworzenie i wdrożenie internetowej bazy wiedzy standardów, zaleceń i wytycznych konserwatorskich dotyczących działań i prac przy różnych kategoriach zabytków. Planuje się także opracowywanie materiałów informacyjnych promujących stosowanie wytycznych i standardów postępowania konserwatorskiego wśród właścicieli zabytków, inwestorów i wykonawców prac przy zabytkach.

W ramach realizacji zadania **2.1.1** planuje się:

- szkolenia dla policjantów z zakresu przeciwdziałania przestępstwom przeciwko zabytkom, we współpracy z wyspecjalizowanymi instytucjami kultury zajmującymi się ochroną dziedzictwa kulturowego;
- realizację projektu rejestracji zabytków ruchomych na wypadek kradzieży, przez wykonanie aktualnej dokumentacji fotograficznej, znakowanie przy pomocy dostępnych środków technicznych, a także weryfikację wiedzy o zabytkach znajdującej się w zasobach wojewódzkich konserwatorów zabytków ze stanem realnym w wybranych dwóch powiatach w każdym województwie w ciągu roku.

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.	
3.1	Kierunek działania: Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości
	Zadania:
3.1.1	Kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami.
3.1.2	Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3.2	Kierunek działania: Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.
	Zadania:
3.2.1	Program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

W ramach zadania 3.1.2 planowane jest tworzenie nowych, bardziej zróżnicowanych materiałów edukacyjnych dla szkół oraz prowadzenie warsztatów edukacyjnych dla młodzieży.

W ramach zadania 3.2.1. program dotacyjny będzie wspierać proces identyfikacji, dokumentacji i szerokiego upowszechniania dziedzictwa kulturowego oraz jego wartości, a także sprzyjać społecznemu zaangażowaniu w proces ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym, w tym nad zabytkami.

Na realizację działań Programu na lata 2019-2022 przewiduje się finansowanie z budżetu państwa w kwocie 25 mln 617 tys. zł, co wydaje się być kwotą niezwykle niską. Podmiotem wiodącym realizację programu jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

4.1.2. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności”

Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności” została przyjęta Uchwałą Nr 16 Rady Ministrów z dnia 5 lutego 2013 r. Polska 2030. Trzecia Fala Nowoczesności jest dokumentem o charakterze analitycznym i rekomendacyjnym, powstałym na bazie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju z dnia 6 grudnia 2006r. Określa on główne trendy, wyzwania i scenariusze rozwoju społeczno-gospodarczego Polski, a także kierunki przestrzennego zagospodarowania kraju, z uwzględnieniem zrównoważonego rozwoju. Stanowi opis nowego projektu cywilizacyjnego, zorientowanego na przyszłość, w perspektywie do 2030 roku. Głównym celem dokumentu **Polska2030** jest poprawa jakości życia Polaków mierzona wskaźnikami jakościowymi, a także wartością oraz tempem wzrostu polskiego PKB.

4.1.3. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r.

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r. została przyjęta Uchwałą Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Dokument ten jest aktualizacją średniookresowej Strategii Rozwoju Kraju 2020. i jest obowiązującym, kluczowym dokumentem państwa polskiego w obszarze średnio- i długofalowej polityki gospodarczej. Strategia stanowi podstawę dla zmian w systemie zarządzania rozwojem, w tym obowiązujących dokumentów strategicznych: strategii, polityk, programów. Głównym celem Strategii Odpowiedzialnego Rozwoju jest „Tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym”.

W poniższym opisie głównych obszarów koncentracji działań oraz obszarów wpływających na osiągnięcie Strategii odniesiono się jedynie do tych, które są związane z ochroną zabytków i dziedzictwa narodowego.

W celu szczegółowym III – skuteczne państwo wymieniono „**Obszar E-państwo**” i projektem strategicznym realizowanym w jego ramach jest digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej. Służyć temu ma kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

Wśród obszarów wpływających na osiągnięcie celów Strategii wymieniono „Kapitał ludzki i społeczny” i czwartym z kierunków interwencji w tym obszarze wymieniono: wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej. W działaniach do 2030 r. ma to się przejawiać w:

- ochronie i promocji dziedzictwa narodowego poprzez
 - wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty;
 - inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).
- Wzmocnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez:
 - uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym),
 - likwidację „białych plam” w dostępie do kultury.

4.1.4. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Dokument został przyjęty uchwałą nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. i stanowi kontynuację oraz aktualizację Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego, przyjętej 26 marca 2013 r. i jest instrumentem realizacji Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r.

W części Strategii poświęconej diagnozie obszaru „kultura” wskazano na:

- zły stan zabytków,
- niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych,
- niewystarczający poziom ochrony zbiorów chodzących w skład narodowego zasobu bibliotecznego,
- brak spójnej i aktualnej krajowej koncepcji rozwoju cyfrowych zasobów kultury
- deficyt kompetencji kulturowych,

ale wskazano także na rosnący potencjał muzeów w zakresie budowania kapitału społecznego.

Jak główny cel Strategii przyjęto wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. W części poświęconej celom, kierunkom interwencji oraz narzędziom realizacji celu przyjęto trzy cele szczegółowe:

- Cel szczegółowy 1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne,
- Cel szczegółowy 2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich,
- Cel szczegółowy 3. Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.

W strategii podkreślono, iż podstawą budowania silnego kapitału społecznego jest wzmacnianie prospołecznych postaw i tożsamości opartych na wspólnym dorobku kulturowym, co osiąga się poprzez szacunek do tradycji oraz poczucie przynależności do wspólnoty i jej historii. Istotnym elementem Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego będą działania ukierunkowane na wzmocnienie i wykorzystanie potencjału kultury i zasobów dziedzictwa narodowego na rzecz utrwalania wzorców i kompetencji sprzyjających rozwojowi kapitału społecznego. Wśród zadań realizowanych w ramach celu szczegółowego 2 wyróżniono następujące priorytety:

- tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze,
- ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury poprzez:
 - dalsze inwestowanie w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawnianie systemu ochrony zabytków,
 - wsparcie zabytków uznanych za Pomniki Historii, między innymi poprzez projekt strategiczny „Rozwój Turystyki Kulturowej” obejmujący działania na rzecz zabytków uznanych za Pomniki Historii na tych szlakach,
 - kontynuację projektu „Krajobraz mojego miasta”, którego celem jest zapobieżenie chaosowi reklamowemu i zrównoważonemu planowaniu przestrzeni miejskiej,
 - rozbudowywanie kolekcji dzieł sztuki współczesnej,
 - poszukiwanie i odzyskiwanie zrabowanych podczas II wojny światowej dzieł sztuki,
- digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie dóbr kultury poprzez między innymi realizację projektu strategicznego „Digitalizacja i Rozwój Kultury Cyfrowej”, w ramach którego zostaną podjęte następujące zadania:
 - kontynuacja procesu digitalizacji wszystkich rodzajów zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zasobów muzealnych, archiwalnych, audiowizualnych, bibliotecznych i zabytkowych w państwowych instytucjach kultury i archiwach,
 - systemowe udostępnianie zdigitalizowanych zasobów dziedzictwa kulturowego przez budowę centralnych punktów dostępu do zasobów kultury, nauki i administracji,
 - inwentaryzacja cyfrowych zasobów kultury, obejmująca instytucje kultury, archiwa i inne jednostki, w tym naukowe, prowadzące lub zlecające digitalizację i przechowujące cyfrowe zbiory,
 - podnoszenie kompetencji cyfrowych,
 - nowelizacja przepisów regulujących całość polskiej przestrzeni internetowej,
- umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, między innymi poprzez:
 - realizację do 2022 r. strategicznego projektu „Niepodległa” oraz wykorzystanie instrumentów „polityki pamięci” po 2022 r.
- wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

W Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego wymieniono szereg projektów strategicznych, które przypisano do zakresu interwencji, wśród których należy wymienić:

- Digitalizacja i Rozwój Kultury Cyfrowej,

- Dziedzictwo Buduje Wspólnotę (utworzenie sieci muzeów historycznych, których głównym celem jest opowiadanie o historii Polski z różnych perspektyw)
- Niepodległa (budowa kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100 rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m.in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego)
- Program Rozwoju Uniwersytetów Ludowych – których celem jest wzrost poziomu edukacji ustawicznej dorosłych mieszkańców gmin wiejskich i wiejsko miejskich oraz zwiększenie poziomu kapitału społecznego na obszarach wiejskich i w małych miastach.
- Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami,
- Rozwój Turystyki Kulturowej.

4.1.5. Ochrona dziedzictwa niematerialnego

16 sierpnia 2010 r. w Polsce weszła w życie Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 15 lutego 2010 roku, zadania wynikające z realizacji zapisów Konwencji UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, zostały powierzone Narodowemu Instytutowi Dziedzictwa, co jest realizacją zapisu artykułu 13 Konwencji, pkt. d, iii, w sprawie powołania instytucji dokumentujących niematerialne dziedzictwo kulturowe i umożliwiających dostęp do tego dziedzictwa.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa.

Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego jako właściciel obiektów zabytkowych, oraz jako jednostka samorządu terytorialnego poziomu regionalnego jest odpowiedzialny za wykonywanie zadań o charakterze wojewódzkim w zakresie opieki nad zabytkami na poziomie regionu. Do zadań samorządu województwa należy w szczególności:

1. w zakresie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:
 - a. uwzględnianie zadań ochrony zabytków i opieki nad zabytkami: przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju województwa i planu zagospodarowania przestrzennego województwa (art. 18 ustawy),
 - b. udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, na zasadach określonych w uchwale podjętej przez sejmik województwa (art. 81 ustawy),
 - c. sporządzanie wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ustawy).
2. w zakresie realizacji ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym: uwzględnianie w planie zagospodarowania przestrzennego województwa i planie zagospodarowania przestrzennego obszaru metropolitalnego systemu obszarów krajobrazu kulturowego oraz dziedzictwa kulturowego i zabytków (art. 39 ust. 3 p. 2).
3. w zakresie ustawy „krajobrazowej”:
 - a. Sporządzanie dla obszaru województwa audytu krajobrazowego (art. 38a ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym).

Ponadto na podstawie odrębnych przepisów samorząd realizując swoje zadania w zakresie opieki nad zabytkami i dbałości o niematerialne dziedzictwo kulturowe może w szczególności:

- popularyzować dobre wzory aktywnej opieki nad zabytkami i dziedzictwem kulturowym;
- współpracować z jednostkami obu szczebli samorządu lokalnego w zakresie tworzenia prawnych form ochrony zabytków (parki kulturowe, plany miejscowe),
- organizować przedsięwzięcia edukacyjne związane z dziedzictwem kulturowym regionu oraz przedsięwzięcia promocyjne w tym zakresie,
- prowadzić promocję dziedzictwa materialnego i niematerialnego regionu,
- organizować współpracę z uczelniami na rzecz realizacji POnZ,
- obejmować patronatem Marszałka przedsięwzięcia w zakresie ochrony dziedzictwa.
- tworzyć katalogi wzorców budownictwa regionalnego charakterystycznego dla krajobrazów kulturowych poszczególnych części województwa
- wspierać promocyjnie tradycyjne produkty regionalne,
- organizować spotkania i konferencje dotyczących problematyki dziedzictwa,

- wspierać własne instytucje kultury w realizacji projektów i zadań dotyczących dziedzictwa kulturowego regionu.
 - przyznawać nagrody i stypendia osobom zajmującym się opieką nad zabytkami.
- Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Książki, w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami jest zbieżny ze strategicznymi dokumentami wykonanymi na poziomie województwa, prezentowanymi w następujących poniżej dokumentach.

4.2.1. Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku – Strategia Przyspieszenia 2030+.

Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku – Strategia Przyspieszenia 2030+ przyjęta została uchwałą Nr XXVIII/399/20 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 21 grudnia 2020 r. Jest to dokument własny samorządu wojewódzkiego i podstawowy dokument polityki regionalnej określający wizję, cele rozwoju społeczno-gospodarczego województwa, a także działania służące ich realizacji. Przygotowanie nowej Strategii było podyktowane między innymi rozpoczęciem w 2021 roku kolejnej perspektywy finansowej, wyznaczającej określone obszary wsparcia regionu na kolejne 7 lat.

W Strategii dokonano analizy obszarów wykazujących sytuację problemową o charakterze społeczno-gospodarczym i jako obszar o negatywnej sytuacji rozumie się gminę, która wykazuje gorsze wartości wskaźników, a tym samym cechuje się niższym poziomem rozwoju w zakresie danej cechy. Na podstawie wskaźników wybrano najistotniejsze zagadnienia problemowe z zakresu społeczno-gospodarczego, w ramach których przeprowadzono analizę wskaźników statystycznych, takich jak: niski poziom rozwoju społecznego, niski poziom przedsiębiorczości oraz zaawansowanie procesów starzenia się społeczeństwa. Gmina Książki została w Strategii zakwalifikowana do Obszaru negatywnej sytuacji społeczno-gospodarczej, zidentyfikowanego na poziomie regionalnym i została wymieniona w następujących dwu obszarach problemowych:

- niskiego poziomu rozwoju społecznego i niskiego poziomu przedsiębiorczości;
- obszaru zaawansowanego starzenia się społeczeństwa.

W dokumencie określono finalne efekty wprowadzenia Strategii Przyspieszenia 2030+ i są nimi:

- wzrost zamożności mieszkańców,
- Możliwości realizacji aspiracji życiowych na terenie województwa,
- Komfort zamieszkiwania w regionie o dobrym stanie środowiska i wysokiej jakości oferowanych usług.

Celem nadrzędnym Strategii Przyspieszenia 2030+ jest „jakość życia typowa dla wysokorozwiniętych regionów europejskich”, który zamierza się osiągnąć poprzez koncentrację działań w czterech obszarach tematycznych rozwoju:

1. Obszarze Społeczeństwo, w ramach którego sformułowano dwa cele główne:
 - skuteczna edukacja,
 - zdrowe, aktywne i zamożne społeczeństwo;
2. Obszarze Gospodarka, z głównym celem:
 - konkurencyjna gospodarka;
3. Obszarze Przestrzeń, z głównym celem:
 - dostępna przestrzeń i czyste środowisko;
4. Obszarze Spójność, z głównym celem:
 - spójne i bezpieczne województwo.

W ramach poszczególnych celów głównych sformułowano cele operacyjne, z których w obszarze kultury i dziedzictwa narodowego najważniejszy jest cel operacyjny 24 – Kultura, sztuka i dziedzictwo narodowe w obrębie obszaru Społeczeństwo i celu głównego „zdrowe, aktywne i zamożne społeczeństwo”. Wśród działań przyczyniających się do rozwoju kultury w regionie godnym kontynuacji pomysłem jest wsparcie podmiotów realizujących międzynarodowe imprezy kulturalne w ramach projektu „Kujawsko-Pomorskie – rozwój poprzez kulturę”. Poza pozytywnym wpływem na kulturę w regionie projekt ma za zadanie stymulować lokalną gospodarkę dzięki przyciąganiu do regionu odbiorców wydarzeń spoza regionu co wpisuje się również w odrębny kierunek jakim jest „Rozwój turystyki jako dziedziny gospodarki”. Upowszechnianiu kultury ma służyć także cyfryzacja zasobów i ich udostępnianie. Sformułowano w tym zakresie kierunek dotyczący działań mających na celu ułatwienie dostępu do zasobów kultury oraz prowadzonych działalności kulturalnych poprzez udostępnianie w wersji cyfrowej zbiorów lub dokonywanie transmisji (względnie odtwarzania nagrań) wydarzeń kulturalnych (spektakli, koncertów itp.). Mogą to być zarówno przedsięwzięcia zakładające udostępnianie bezpłatne, jak i komercyjne. Digitalizacja i udostępnianie zasobów bibliotek ma natomiast przyczynić się do wzrostu czytelnictwa.

4.2.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Obowiązujący obecnie Plan zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego został przyjęty Uchwałą nr XI/135/03 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 26 czerwca 2003 r.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa to najważniejszy, obok strategii rozwoju województwa dokument, będący narzędziem planowania przestrzennego koordynującym zamierzenia rozwojowe samorządu na szczeblu wojewódzkim, realizującym także na tym szczeblu ponadregionalne zamierzenia administracji rządowej. Wraz ze strategią stanowi integralny element systemu planowania rozwoju regionu, pełniąc rolę koordynacyjną wobec wszystkich podejmowanych w jego obszarze przedsięwzięć.

W dokumencie podkreślono walory przyrodniczo-turystyczne województwa kujawsko-pomorskiego, które są w znacznym stopniu zainwestowane i użytkowane ale z istniejącym potencjałem dalszego rozwoju turystyki i wypoczynku wykorzystując istniejący potencjał przyrodniczy i kulturowy. Obszar gminy Książki znalazł się w obszarze problemowym Pojezierza Chełmińskiego z koncentracją jezior o ponadnormatywnym stopniu zanieczyszczenia.

W Planie wyróżniono obszary charakteryzujące się podobnymi uwarunkowaniami i teren gminy Książki znalazł się w obszarze IV. Północno-wschodnim, który charakteryzuje się następującymi cechami:

- obszar wybitnie rolniczy, o najwyższej przydatności dla rolnictwa na terenie województwa i szansą rozwojową rolnictwa wielkoobszarowego,
- bliskością największych ośrodków miejskich, co jest korzystnym uwarunkowaniem dla obsługi mieszkańców w zakresie usług wyższego rzędu,
- predyspozycją dla powstawania gospodarstw agroturystycznych,
- niekorzystną sytuacją na rynku pracy, zależną od sytuacji w rolnictwie

W Planie zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego sformułowano cel nadrzędny, jakim jest „Poprawa konkurencyjności regionu i podniesienie poziomu życia jego mieszkańców przy respektowaniu zasad zrównoważonego rozwoju” a wśród przyjętych celów rozwoju społeczno-gospodarczego z punktu widzenia ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego należy wymienić:

- ochronę i racjonalne kształtowanie środowiska przyrodniczego,
- ochronę dziedzictwa kulturowego, która zmierza do kształtowania struktur przestrzennych umożliwiających ochronę krajobrazu kulturowego i pojedynczych zabytków przed zniszczeniem, degradacją, dewaloryzacją oraz udostępniania dziedzictwa kulturowego społeczeństwu.

Aktualnie realizowane są prace nad nowym planem zagospodarowania przestrzennego - 8 lutego 2021 r. Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego podjął uchwałę Nr XXIX/418/21 o przystąpieniu do sporządzenia Planu zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego, powierzając opracowanie tego ważnego dokumentu Kujawsko-Pomorskiemu Biuru Planowania Przestrzennego i Regionalnego we Włocławku.

4.2.4. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2021–2024

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2021-2024 został przyjęty Uchwałą nr XXXI/451/21 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 26 kwietnia 2021 r. – jest to kolejna, czwarta edycja Programu.

Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego realizuje zadania z zakresu ochrony zabytków występując w podwójnej roli: po pierwsze jako właściciel obiektów zabytkowych oraz jako jednostka samorządu terytorialnego poziomu regionalnego odpowiedzialna za wykonywanie zadań o charakterze wojewódzkim w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami na poziomie regionu.

Do zadań wynikających z zapisów ustawowych należą przede wszystkim sprawowanie opieki nad zabytkami, do których samorząd województwa posiada tytuł prawny (art. 5 i art. 71 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w związku z art. 6 ust 1 p. 2 ustawy o samorządzie województwa). Choć nie wynika to wprost z przepisu ustawy, to z szerszej zasady prawnej wyrażonej w art. 2 ust 2. ustawy o samorządzie województwa można wyczytać zadanie tworzenia rozwiązań budujących właściwy klimat wokół ochrony dziedzictwa. W tym sensie można przyjąć pogląd, że opieka nad zabytkami sprawowana przez samorząd województwa jako właściciela mienia będącego zabytkami powinna mieć charakter wzorcowy i inspirujący.

Głównym celem Programu jest wyznaczenie pożądanych kierunków zmian w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami możliwych do rozpoczęcia lub osiągnięcia w perspektywie czasowej 4 lat. Istotnym celem programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie: stanu

zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie województwa, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego.

W Programie opieki nad zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2021-2024 przytoczono problemy wskazane w przygotowanym przez Narodowy Instytut Dziedzictwa Raportcie o stanie zachowania zabytków nieruchomych w Polsce, z których należy za dokumentem przytoczyć:

- brak spójności w dokumentach tworzących uwarunkowania prawne i programowe na poszczególnych poziomach zarządzania zasobem dziedzictwa kulturowego, w tym krajobrazem;
- brak pełnego i kompletnego rozpoznania wartości zachowanego zasobu dziedzictwa materialnego i sposobu ich finansowania;
- postępująca degradacja historycznych układów przestrzennych z braku regulacji stanu prawnego obiektów zabytkowych;
- wady i uchybienia prawne w decyzjach o wpisie do rejestru zabytków;
- brak jednolitej interpretacji obowiązujących przepisów prawnych;
- brak kompleksowych standardów i zasad w postępowaniu konserwatorskim;
- brak ochrony różnorodności kulturowej regionu, a także wspierania i rozwoju tych obszarów;
- niedostateczne zagospodarowanie i wykorzystanie na cele użytkowe zasobu dziedzictwa, w tym przemysłowego, z poszanowaniem i wyeksponowaniem jego wartości, poprzez rewaloryzację i rewitalizację, z uwzględnieniem likwidacji barier i ograniczeń w dostępności oraz dostosowania oferty do potrzeb współczesnego społeczeństwa;
- niezadowalający stan zachowania i zabezpieczenia zabytków przed zagrożeniami;
- niska jakość przestrzeni publicznych w historycznych układach fortecznych;
- niewystarczający standard infrastruktury kultury i poziom współpracy;
- zbyt niskie wykorzystanie atutów dziedzictwa niematerialnego do kreowania marki województwa;
- brak współpracy pomiędzy podmiotami działającymi na rynku zajmującymi się dziedzictwem materialnym i niematerialnym województwa;
- niski poziom kształtowania postaw.

Mając na uwadze to, co powyżej przytoczono w Programie opieki nad zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2021-2024 wytyczono nowe cele, uwzględniające cele wskazane w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i innych dokumentach regulujących ochronę i opiekę nad zabytkami w Polsce, jak na przykład w Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 – Strategia Przyspieszenia 2030+.

Cel główny: Zdrowe, aktywne i zamożne społeczeństwo	
Cel operacyjny 1	Kultura, sztuka i dziedzictwo narodowe
1.1	Kierunek działań: Popularyzacja wiedzy o znaczeniu i konieczności ochrony
Przykładowe działania:	<ul style="list-style-type: none"> - wspieranie organizacji konkursów dla dzieci i młodzieży z zakresu ochrony dóbr kultury; - wspieranie działań w oparciu o istniejące mechanizmy (m.in. stypendia, granty, otwarte konkursy ofert w ramach pożytku publicznego), popularyzatorskich, edukacyjnych i naukowych, związanych z opieką i ochroną dziedzictwa kulturowego; - wspieranie działań podnoszących świadomość społeczną w zakresie ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym organizowanych w ramach wojewódzkich obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa; - wspieranie działań służących propagowaniu dziedzictwa kulturowego regionu poprzez środki przekazu elektronicznego i środki masowego przekazu.
1.2	Kierunek działań: Edukacja
Przykładowe działania:	<ul style="list-style-type: none"> - kontynuowanie działań, zapoczątkowanych w latach poprzednich, związanych z konkursami wiedzy o regionie i zabytkach regionu; - generowanie współpracy różnych podmiotów do tworzenia interdyscyplinarnego zaplecza działań edukacyjnych; - wsparcie przy organizacji prelekcji, spotkań, publikacji związanych z ukazaniem możliwości rozwoju małego biznesu, wraz z rozwojem infrastruktury, w powiązaniu z obszarami o walorach kulturowych – miejsca noclegowe, mała gastronomia, wypożyczalnie sprzętu turystycznego, usługi przewodników itp.; - upowszechnianie informacji na temat dostępnych stypendiów, grantów i innych form

	<p>wsparcia związanych z opieką, ochroną, edukacją i popularyzacją dziedzictwa kulturowego regionu;</p> <ul style="list-style-type: none"> - wspomaganie organizacji szkoleń i wykładów związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego; - nagradzanie działań przyczyniających się do zachowania bądź przywracania historycznych wartości zasobów dziedzictwa kulturowego województwa; - wspieranie działań edukacyjnych w zakresie znaczenia, wartości i ochrony niematerialnego dziedzictwa kultury województwa; - wspomaganie działań w obszarze digitalizacji najcenniejszych zasobów folkloru słownego i ich udostępniania; - wspieranie konkursów związanych z kulturą niematerialną regionu.
1.3	Kierunek działań: Promocja
Przykładowe działania:	<ul style="list-style-type: none"> - kontynuacja działań Samorządu Województwa w zakresie imprez i wydarzeń promujących dziedzictwo kulturowe regionu; - wspomaganie przedsięwzięć promujących najcenniejsze dla województwa obiekty o wartościach kulturowych, istniejące szlaki kulturowe czy markowe produkty turystyczne związane z dziedzictwem kulturowym; - współpraca przy tworzeniu publikacji promujących dziedzictwo kulturowe województwa; - wspieranie mechanizmów umożliwiających działania związane z promocją lokalnego dziedzictwa kulturowego poprzez wydarzenia i imprezy kulturalne, formy widowiskowe i rekonstrukcyjne; - popularyzacja obiektów o statusie pomnika historii; - popularyzacja powołanych parków kulturowych; - wręczenie Medali Hereditas Saeculorum oraz rozstrzygnięcie konkursu Musejon - Kujawsko-Pomorskie Muzealne Wydarzenie Roku.
1.4	Kierunek działań: Dokumentacja i popularyzacja
Przykładowe działania:	<ul style="list-style-type: none"> - wspieranie badań i tworzenie dokumentacji dotyczącej zjawisk z zakresu dziedzictwa, w tym dziedzictwa niematerialnego, w szczególności tradycyjnych zwyczajów ludowych, regionalnej muzyki i tańca oraz folkloru słownego.
Cel główny: Dostępna przestrzeń i czyste środowisko	
Cel operacyjny 2	Przestrzeń kulturowa
2.1	Kierunek działań: Ochrona ustawowa
Przykładowe działania:	<ul style="list-style-type: none"> - wspieranie działań samorządów lokalnych zmierzających do nadania kolejnym obiektom statusu pomnika historii; - wspieranie prac zmierzających do powoływania nowych parków kulturowych; - wspieranie inicjatyw zmierzających do wprowadzania zabytków ruchomych na Listę Skarbów Dziedzictwa - wspieranie działań zmierzających do poszerzania listy obiektów, wpisanych do rejestru zabytków; - propagowanie i wspieranie prac przy aktualizacji i uzupełnianiu wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków.
2.2	Kierunek działań: Prace konserwatorskie i restauratorskie
Przykładowe działania:	<ul style="list-style-type: none"> - kontynuacja współfinansowania prac konserwatorsko-restauratorskich i ratunkowych przy obiektach nieruchomych i ruchomych, wpisanych do rejestru zabytków oraz doskonalenie zasad przyznawania dotacji; - kontynuacja rozpoczętych prac remontowych, konserwatorskich i adaptacyjnych obiektów zabytkowych, będących własnością Samorządu Województwa; - kontynuacja wsparcia nowych inicjatyw zmierzających do ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego oraz rozwój infrastruktury obiektów istniejących; - wspomaganie działań konserwatorsko-restauracyjnych przy zabytkowych układach urbanistycznych i ruralistycznych.
2.3	Kierunek działań: Dokumentacja i badania
Przykładowe działania:	<ul style="list-style-type: none"> - współfinansowanie prac badawczych i dokumentacyjnych obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków jako integralnej części procesów konserwatorskich,

	z uwzględnieniem faktu, iż działania na poziomie dokumentacyjnym poprzedzają proces prac konserwatorskich i budowlanych, stanowiąc niejednokrotnie poważne obciążenie finansowe dla beneficjenta. W przypadku badań archeologicznych dokumentacja stanowi jedyną formę ochrony stanowisk, które po eksploracji przestają istnieć fizycznie.
--	---

W polskim systemie prawnym opieka nad zabytkiem polega m.in. na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku oraz zabezpieczeniu i utrzymaniu zabytku w jak najlepszym stanie. Zgodnie z Ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami finansowanie tych zadań jest obowiązkiem ustawowym każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, tj. osób fizycznych, jednostek organizacyjnych, a także trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym.

4.3. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu

4.3.1. Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu wąbrzeskiego

Powiat wąbrzeski nie posiada aktualnego Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami, brak jest także tego dokumentu programowego za lata ubiegłe.

4.3.2. Strategia Rozwoju Powiatu Wąbrzeskiego na lata 2013-2020

Powiat wąbrzeski nie posiada aktualnej Strategii Rozwoju. Ostatnim obowiązującym dokumentem strategicznym była Strategia Rozwoju Powiatu Wąbrzeskiego na lata 2013-2020, która została przyjęta Uchwałą nr XXV/142/2013 Rady Powiatu w Wąbrzeźnie 21 lutego 2013 r.

W nieaktualnym obecnie dokumencie znalazły się zapisy dotycząca rozwoju turystyki i agroturystyki, których rozwój sprzęgnięto z ochroną i promocją dziedzictwa kulturowego powiatu poprzez działania, które nie straciły na aktualności, takie między innymi jak: promocja walorów turystycznych powiatu, oznakowanie szlaków i atrakcji turystycznych, promocja działalności agroturystycznej. Bardzo istotnym wydaje się postulowana promocja i rozwój produktów tradycyjnych i regionalnych, które budują markę regionu i pozwalają na jego wyróżnienie spośród innych, wpływając na jego atrakcyjność.

4.3.2. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktów zbrojnych i sytuacji kryzysowych dla Powiatu Wąbrzeskiego.

Powiat Wąbrzeźno posiada aktualny Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktów zbrojnych i sytuacji kryzysowych, który został utworzony w 2005 r. i jest co roku aktualizowany. Dokument nie jest on dostępny na stronach internetowych powiatu wąbrzeskiego prezentowane poniżej uwagi dotyczą modelowego planu ochrony zabytków.

Ochrona zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, polega na wykonywaniu następujących przedsięwzięć:

- prace przygotowawcze w okresie poprzedzającym wystąpienie konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej,
- prace w okresie podwyższonej gotowości, to jest w okresie narastania bezpośredniego zagrożenia,
- reagowanie w czasie wystąpienia i trwania konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej,
- zabezpieczenie i dokumentowanie po zakończeniu konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej.

4.3.4. Inicjatywy lokalne

Lokalna Grupa Działania „Ziemia Wąbrzeska”

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Ziemia Wąbrzeska”, jest zrzeszeniem osób fizycznych oraz osób z terenu powiatu wąbrzeskiego, do której należą następujące gminy powiatu: Książki, Dębowa Łąka, Ryńsk oraz miasto Wąbrzeźno

Obszar Lokalnej Grupy Działania „Leśny Krąg” jest spójny pod względem historycznym, kulturowym, geograficznym. Obszar działania LGD w całości położony jest w granicach powiatu wąbrzeskiego. Z uwagi na fakt, że gminy wchodziły w skład LGD sąsiadują ze sobą i położone są w jednym historycznie ukształtowanym obszarze, ich rozwój społeczny i ekonomiczny przebiega w podobny sposób. Wspólne terytorium to wspólne

problemy ale i wspólne możliwości rozwoju. Gminy są obszarami rolniczymi. Historyczne związki i wspólnota powiązań obszaru LGD wiążą się niewątpliwie z uwarunkowaniami przyrodniczymi. O spójności obszaru stanowi również analiza uwarunkowań demograficznych i ekonomicznych obszaru. Istnieją znaczne podobieństwa zarówno pod względem struktury wieku, poziomu wykształcenia, jak w poziomie zatrudnienia, czy strukturze działalności lokalnych przedsiębiorstw.

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Ziemia Wąbrzeska” działa na rzecz mieszkańców powiatu wąbrzeskiego w obecnej formie organizacyjnej od 2015 r. LGD „Ziemia Wąbrzeska” jako grupa nowoutworzona i właściwa dla celów wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2016-2022 stanowi kontynuację działań wdrażanych przez Fundację Lokalna Grupa Działania Wieczno, czerpiąc od niej wiedzę i doświadczenia nabyte w okresie programowania 2007-2013.

Statutowymi celami działalności Stowarzyszenia są, między innymi:

- promowanie obszaru objętego LSR;
- wsparcie działań na rzecz ochrony środowiska i klimatu;
- rozwijanie i promocja lokalnych zasobów: surowców, miejscowej infrastruktury, dziedzictwa: kulturowego, historycznego, przyrodniczego i potencjału mieszkańców;
- rozwijanie i promocja produktów lokalnych, tradycyjnych i regionalnych oraz walorów turystycznych obszaru działania Stowarzyszenia;
- udzielanie wsparcia mieszkańcom obszaru objętego LSR w zakresie przygotowania projektów i pozyskania środków na ich realizację, w tym z programów pomocowych oraz innych projektów współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej;
- pozyskiwanie innych źródeł finansowania oraz opracowywanie i realizacja innych programów pomocowych oraz projektów współfinansowanych ze środków publicznych i pomocowych;

Stowarzyszenie realizuje Lokalną Strategię Rozwoju obszaru Ziemi Wąbrzeskiej na lata 2016-2022, (LSR), która jest dokumentem oddolnie utworzonym przez lokalną społeczność (sektor społeczny, gospodarczy i publiczny) dla danego obszaru wiejskiego określającym kierunki jego rozwoju na podstawie przeprowadzonej diagnozy obszaru oraz identyfikacji lokalnych potrzeb. W dokumencie nakreślono wizję rozwoju obszaru Lokalnej Strategii Rozwoju: Obszar Lokalnej Grupy Działania Ziemia Wąbrzeska jest atrakcyjnym miejscem zamieszkania, pracy i aktywnego wypoczynku. Oferta regionu wykorzystuje bogactwo lokalnego dziedzictwa kulturowego, środowiska naturalnego, tradycyjnych produktów oraz bogatej i dobrze funkcjonującej infrastruktury rekreacyjnej i turystycznej.

Wśród zdefiniowanych celów LSR należy wymienić cel ogólny 3: Wzrost konkurencyjności obszaru Ziemi Wąbrzeskiej, wynika z niskiego poziomu konkurencyjności wobec sąsiadujących regionów, spowodowanego złym stanem technicznym dróg lokalnych, słabo rozwiniętej infrastruktury rekreacyjno-turystycznej i innej infrastruktury, który nie odpowiada potrzebom lokalnych społeczności. Dla jego realizacji wyznaczono szereg celów szczegółowych, jak:

- rozwój infrastruktury dostosowanej do potrzeb lokalnych,
- wzrost atrakcyjności turystycznej regionu,
- rewitalizację obszarów zdegradowanych,
- dostosowanie infrastruktury kulturalnej do potrzeb lokalnych,

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Książki zgodny jest z następującymi dokumentami wykonanymi na poziomie gminy:

5.1.1. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego w gminie Książki

Na terenie gminy Książki obowiązuje 21 niżej wymienionych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, które obejmują około 70% ogólnej powierzchni gminy.

	NR I DATA UCHWAŁY	TREŚĆ	ZAPISY DOTYCZĄCE OCHRONY DÓBR KULTURY
1	Uchwała Rady Gminy nr IV/23/98 z 29 grudnia 1998	w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Książki obejmującej teren pod budownictwo mieszkaniowe jednorodzinne.	brak zapisów dotyczących ochrony dóbr kultury
2	Uchwała Rady Gminy nr XVI/86/16 z 2 marca 2016	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego we wsi OSIECZEK.	stanowiska archeologiczne wskazane na rysunku planu
3	Uchwała Rady Gminy nr XVI/87/16 z 2 marca 2016	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego we wsi OSIECZEK II.	stanowiska archeologiczne wskazane na rysunku planu
4	Uchwała Rady Gminy nr XVI/88/16 z 2 marca 2016	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego we wsi ŁOPATKI - ZASKOCZ - KSIĄŻKI	stanowiska archeologiczne wskazane na rysunku planu oraz obiekty o wartościach historyczno-kulturowych wymienionych w tekście i wskazane na rysunku planu.
5	Uchwała Rady Gminy nr XVI/89/16 z 2 marca 2016	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego we wsi BLIZIENKO.	stanowiska archeologiczne wskazane na rysunku planu
6	Uchwała Rady Gminy nr XVI/90/16 z 2 marca 2016	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego we wsi SZCZUPLINKI.	stanowiska archeologiczne wskazane na rysunku planu
7	Uchwała Rady Gminy nr XIX/120/16 z 10 czerwca 2016	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego we wsi BLIZNO-BLIZIENKO-KSIĄŻKI.	stanowiska archeologiczne wskazane na rysunku planu
8	Uchwała Rady Gminy nr XIX/121/16 z 10 czerwca 2016	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego we wsi BLIZIENKO-ŁOPATKI-KSIĄŻKI.	brak zapisów dotyczących ochrony dóbr kultury
9	Uchwała Rady Gminy nr XLV/300/18 z 18 października 2018	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla zachodniej części gminy Książki w miejscowościach Szczuplinki i Łopatki - Obszar A	stanowiska archeologiczne wskazane na rysunku planu oraz obiekty o wartościach historyczno-kulturowych wymienionych w tekście i wskazane na rysunku planu.
10	Uchwała Rady Gminy nr XLV/301/18 z 18 października 2018	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla północno-wschodniej części gminy Książki w miejscowości Blizno - Obszar B	stanowiska archeologiczne wskazane na rysunku planu oraz obiekty o wartościach historyczno-kulturowych wymienionych w tekście i wskazane na rysunku planu.
11	Uchwała Rady Gminy nr XLV/302/18 z 18 października 2018	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla centralnej części gminy Książki w miejscowości Książki - Obszar C	stanowiska archeologiczne wskazane na rysunku planu oraz obiekty o wartościach historyczno-kulturowych wymienionych w tekście i wskazane na rysunku planu.
12	Uchwała Rady Gminy nr V/41/19 z 28 marca 2019	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla wybranych terenów gminy Książki w miejscowościach Łopatki, Książki, Blizienko	obiekty o wartościach historyczno-kulturowych wymienionych w tekście i wskazane na rysunku planu.
13	Uchwała Rady Gminy nr V/42/19 z 28 marca 2019	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla wschodniej części gminy Książki w miejscowościach Książki - Brudzawki – Obszar D.	stanowiska archeologiczne wskazane na rysunku planu oraz obiekty o wartościach historyczno-kulturowych wymienionych w tekście i wskazane na rysunku planu.
14	Uchwała Rady Gminy nr VII/54/19 z 19 czerwca 2019	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla południowej części gminy Książki w miejscowości Osieczek - Obszar E	stanowiska archeologiczne wskazane na rysunku planu oraz obiekty o wartościach historyczno-kulturowych wymienionych w tekście i wskazane na rysunku planu.

15	Uchwała Rady Gminy nr VIII/69/19 z 18 lipca 2019	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu w gminie Książki - Jezioro Łopatki.	stanowisko archeologiczne wskazane na rysunku planu
16	Uchwała Rady Gminy nr XIX/176/20 z 29 września 2020	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu w miejscowości Zaskocz w gminie Książki.	brak zapisów dotyczących ochrony dóbr kultury
17	Uchwała Rady Gminy nr XXI/186/20 z 3 grudnia 2020	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu w miejscowości Osieczek w sąsiedztwie Jeziora Wielkiego, gmina Książki.	brak zapisów dotyczących ochrony dóbr kultury
18	Uchwała Rady Gminy nr XXXVIII/319/22 z 23 czerwca 2022	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w miejscowości Brudzawki, obręb Brudzawki, w gminie Książki.	brak zapisów dotyczących ochrony dóbr kultury
19	Uchwała Rady Gminy nr XXXVIII/320/22 z 23 czerwca 2022	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w obrębie Jeziora Wielkiego, w gminie Książki.	brak zapisów dotyczących ochrony dóbr kultury
20	Uchwała Rady Gminy nr XXXVIII/321/22 z 23 czerwca 2022	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w miejscowości Łopatki Polskie, obręb Szczuplinki, w gminie Książki	brak zapisów dotyczących ochrony dóbr kultury
21	Uchwała Rady Gminy nr XXXVIII/322/22 z 23 czerwca 2022	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w centralnej części obrębu ewidencyjnego Łopatki, w gminie Książki	brak zapisów dotyczących ochrony dóbr kultury

Poniżej zostały przytoczone w brzmieniu występującym w Uchwałach zapisy dotyczące ochrony dóbr kultury.

5.1.1.1. Uchwała Rady Gminy nr XVI/86/16 z 2 marca 2016 w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego we wsi OSIECZEK.

§ 8. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- 1) w granicach planu znajdują się nieruchomości zabytki archeologiczne - stanowiska archeologiczne ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków, dla których na rysunku wyznaczono strefy ochrony archeologicznej „OW”;
- 2) nieruchomości zabytki archeologiczne – strefy ochrony archeologicznej „OW” należy uwzględnić przy zabudowie i zagospodarowaniu terenów, na których te zabytki się znajdują;
- 3) działania inwestycyjne w obrębie strefy ochrony archeologicznej podlegają przepisom odrębnym, dotyczącym ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

5.1.1.2. Uchwała Rady Gminy nr XVI/87/16 z 2 marca 2016 w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego we wsi OSIECZEK II.

§ 8. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- 1) w granicach planu znajdują się nieruchomości zabytki archeologiczne - stanowiska archeologiczne ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków, dla których na rysunku wyznaczono strefy ochrony archeologicznej „OW”;
- 2) nieruchomości zabytki archeologiczne – strefy ochrony archeologicznej „OW” należy uwzględnić przy zabudowie i zagospodarowaniu terenów, na których te zabytki się znajdują;
- 3) działania inwestycyjne w obrębie strefy ochrony archeologicznej podlegają przepisom odrębnym, dotyczącym ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

5.1.1.2. Uchwała Rady Gminy nr XVI/88/16 z 2 marca 2016 w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego we wsi ŁOPATKI - ZASKOCZ - KSIĄŻKI

§ 8. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- 1) w granicach obszaru planu znajdują się obiekty o wartościach historyczno-kulturowych ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków:
 - a) dom nr 84 w miejscowości Łopatki,
 - b) dom nr 74 w miejscowości Łopatki,
 - c) fragment historycznego podwórza folwarcznego zespołu dworsko – parkowego w miejscowości Łopatki,
 - d) teren cmentarza historycznego;
- 2) dla zabudowy o wartościach historyczno-kulturowych, wskazanych na rysunku planu ustala się:
 - a) zachowanie historycznego wyglądu w zakresie gabarytu i kształtu dachu, kompozycji elewacji tzn. zachowania detalu architektonicznego, rozmieszczenia, wielkości, kształtu oraz proporcji otworów okiennych i drzwiowych,
 - b) przywrócenie historycznego pokrycia dachowego,
 - c) zakaz tynkowania ceglanych elewacji,
 - d) zakaz ocieplania elewacji;
- 3) dla fragmentu historycznego podwórza folwarcznego zespołu dworsko-parkowego w m. Łopatki ustala się w przypadku rozbudowy gospodarstwa, lokalizacją, gabarytami, formą dachu, kolorystyką wpisać się w historyczną kompozycję podwórza folwarcznego z wewnętrznym dziedzińcem;
- 4) w granicach obszaru objętego planem znajdują się nieruchomości archeologiczne – stanowiska archeologiczne ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków, dla których na rysunku wyznaczono strefy ochrony archeologicznej „OW”;
- 5) nieruchomości archeologiczne – strefy ochrony archeologicznej „OW” należy uwzględnić przy zabudowie i zagospodarowaniu terenów, na których te zabytki się znajdują;
- 6) działania inwestycyjne w obrębie strefy ochrony archeologicznej podlegają przepisom odrębnym, dotyczącym ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

5.1.1.3. Uchwała Rady Gminy nr XVI/89/16 z 2 marca 2016 w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego we wsi BLIZIENKO.

§ 8. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- 1) w granicach planu znajdują się nieruchomości archeologiczne - stanowiska archeologiczne ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków, dla których na rysunku wyznaczono strefy ochrony archeologicznej „OW”;
- 2) nieruchomości archeologiczne – strefy ochrony archeologicznej „OW” należy uwzględnić przy zabudowie i zagospodarowaniu terenów, na których te zabytki się znajdują;
- 3) działania inwestycyjne w obrębie strefy ochrony archeologicznej podlegają przepisom odrębnym, dotyczącym ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

5.1.1.4. Uchwała Rady Gminy nr XVI/90/16 z 2 marca 2016 w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego we wsi SZCZUPLINKI.

§ 8. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- 1) w granicach planu znajdują się nieruchomości archeologiczne - stanowiska archeologiczne ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków, dla których na rysunku wyznaczono strefy ochrony archeologicznej „OW”;
- 2) nieruchomości archeologiczne – strefy ochrony archeologicznej „OW” należy uwzględnić przy zabudowie i zagospodarowaniu terenów, na których te zabytki się znajdują;
- 3) działania inwestycyjne w obrębie strefy ochrony archeologicznej podlegają przepisom odrębnym, dotyczącym ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

5.1.1.5. Uchwała Rady Gminy nr XIX/120/16 z 10 czerwca 2016 w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego we wsi BLIZNO-BLIZIENKO-KSIAŻKI.

§ 8. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- 1) w granicach planu znajdują się nieruchomości archeologiczne - stanowiska archeologiczne ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków, dla których na rysunku wyznaczono strefy ochrony archeologicznej „OW”;

- 2) nieruchomości archeologiczne – strefy ochrony archeologicznej „OW” należy uwzględnić przy zabudowie i zagospodarowaniu terenów, na których te zabytki się znajdują,
- 3) działania inwestycyjne w obrębie strefy ochrony archeologicznej podlegają przepisom odrębnym, dotyczącym ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

5.1.1.6. Uchwała Rady Gminy nr XLV/300/18 z 18 października 2018 w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla zachodniej części gminy Książki w miejscowościach Szczuplinki i Łopatki - Obszar A.

§ 8. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych, oraz dóbr kultury współczesnej:

1) obiekty ujęte w ewidencji zabytków:

- a) Łopatki 1 - budynek mieszkalny,
- b) Łopatki 42 – budynek gospodarczy przy szkole,
- c) Łopatki 42 – budynek gospodarczy przy szkole,
- d) Łopatki 42 – szkoła,
- e) Łopatki 96 – budynek mieszkalny,
- f) Książki, ul. Za Torem 12 - chałupa,
- g) Łopatki Polskie 4 – budynek mieszkalny,
- h) Łopatki 97 – budynek mieszkalny,
- i) Łopatki – kapliczka,
- j) Łopatki – krzyż,
- k) Nowe Łopatki 99 - szkoła,
- l) Nowe Łopatki 99 – budynek gospodarczy przy szkole,
- m) Łopatki Polskie 52 – budynek mieszkalny,
- n) Zaskocz 6 – oficyna dworska,
- o) Zaskocz 11 – szkoła,
- p) Zaskocz 9 – czworak,
- q) Zaskocz 3 – budynek mieszkalny,
- r) Zaskocz 52 – dróżniczówka i budynek gospodarczy,
- s) Książki ul. Wąbrzeska 10 – budynek mieszkalny kolejowy,
- t) Książki – nastawnia,
- u) Łopatki 82 – dwór,
- v) Nowe Łopatki 100 – budynek mieszkalny,
- w) Zaskocz – założenie dworsko-parkowe w m. Zaskocz,
- x) Łopatki – założenie dworsko-parkowe w m. Łopatki,
- y) Łopatki – założenie dworsko-parkowe w m. Łopatki,
- z) Łopatki – cmentarz ewangelicki,
- aa) Łopatki Polskie – cmentarz ewangelicki,
- bb) Szczuplinki – cmentarz ewangelicki,
- cc) Łopatki Polskie – Miejsce Pamięci Narodowej,
- dd) nieruchomości archeologiczne;

2) dla obiektów ujętych w ewidencji zabytków ustala się:

- a) nakaz zachowania historycznego wyglądu budynków w zakresie gabarytu i kształtu dachu, kompozycji elewacji tzn. zachowania detalu architektonicznego, rozmieszczenia, wielkości, kształtu oraz proporcji otworów okiennych i drzwiowych,
- b) nakaz utrzymania i przywracania ceramicznych pokryć dachowych,
- c) zakaz tynkowania elewacji ceglanych,
- d) zakaz zewnętrznego ocieplania budynków,
- e) prace przy obiektach należy prowadzić zgodnie z wymogami obowiązujących przepisów odrębnych dotyczących ochrony zabytków;

3) dla założeń dworsko-parkowych ujętych w ewidencji zabytków ustala się:

- a) nakaz zachowania i uczynienia historycznej kompozycji parkowej,
- b) nakaz zachowania i pielęgnacji okazów starodrzewu, wycinka zgodnie z przepisami odrębnymi,
- c) zakaz zabudowy kubaturowej,
- d) zakaz zmniejszania powierzchni parkowej,
- e) zakaz realizacji wewnętrznych grodzień;

- 4) dla zabytkowych cmentarzy ustala się:
- a) nakaz zachowania cmentarza w historycznych granicach,
 - b) zakaz zabudowy,
 - c) nakaz ochrony i uczynienia kompozycji cmentarza,
 - d) nakaz ochrony istniejących obiektów małej architektury,
 - e) nakaz ochrony starodrzewu,
 - f) prace przy obiektach należy prowadzić zgodnie z wymogami obowiązujących przepisów odrębnych dotyczących ochrony zabytków;
- 5) nieruchome zabytki archeologiczne obejmuje się strefą ochrony OW, obserwacji archeologicznej. Na etapie projektowania i realizacji zagospodarowania i zabudowy terenu należy uwzględnić przepisy odrębne dotyczące ochrony zabytków.

5.1.1.7. Uchwała Rady Gminy nr XLV/301/18 z 18 października 2018 w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla północno-wschodniej części gminy Książki w miejscowości Blizno - Obszar B.

§ 8. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej:

1) obiekty ujęte w ewidencji zabytków:

- a) Blizienko – kapliczka przydrożna,
- b) Blizno 49 – szkoła z budynkiem gospodarczym,
- c) Książki, ul. Olsztyńska 20 – dróżnicówka,
- d) Książki, ul. Olsztyńska 8 – obora,
- e) Książki – obora,
- f) Książki, ul. Olsztyńska 15 – m zagroda,
- g) Blizienko – założenie dworsko-parkowe w m. Blizienko,
- h) nieruchome zabytki archeologiczne;

2) dla obiektów ujętych w ewidencji zabytków ustala się:

- a) nakaz zachowania historycznego wyglądu budynków w zakresie gabarytu i kształtu dachu, kompozycji elewacji tzn. zachowania datelu architektonicznego, rozmieszczenia, wielkości, kształtu oraz proporcji otworów okiennych i drzwiowych,
- b) nakaz utrzymania i przywracania ceramicznych pokryć dachowych,
- c) zakaz tynkowania elewacji ceglanych,
- d) zakaz zewnętrznego ocieplania budynków,
- e) prace przy obiektach należy prowadzić zgodnie z wymogami obowiązujących przepisów odrębnych dotyczących ochrony zabytków;

3) dla założenia dworsko-parkowego ujętego w ewidencji zabytków ustala się:

- a) nakaz zachowania i uczynienia historycznej kompozycji parkowej,
- b) nakaz zachowania i pielęgnacji okazów starodrzewu, wycinka zgodnie z przepisami odrębnymi,
- c) zakaz zabudowy kubaturowej,
- d) zakaz zmniejszania powierzchni parkowej,
- e) zakaz realizacji wewnętrznych grodzień;

4) nieruchome zabytki archeologiczne obejmuje się strefą ochrony OW, obserwacji archeologicznej. Na etapie projektowania i realizacji zagospodarowania i zabudowy terenu należy uwzględnić przepisy odrębne dotyczące ochrony zabytków.

5.1.1.8. Uchwała Rady Gminy nr XLV/302/18 z 18 października 2018 w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla centralnej części gminy Książki w miejscowości Książki - Obszar C.

§ 8. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych, oraz dóbr kultury współczesnej:

1) obiekty ujęte w ewidencji zabytków:

- a) Książki, ul. Północna 2 – dróżnicówka,
- b) Książki, ul. Wiejska 1 – dróżnicówka,
- c) Książki, ul. Północna 26 – czworak,
- d) Książki, ul Północna 15 – czworak,

- e) Książki, ul. Wąbrzeska 7 – budynek mieszkalny,
 - f) Książki, ul. Olsztyńska 7 – budynek mieszkalny,
 - g) Książki, ul. Promenada 3 – dworzec kolejowy,
 - h) Książki, ul. Główna 3b – poczta,
 - i) Książki, kapliczka,
 - j) Książki, ul. Główna 12 – budynek mieszkalny, mleczarnia,
 - k) Książki, ul. Szkolna 5 – budynek mieszkalny,
 - l) Książki, ul. Szkolna 32 – budynek mieszkalny,
 - m) Książki, ul. Szkolna 2 – Dom nauczyciela,
 - n) Książki, ul. Wąbrzeska 5 – budynek mieszkalny,
 - o) Książki, ul. Północna 38 – dwór,
 - p) założenie dworsko-parkowe,
 - q) zabytkowy cmentarz,
 - r) nieruchomości archeologiczne;
- 2) dla obiektów ujętych w ewidencji zabytków ustala się:
- a) nakaz zachowania historycznego wyglądu budynków w zakresie gabarytu i kształtu dachu, kompozycji elewacji tzn. zachowania datelu architektonicznego, rozmieszczenia, wielkości, kształtu oraz proporcji otworów okiennych i drzwiowych,
 - b) nakaz utrzymania i przywracania ceramicznych pokryć dachowych,
 - c) zakaz tynkowania elewacji ceglanych,
 - d) zakaz zewnętrznego ocieplania budynków,
 - e) prace przy obiektach należy prowadzić zgodnie z wymogami obowiązujących przepisów odrębnych dotyczących ochrony zabytków;
- 3) dla założenia dworsko-parkowego ujętego w ewidencji zabytków ustala się:
- a) nakaz zachowania i ucytelnienia historycznej kompozycji parkowej,
 - b) nakaz zachowania i pielęgnacji okazów starodrzewu, wycinka zgodnie z przepisami odrębnymi,
 - c) zakaz zabudowy kubaturowej,
 - d) zakaz zmniejszania powierzchni parkowej,
 - e) zakaz realizacji wewnętrznych grodzień;
- 4) dla zabytkowego cmentarza ustala się:
- a) nakaz zachowania cmentarza w historycznych granicach,
 - b) zakaz zabudowy,
 - c) nakaz ochrony i ucytelnienia kompozycji cmentarza,
 - d) nakaz ochrony istniejących obiektów małej architektury,
 - e) nakaz ochrony starodrzewu,
 - f) prace przy obiektach należy prowadzić zgodnie z wymogami obowiązujących przepisów odrębnych dotyczących ochrony zabytków;
- 5) nieruchomości archeologiczne obejmuje się strefą ochrony OW, obserwacji archeologicznej. Na etapie projektowania i realizacji zagospodarowania i zabudowy terenu należy uwzględnić przepisy odrębne dotyczące ochrony zabytków.

5.1.1.9. Uchwała Rady Gminy nr V/41/19 z 28 marca 2019 w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla wschodniej części gminy Książki w miejscowościach Książki - Brudzawki – Obszar D.

§ 8. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych, oraz dóbr kultury współczesnej:

- 1) obiekt ujęty w ewidencji zabytków: Łopatki 93 (dz. nr 447/1) - budynek mieszkalny, (w terenie 2RM), dla którego ustala się:
 - a) nakaz zachowania historycznego wyglądu budynku w zakresie gabarytu i kształtu dachu, kompozycji elewacji tzn. zachowania detalu architektonicznego, rozmieszczenia, wielkości, kształtu oraz proporcji otworów okiennych i drzwiowych,
 - b) nakaz przywracania pierwotnych, historycznych kompozycji i podziałów elewacji, w tym detalu architektonicznego, wielkości i kształtu otworów okiennych i drzwiowych, stolarki okiennej o podziałach jak historyczne,
 - c) nakaz przywrócenia ceramicznego pokrycia dachu,
 - d) dopuszcza się imitację ceramicznego pokrycia dachu,

- e) zakaz tynkowania elewacji ceglanej,
- f) zakaz zewnętrznego ocieplania budynku posiadającego elewację ceglana,
- g) prace budowlano-remontowe przy budynku należy prowadzić zgodnie z wymogami obowiązujących przepisów odrębnych dotyczących ochrony zabytków

5.1.1.10. Uchwała Rady Gminy nr V/42/19 z 28 marca 2019 w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla wschodniej części gminy Książki w miejscowościach Książki - Brudzawki – Obszar D.

§ 8. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych, oraz dóbr kultury współczesnej:

1) Obiekty i tereny ujęte w ewidencji zabytków:

- a) Brudzawki 59 (dz. nr 87) - budynek mieszkalny,
- b) Książki Wybudowanie – cmentarz ewangelicki,
- c) historyczna aleja drzew,
- d) nieruchomości archeologiczne – stanowiska archeologiczne z nawarstwieniami kulturowymi;

2) dla zabudowy o wartości historyczno - kulturowej ujętej w ewidencji zabytków ustala się:

- a) nakaz zachowania historycznego wyglądu budynku w zakresie gabarytu, kształtu i pokrycia dachu, kompozycji elewacji tzn. zachowania detalu architektonicznego, rozmieszczenia, wielkości, kształtu oraz proporcji otworów okiennych i drzwiowych,
- b) zakaz tynkowania elewacji ceglanej,
- c) zakaz zewnętrznego ocieplania budynku posiadającego elewację ceglana,
- d) prace przy obiektach należy prowadzić zgodnie z wymogami obowiązujących przepisów odrębnych dotyczących ochrony zabytków;

3) dla zabytkowego cmentarza ustala się:

- a) nakaz zachowania cmentarza w historycznych granicach,
- b) zakaz zmniejszania obszaru cmentarza,
- c) zakaz zabudowy,
- d) nakaz zachowania i uczynienia kompozycji cmentarza,
- e) nakaz zachowania i pielęgnacji starodrzewu,
- f) ewentualna wycinka dopuszczalna wyłącznie ze względów sanitarnych i zachowania bezpieczeństwa na zasadach przepisów odrębnych,
- g) prace przy obiektach należy prowadzić zgodnie z wymogami obowiązujących przepisów odrębnych dotyczących ochrony zabytków;

4) dla historycznej alei drzew ustala się nakaz zachowania, pielęgnacji i uzupełnienia historycznych nasadzeń alejowych gatunkiem przeważającym w alei z zachowaniem rytmu nasadzeń;

5) nieruchomości archeologiczne obejmuje się strefą ochrony OW, obserwacji archeologicznej, dla której ustala się na etapie projektowania i realizacji zagospodarowania i zabudowy terenu należy uwzględnić przepisy odrębne dotyczące ochrony zabytków.

5.1.1.11. Uchwała Rady Gminy nr VII/54/19 z 19 czerwca 2019 w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla południowej części gminy Książki w miejscowości Osieczek - Obszar E.

§ 8. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych, oraz dóbr kultury współczesnej:

1) obiekty i tereny ujęte w ewidencji zabytków:

- a) Osieczek – kościół parafialny p.w. Św. Katarzyny, (wpisany do rejestru zabytków A/353 z dnia 13.07.1936),
- b) Osieczek 2 - budynek mieszkalny,
- c) Osieczek 4 – budynek mieszkalny,
- d) Osieczek 9 – budynek mieszkalny,
- e) Osieczek 169 - budynek mieszkalny,
- f) Osieczek 170 - budynek mieszkalny,
- g) Osieczek 187 - budynek mieszkalny,
- h) Osieczek dz. nr 361/5 – zagroda,
- i) Osieczek 190 – plebania,
- j) Osieczek dz. nr 359/3 – szkoła,

- k) Osieczek dz. nr 359/4 – budynek gospodarczy,
 - l) Osieczek 188 – mleczarnia,
 - m) Osieczek – cmentarz przykościelny,
 - n) Osieczek – cmentarz ewangelicki,
 - o) Osieczek - cmentarz ewangelicki,
 - p) Osieczek – kapliczka,
 - q) nieruchomy zabytek archeologiczny – grodzisko wczesnośredniowieczne (wpisany do rejestru zabytków C/34 z dnia 27.09.1965 r.),
 - r) nieruchome zabytki archeologiczne – stanowiska archeologiczne z nawarstwieniami kulturowymi;
- 2) dla zabudowy o wartości historyczno - kulturowej ujętej w ewidencji zabytków ustala się:
- a) nakaz zachowania historycznego wyglądu budynków w zakresie gabarytu i kształtu dachu, kompozycji elewacji tzn. zachowania detalu architektonicznego, rozmieszczenia, wielkości, kształtu oraz proporcji otworów okiennych i drzwiowych,
 - b) nakaz przywracania pierwotnych, historycznych kompozycji i podziałów elewacji, w tym detalu architektonicznego, wielkości i kształtu otworów okiennych i drzwiowych, stolarki okiennej o podziałach jak historyczne,
 - c) nakaz utrzymania i przywracania ceramicznych pokryć dachowych,
 - d) zakaz tynkowania elewacji ceglanych,
 - e) zakaz zewnętrznego ocieplania budynków,
 - f) prace przy obiektach należy prowadzić zgodnie z wymogami obowiązujących przepisów odrębnych dotyczących ochrony zabytków;
- 3) dla kościoła parafialnego p.w. Św. Katarzyny ustala się nakaz prowadzenia wszelkich prac konserwatorsko-restauratorskich, budowlanych, remontowych oraz innych działań mających wpływ na wygląd zabytków należy prowadzić zgodnie z przepisami odrębnymi dotyczącymi ochrony zabytków,
- 4) dla zabytkowych cmentarzy ustala się:
- a) nakaz zachowania cmentarza w historycznych granicach,
 - b) zakaz zmniejszania obszaru cmentarza,
 - c) zakaz zabudowy,
 - d) nakaz zachowania i uczynienia kompozycji cmentarza,
 - e) nakaz zachowania i pielęgnacji starodrzewu,
 - f) ewentualna wycinka dopuszczalna wyłącznie ze względów sanitarnych i zachowania bezpieczeństwa na zasadach przepisów odrębnych,
 - g) prace przy obiektach należy prowadzić zgodnie z wymogami obowiązujących przepisów odrębnych dotyczących ochrony zabytków;
- 5) dla historycznych elementów krajobrazu kulturowego – kapliczka ustala się nakaz zachowania kapliczki wraz z ogrodzeniem z możliwością prowadzenia przy niej prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych niezbędnych dla zachowania lub przywrócenia walorów zabytkowych;
- 6) nieruchome zabytki archeologiczne obejmuje się strefą ochrony OW, obserwacji archeologicznej, dla której ustala się na etapie projektowania i realizacji zagospodarowania i zabudowy terenu należy uwzględnić przepisy odrębne dotyczące ochrony zabytków;
- 7) dla grodziska wczesnośredniowiecznego ustala się:
- a) zakaz jakiegokolwiek ingerencji w substancję zabytku archeologicznego, jego odbudowywania, rekonstruowania, wprowadzania innych, nowych funkcji,
 - b) dopuszczalne jest użytkowanie obiektu w jego dotychczasowej formie,
 - c) wszelkie zamierzenia wobec grodziska, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wymagają uzgodnienia i pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

5.1.1.12. Uchwała Rady Gminy nr VIII/69/19 z 18 lipca 2019 w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu w gminie Książki - Jezioro Łopatki.

Rozdział 3.

Ustalenia szczegółowe.

§ 11. Dla terenów oznaczonych na rysunku planu symbolami 1ML/US, 3ML/US, 5ML/US ustala się:

5) zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych, oraz dóbr kultury współczesnej:

- dla stanowiska archeologicznego znajdującego się w terenie 5ML/US obowiązują przepisy odrębne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami.

5.1.2. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (SUiKZP) gminy Książki

Uchwałą Nr VII/40/15 Rady Gminy w Książkach z dnia 28 lipca 2015 r. uchwalono Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Książki.

Studium nie stanowi aktu prawa miejscowego. Jest dokumentem określającym politykę przestrzenną gminy, w którym zostają określone zasady zagospodarowania przestrzennego, w tym wytyczne dotyczące użytkowania terenów, obszarów zabudowań czy proponowane rozwiązania w zakresie rozwoju infrastruktury komunikacyjnej, technicznej i społecznej. Studium musi uwzględniać zasady określone w koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, planach zagospodarowania przestrzennego województwa oraz strategii rozwoju gminy. Studium sporządza się dla obszaru w granicach administracyjnych gminy. Ustalenia studium są wiążące dla organów gminy przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

W części Studium opisującej najcenniejsze elementy krajobrazu kulturowego autorzy studium wymieniają obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków – w okresie, kiedy powstało obowiązujące studium Gmina Książki nie posiadała wykonanej gminnej ewidencji zabytków.

W części Studium omawiającej Kierunki zagospodarowania przestrzennego podkreślono, że Rozwój gminy musi być podporządkowany nadrzędnemu celowi jakim jest dążenie do osiągnięcia ładu przestrzennego, tworzącego harmonijną całość oraz uwzględniającego w uporządkowanych relacjach wszelkie uwarunkowania i wymagania funkcjonalne, społeczno-gospodarcze, środowiskowe, kulturowe oraz kompozycyjno-estetyczne. Jednym z głównych celów rozwoju gminy jest utworzenie i promocja lokalnych miejsc wypoczynku i rekreacji poprzez:

- i promocja terenów rekreacyjnych przy największych zbiornikach wodnych w gminie (plaże, kąpieliska);
- stworzenie poprawa jakości wód w jeziorach,
- rewaloryzacja zabytkowych parków.

Spośród obiektów, terenów i obszarów o wartościach zabytkowych i kulturowych, znajdujących się na terenie gminy Książki, część objęta jest ochroną prawną, poprzez wpis do rejestru zabytków, a część ujętą w ewidencji konserwatorskiej i wskazaną do objęcia ochroną ustaleniami w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, zgodnie z Ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. Obiekty objęte ochroną w ramach wpisu do gminnej ewidencji zabytków należy objąć ochroną na etapie opracowania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Przy opracowaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego należy określić zakres działań budowlanych możliwych do wykonania (np. prace remontowe, modernizacja, adaptacja itp.) na obiektach ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

W części Studium omawiającej Kierunki zagospodarowania przestrzennego gminy wymieniono dwa Parki kulturowe, które zostały utworzone w 2014 r., to jest Park Kulturowy Osieczek w Osieczku oraz Park Kulturowy Kościół pw. Św. Marii Magdaleny w Łopatkach. Uchwałami Rady Gminy w Książkach z 2016 r. zostały uchylone uchwały powołujące parki kulturowe, a głównymi powodami były:

- brak konsultacji społecznych (sprzeciw mieszkańców),
- brak precyzyjnego i jednoznacznego wyznaczenia granic powołanych w 2014 r. Parków Kulturowych.

W zakresie zasad ochrony konserwatorskiej obiektów zabytkowych obowiązują następujące zapisy w Studium:

Zabytki archeologiczne:

- grodzisko w Osieczku - obowiązuje zakaz ingerencji w substancję grodziska. Obowiązuje zakaz jakichkolwiek prac budowlanych w tym terenie.
- obszar stanowisk (zabytków) archeologicznych - obejmuje tereny o rozpoznanej, na podstawie badań, zawartości ważnych relikwów archeologicznych. Na obszarze strefy wszelka działalność inwestycyjna musi być poprzedzona badaniami archeologicznymi na koszt inwestora. Sposoby ochrony, działania konserwatorskie: wszelkie prace ziemne wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Szczegółowy zakres i rodzaj niezbędnych badań archeologicznych określony zostanie w drodze decyzji wydanej przez WKZ na wniosek zamierzającego prowadzić roboty budowlane bądź ziemne. Egzemplarz dokumentacji z badań archeologicznych podlega po ich zakończeniu nieodpłatnemu przekazaniu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków.

Zabytki sakralne:

Kościóły i kaplice oraz cmentarze wszystkich wyznań, czynne i zamknięte – jako obiekty o wybitnej wartości zabytkowej i walorach krajobrazowych, a ponadto kościoły – jako dominanty architektoniczne a cmentarze jako miejsca pamięci, podlegają bezwzględnej ochronie. Ponadto w stosunku do cmentarzy (obejmują zarówno te czynne i nieczynne) obowiązują następujące ustalenia:

- ustala się obowiązek dostosowania realizowanych elementów zagospodarowania skalą, jakością i charakterem do pełnionych funkcji, krajobrazu, architektury istniejącego i planowanego otoczenia;
 - dopuszcza się zabudowę o charakterze architektury ogrodowej, związanej z podstawową funkcją terenu (kaplice) oraz związanych z funkcją komunikacyjną (schody, ścieżki) a także ogrodzenia;
 - dla obiektów zabytkowych lub o wartościach kulturowych wyznacza się obowiązek rewaloryzacji według wymogów wynikających z ochrony wartości zabytkowych i kulturowych przede wszystkim utrzymanie lub uczyelnienie kompozycji, w tym poprzez ochronę i pielęgnację drzewostanu oraz zachowanie lub renowację obiektów architektury cmentarnej;
 - dla cmentarzy czynnych i nieczynnych oraz projektowanych obowiązek utrzymania stref sanitarnych i obowiązujących w niej zakazów zgodnie z przepisami odrębnymi.
- Ochronie podlegają także kapliczki i figurki, w sensie ich lokalizacji i formy przestrzennej, będące przejawem kultu religijnego i tradycji.

Zespoły podworskie:

Tereny parków dworskich i założenia zieleni komponowanej znajdują się w miejscowościach Zaskocz, Blizienko, Książki, Łopatki i Łopatki Polskie.

Dla terenów tych wprowadza się następujące ustalenia:

- dopuszcza się lokalizację ciągów pieszo-rowerowych, placów wypoczynkowych i widokowych wraz z urządzeniami rekreacyjnymi, z ograniczeniami wynikającymi z ochrony środowiska kulturowego, zakaz zmniejszania powierzchni parków zabytkowych;
- dla obiektów zabytkowych lub o wartościach kulturowych wyznacza się obowiązek rewaloryzacji według wymogów wynikających z ochrony wartości zabytkowych i kulturowych przede wszystkim utrzymanie lub uczyelnienie kompozycji założeń oraz ochrona i pielęgnacja drzewostanu i zachowanie oraz renowacja cennych historycznie obiektów zabytkowych;
- dopuszcza się wprowadzanie zagospodarowania rekreacyjnowypoczynkowego, w szczególności ścieżki, oświetlenie, architekturę ogrodową itp.;
- ochrona dworów poprzez konserwację zachowanych elementów zabytkowych, odtworzenie na podstawie dokumentów archiwalnych, przekazów itp. zniszczonych elementów architektonicznych, uwzględnienie przy adaptacji obiektów pierwotnego czytelnego układu, historycznego kształtu bryły, przy uwzględnieniu stosowanych badań architektonicznych w celu uzyskania wytycznych konserwatorskich do planowanych w tych obiektach zmian;
- zakaz podziałów geodezyjnych niezgodnych z historyczną parcelacją gruntów;
- zakaz lokalizacji na terenie parku i w jego sąsiedztwie inwestycji uciążliwych i mogących potencjalnie wpływać na środowisko przyrodnicze;
- zakaz znaczących ingerencji w rzeźbę terenu;
- zakaz lokalizacji nadziemnej infrastruktury technicznej;
- zakaz ingerencji w warunki wodno-gruntowe mogących negatywnie wpłynąć na stan zachowania zabytku w szczególności drzewostanu parkowego;
- zespoły znajdujące się w ewidencji zabytków należy utrzymać w szczególności w pierwotnym kształcie bez parcelacji, ponieważ obiekty i obszary w ewidencji zabytków mogą być w każdym momencie z uzasadnionych powodów wpisane do rejestru zabytków.

Obiekty architektury i budownictwa:

Obiekty architektury i budownictwa winny być utrzymywane w dobrym stanie, a wszelkie zmiany użytkowania powodujące konieczność przystosowania do nowej funkcji, modernizacje i remonty wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Powyższe dotyczy również budynków gospodarczych w zespołach dworsko-parkowych i folwarkach oraz towarzyszących szkołom, plebaniom, w obrębie zagród itp. Ochronie podlega również starodrzew rosnący w sąsiedztwie obiektów o wartości kulturowej i założenia ogrodowe i zieleni komponowanej towarzyszącej zabudowie (m.in. przy plebaniach, szkołach itd.), wobec założeń zieleni komponowanej – stosowanie zasad ochrony, analogicznych jak wobec parków w zespołach dworsko-parkowych oraz folwarkach.

Zabudowa mieszkalna, drewniana i murowana o cechach tradycyjnych charakterystycznych dla miejsca i regionu winna być zachowana i stanowić inspirację do kształtowania nowej zabudowy.

Przy odtwarzaniu zabudowy należy kierować się zasadą, że nowy budynek powinien usytuowaniem, gabarytem, kształtem i pokryciem dachu nawiązywać do poprzedniego. W lokalizacji nowej zabudowy należy uwzględniać sąsiedztwo obiektów o wartości kulturowej - nowe budynki nie mogą być sytuowane w sposób degradujący istniejącą, tradycyjną zabudowę, a ich forma architektoniczna winna być dostosowana do otaczającej zabudowy i krajobrazu.

Układy przestrzenne:

Ochronie podlegają elementy historycznej struktury przestrzennej: układ przestrzenny, zabudowa o cechach tradycyjnych, budowle sakralne, tereny cmentarzy oraz charakterystyczne elementy naturalnego krajobrazu, tworzące z w/w kompozycją architektoniczno-krajobrazową.

5.1.3. Strategia Rozwoju Gminy Książki na lata 2018-2028

Uchwałą Rady Gminy Nr XL/269/18 z dnia 30 kwietnia 2018 r. przyjęto „Strategii Rozwoju Gminy Książki na lata 2018-2028”. Uchwała ta zmieniała ze względów proceduralnych Uchwałę nr XXXIX/266/18 z dnia 28 marca 2018 w sprawie przyjęcia „Strategii Rozwoju Gminy Książki na lata 2018-2028”. Uchwała przyjmująca Strategię Rozwoju Gminy Książki na lata 2018-2028 była jak do tej pory kilkakrotnie zmieniana Uchwałami, wprowadzającymi uzupełnienia w tekście Strategii:

- Uchwałą Rady Gminy Nr IV/34/19 z dnia 15 lutego 2019 r.,
- Uchwałą Rady Gminy Nr XVII/171/20 z dnia 5 sierpnia 2020 r.,
- Uchwałą Rady Gminy Nr XXX/257/21 z dnia 30 września 2021 r.

W dokumencie dokonano analizy stanu gminy w sferze środowiska przyrodniczego, społecznej, gospodarczej, infrastruktury technicznej oraz infrastruktury społecznej. Nakreślono wizję rozwoju gminy: „Gmina Książki: gminą rozwijającą rolnictwo, otwartą na rozwój i współpracę – miejscem przyjaznym do życia, wypoczynku, pracy i inwestowania”, której realizacja będzie przebiegała na polach rozwoju strategicznego gminy, wyznaczonych przez następujące cele:

- konkurencyjną gospodarkę,
- doskonałą infrastrukturę techniczną i społeczną,
- aktywne społeczeństwo.

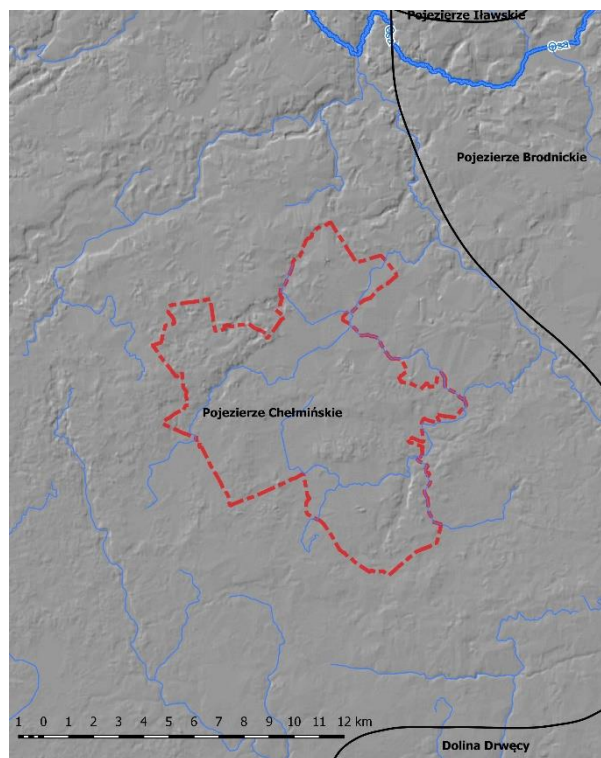
W Strategii nakreślono programy operacyjne wraz z przypisanymi im działaniami dla realizacji wymienionych wyżej celów strategicznych. Działania związane z szeroko rozumianym życiem kulturalnym zawarte są w celach: doskonalenie infrastruktury technicznej i społecznej oraz aktywne społeczeństwo. Jednym z działań w zakresie celu „aktywne społeczeństwo” jest kultywowanie i promocja tradycji, na które składają się wspieranie wszelkich działań przypominających i utrwalających tradycje lokalne, jak np.: organizacja konkursów artystycznych o charakterze lokalnym, wspieranie tworzenia wystaw, zespołów kultywujących lokalną twórczość, zachowanie dziedzictwa kulturowego poprzez organizację warsztatów artystycznych i rękodzielniczych, organizacja festynów, imprez okolicznościowych, koncertów, plenerów artystycznych

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Charakterystyka geograficzno-przyrodnicza gminy Książki

Gmina Książki położona jest w północno-wschodniej części województwa kujawsko-pomorskiego, w centrum historycznej Ziemi Chełmińskiej. Gmina graniczy z gminami: Radzyń Chełmiński i Świecie nad Osą w powiecie grudziądzkim, Jabłonowo Pomorskie i Bobrowo w powiecie brodnickim oraz gminami Dębowa Łąka i Ryńsk powiatu wąbrzeskiego. Powierzchnia gminy to 86,14 km². Tereny gminy charakteryzują się urodzajnymi glebami, które przyciągały osadnictwo od czasów najdawniejszych. Gmina ma charakter wybitnie rolniczy – grunty orne oraz użytki rolnicze zajmują prawie 90% powierzchni gminy.

Pod względem fizycznogeograficznym (w podziale według J. Kondrackiego) gmina leży w prowincji Nizy Środkowoeuropejskiego, w podprowincji Pojezierza Południowobałtyckiego, w makroregionie Pojezierza Chełmińsko-Dobrzyńskiego, w mezoregionie Pojezierza Chełmińskiego. Cechą charakterystyczną Pojezierza Chełmińskiego jest urozmaicona rzeźba terenu o pochodzeniu polodowcowym z licznymi jeziorami polodowcowymi oraz niska lesistość. Powierzchnię terenu pokrywają utwory czwartorzędowe o pochodzeniu lodowcowym powstałe w okresie recesji lądolodu subfazy

krajeńsko-wąbrzeskiej, wodnolodowcowym oraz rzeczonym o dużej miąższości. Dominującą formą ukształtowania powierzchni są ciągi moren czołowych w postaci falistej i pagórkowatej wysoczyzny, o średniej wysokości 100 m npm z wyniosłościami w postaci moren czołowych spiętrzonych i pagórków kemowych o wysokościach od 111 m npm (Osieczek), 114 m npm (Blizno), 124 m npm (Książki) oraz 133 m npm (Łopatki). Obniżenia wysoczyzn polodowcowych na wschód od Osieczka wypełniają namuły ilaste lub piaszczyste, a obniżenia na wysoczyznach gytie i torfy. Pod względem hydrograficznym gmina położona jest w dorzeczu Wisły, w obrębie zlewni Osy będącej prawobrzeżnym dopływem Wisły, na terenie gminy występują jeziora o niewielkiej powierzchni – od około 2 do 30 hektarów. Ogółem wody zajmują około 1,5% powierzchni terenu gminy.

Pod względem klimatycznym tereny gminy Książki charakteryzuje przejściowość i zmienność warunków temperatury, opadów, ciśnienia, wiatru i zachmurzenia. Średnia suma opadów należy do najniższych w kraju, co skutkuje deficytem wody w okresie wegetacji roślin. Na obszarze gminy przeważają wiaty z kierunku zachodniego, najwięcej opadów notuje się w lipcu, najmniej w styczniu, zaś średnia roczna temperatura wynosi 7,7°C.

Teren gminy Książki charakteryzuje bardzo mała, marginalna lesistość wynosząca jedynie 1,4% powierzchni a także brak obszarów prawnie chronionej przyrody. Urozmaiceniem dla pól uprawnych, zajmujących przeważającą część powierzchni gminy są niewielkie kompleksy zieleni przydrożnej w postaci alei, zieleni parkowej oraz cmentarnej, związanej głównie z licznymi cmentarzami ewangelickimi. Gmina Książki nie posiada wysokich walorów przyrodniczych, jednakże posiada tereny leśne oraz jeziora, które mogą być predysponowane do rozwoju funkcji rekreacyjno-przyrodniczej. Na terenie gminy znajdują się jedynie pomniki przyrody, których część znajduje się w parkach podworskich. Parki te posiadają znaczną wartość przyrodniczą w rolniczym krajobrazie gminy. Na terenie gminy znajdują się jeziora, które dają możliwość rozwoju turystyki wodnej np. wędkarstwa w szczególności Jezioro Łopatki oraz Jezioro Blizno Wielkie

Tereny gminy cechuje znaczna podatność gleb na erozję, z erozją wietrzną polegającą na wywiewaniu wierzchnich – próchnicznych cząstek gleby. Innymi niekorzystnym środowiskowo zjawiskiem jest nadmierne zanieczyszczenie wód powierzchniowych, których jednym z głównych powodów jest działalność rolnicza.

Branżą mającą kluczowe znaczenie dla rozwoju obszaru objętego strategią jest rolnictwo, które dla większości mieszkańców stanowi podstawowe lub uzupełniające miejsce pracy.

5.2.2. Zarys historii obszaru gminy

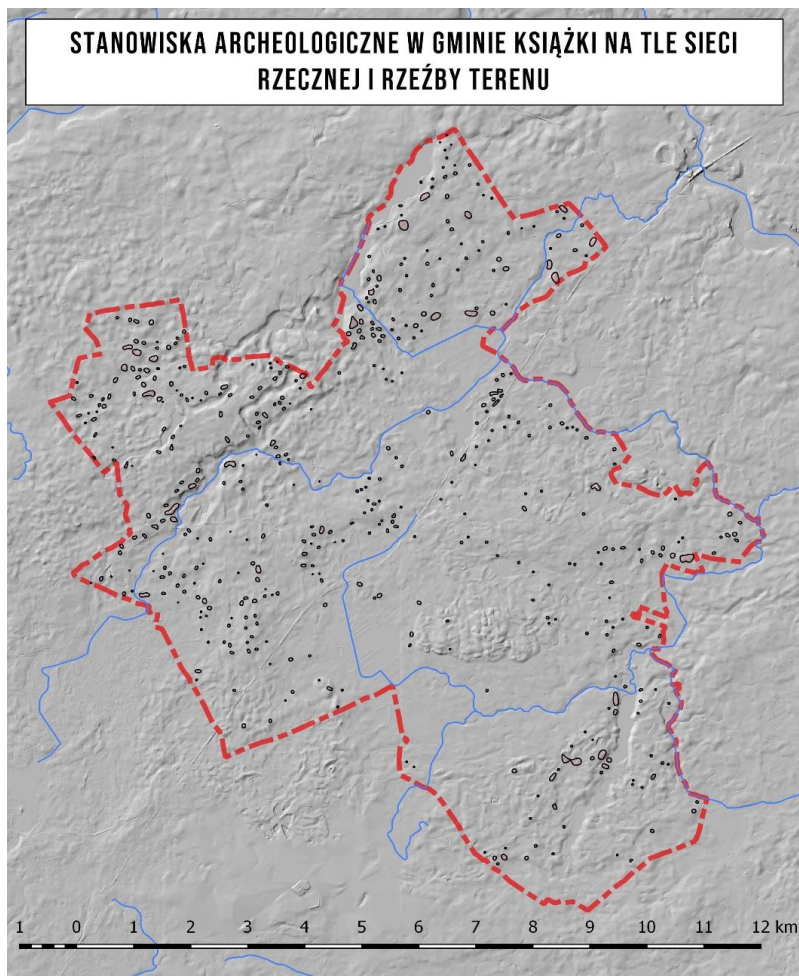
Osadnictwo w Gminie Książki od pradziejów do średniowiecza

Stanowiska archeologiczne wyznaczone na terenie Gminy Książki pochodzą głównie z badań powierzchniowych, przeprowadzonych w ramach projektu Archeologiczne Zdjęcie Polski oraz w niewielkim stopniu ze stacjonarnych planowych badań wykopaliskowych. Łącznie do tej pory znane są 474 stanowiska archeologiczne zlokalizowane na pięciu obszarach AZP - szczegółowo omówionych w rozdziale 5.4.2 Stanowiska archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Książki niniejszego opracowania. Na stanowiskach zarejestrowano znalezisko obejmujące okres od pradziejów poprzez wczesne średniowiecze, późne średniowiecze do okresu nowożytnego, reprezentujące część kultur archeologicznych występujących na Ziemi Chełmińskiej.

Wymienione w tabeli nr 3 stanowiska archeologiczne zawierają w sobie 650 faktów osadniczych z najliczniejszą grupą stanowisk na których zanotowano osadnictwo z okresu pradziejowego, to jest datowanych od paleolitu do wczesnego średniowiecza (457 faktów osadniczych). Niestety, jedynie dla okresu neolitu (150 faktów osadniczych) wyróżniono znane z pradziejów ziem polskich kultury, takie jak kulturę ceramiki wstęgowej rytej (1), kultury późnego cyklu wstęgowego (9), kulturę „lendzielską” (17), kulturę pucharów lejkowatych (49), kulturę amfor kulistych (23). Brak jest wyróżnionych kultur archeologicznych ze schyłkowego neolitu (38 faktów osadniczych) a także wczesnej epoki brązu (15 stanowisk), co zapewne wynika ze stanu badań nad tym okresem w okresie, kiedy wykonywane były badania AZP na terenie gminy Książki. Poza kulturami archeologicznymi z okresu neolitu badacze wyróżnili jeszcze materiały kultury łużyckiej (na 5 stanowiskach), co jest niezwykle małą liczbą i z całą pewnością można powiedzieć, że wśród 89 stanowisk, na których wyróżniono materiały datowane jako „halsztat-laten”, „halsztat”, „laten” muszą znajdować się materiały kultury łużyckiej. Kolejna bardzo liczną grupę znalezisk z okresu pradziejowego stanowią 89 stanowiska datowane na okres wpływów rzymskich, z których niestety żadne nie zostało przypisane do występujących w Polsce kultur archeologicznych. Bardzo cenne są 42 stanowiska z okresu wczesnego średniowiecza (archeolodzy datują je na okres od VI do końca XIII w.), wśród których podobnie, jak w przypadku okresów pradziejowych, przeważają znaleziska ogólnie wydatowane jako „wczesne średniowiecze” – 31 stanowisk. Brak jest jak do tej pory znalezisk z wcześniejszych faz wczesnego

średniowiecza, to jest okresu od VI do IX w., kiedy to budowały się na tym terenie trwałe organizmy plemienne. Bardzo liczne są znaleziska datowane przez badaczy na okres późnego średniowiecza – 102 stanowiska oraz datowane w ramach „późnego średniowiecza-czasów nowożytnych” 39 stanowisk.

Trudność z określeniem przynależności kulturowej bądź dokładniejszym rozwarstwieniem chronologicznym znalezisk wynika przede wszystkim z małej ilości znajdowanego na powierzchni terenu materiału zabytkowego, często wysoce rozdrobnionych fragmentów ceramiki, mało charakterystycznych znalezisk jak np. odłupki krzemienne, fragmenty wiórów i tzw. krzemiennych odpadów produkcyjnych lub fragmentów przedmiotów o niemożliwej do określenia funkcji a tym samym nie czułych chronologicznie. Liczba stanowisk w rozbiciu na miejscowości kształtuje się następująco: Blizienko – 52 stanowiska, Blizno – 47 stanowisk, Brudzawki 31 stanowisk, Książki – 58 stanowisk, Łopatki – 110 stanowisk, Osieczek – 59 stanowisk, Szczuplinki – 78 stanowisk oraz Zaskocz – 41 stanowisk.

Z przedstawionej powyżej analizy materiału zabytkowego, odkrytego podczas badań powierzchniowych należy wysnuć wniosek, że tereny gminy Książki były bardzo atrakcyjne dla osadnictwa grup ludzkich i przez to zasiedlone w pradziejach. Od czasów najdawniejszych osadnictwo grup ludzkich koncentrowało się wzdłuż cieków wodnych użytkując żyzniejsze gleby.

Dzięki licznym znaleziskom z okresów pradziejowych z terenu gminy, możliwe jest przedstawienie zarysu pradziejów gminy Książki. W próbie tej posiłkować się możemy dodatkowo licznymi znaleziskami zabytków archeologicznych na pozostałych ziemiach Polski, dzięki którym archeolodzy w miarę dobrze rozpoznali i opisał procesy osadnicze zachodzące w pradziejach.

Paleolit i mezolit – starsza i środkowa epoka kamienia (IX tys. pne – 8000 - 4000 pne)

Na terenie gminy Książki najstarszy ślady osadnictwa zanotowano na stanowisku w Łopatkach, gdzie natrafiono na ślad osadnictwa ze starszej epoki kamienia, to jest paleolitu. W okresie schyłkowego paleolitu tereny Ziemi Chełmińskiej nawiedzany były przez ludność, którą można łączyć z kręgiem kultur ludów koczowniczych trudniących się głównie polowaniem na renifery i drobniejszą zwierzynę oraz zbieractwem. Paleolit schyłkowy obejmuje okres późnego zlodowacenia, nieznacznie przekraczając granicę plejstocenu i obejmuje początki holocenu, zamykającym się w przedziale czasowym pomiędzy 14 tysiącleciem p.n.e. do 8 - 7 tysiąclecia p.n.e.. Pozostałością bytności ludów penetrujących te ziemie są charakterystyczne zabytki

krzemienne służące do wyrobu grotów strzał i narzędzi do obróbki skór. Pobyt łowców i zbieraczy z tego okresu, ze względu na charakter gospodarki – sezonowe obozowiska - był krótkotrwały i dlatego znaleziska należą do nielicznych i ubogich.

Okres mezolitu, nazywany środkową epoką kamienia, na ziemiach polskich datuje się na czas od około 8300 do około 4000 lat p.n.e. . Jest to okres ocieplenia klimatu, w którym panowały sprzyjające warunki dla osadnictwa. Tereny w okolicach większych rzek i ich dopływów, z licznymi piaszczystymi pagórkami, były typowymi miejscami obozowisk mezolitycznych myśliwych i rybaków. Jedynymi pozostałościami po ludności mezolitycznej są materiały krzemienne, głównie są to odpadki powstałe podczas wytwarzania narzędzi krzemiennych lub napraw narzędzi krzemiennych. Nielicznie znajdowane gotowe wyroby krzemienne to najczęściej brojniki strzał, z reguły takie, które zostały porzucone lub zniszczone w trakcie użytkowania. Ludność w okresie mezolitu reprezentowała typ gospodarki zbieracko-łowieckiej, co wymuszało przemieszczanie się z miejsca na miejsce w poszukiwaniu terenów obfitujących w pożywienie, często podążając za stadami zwierząt, na które polowano. Charakter gospodarki przyswajającej „dobra” natury rzutował z pewnością na strukturę społeczną i model osadniczy grup ludzkich. Na terenie gminy nie natrafiono na ślady pobytu ludności mezolitycznej, choć znaleziska takie są znane z terenów sąsiednich.

Neolit – młodsza epoka kamienna

Na tereny gminy Książki pierwsze fale osadnictwa ludności neolitycznej, która w odróżnieniu od ludności mezolitycznej, zajmowała się rolnictwem i hodowlą, dotarła z Polski południowej. Najstarszymi kolonizatorami ziem polskich, którzy przynieśli z sobą rolnictwo była ludność pochodzenia południowego tzw. kręgu kultur naddunajskich. Reprezentowana jest ona głównie przez **kulturę ceramiki wstęgowej rytej (KCWR)** oraz **kulturę późnej ceramiki wstęgowej (KPCW)**. Nazwy te pochodzą od kulistej formy naczyń glinianych zdobionych ornamentem rytym w postaci wstęg spiralnych i innych wątków geometrycznych. Przedstawiciele KCWR przywędrowali na obszar południowej Polski ok. 5600 p.n.e. Była to pierwsza w pełni neolityczna kultura na polskich ziemiach. Ludność tej kultury przemieszczała się wzdłuż linii Wisły i Warty a jej stanowiska na terenie gminy Książki znane są z Łopatek (KCWR, KPCW), Szczuplinek (8 stanowisk KPCW). Na obszarze sąsiednich Kujaw stanowiska z materiałami KPCW uzyskały datowania bezwzględne 3900 p.n.e. Ludność tej kultury zajmowała najlepsze gleby nadające się pod uprawę, lokalizowane na brzegach dolin rzecznych. Osadnictwo było nietrwałe, po wyeksploatowaniu ziemi przenoszono się na nowe tereny.

Z kręgiem kultur naddunajskich związane są znaleziska z terenu gminy Książki określane przez badaczy jako należące do kultury lendzielskiej (nazwa pochodzi od miejscowości Lengyel w regionie Tolna koło Kaposváru na Węgrzech) i poświadczone stanowiskami w Blizienku, Bliźnie, Brudzawkach, Książkach, Osieczku i Zaskoczcu. Ludność tej kultury zakładała rozległe osady, złożone zarówno z dużych domów naziemnych zbudowanych na planie prostokątnym, jak również ziemianki o planie owalnym. Spotyka się osady otwarte, ale też otoczone rowami obronnymi, również budowle o nieznanym przeznaczeniu, tzw. rondele. Ludność zajmowała się zarówno rolnictwem, jak i hodowlą bydła. Terenami eksploatowanymi przez gospodarke rolno-hodowlaną były już nie tylko dna dolin rzecznych, ale także brzegi wysoczyzn. Zmarłych chowano na cmentarzyskach w pobliżu osad, w pozycji skurczonej, w grobach szkieletowych wyposażonych w ceramikę oraz narzędzia krzemienne.

Następnym etapem zasiedlania ziem gminy Książki było pojawienie się ludności rolniczej, która reprezentowała zawansowane rolnictwo i hodowlę udomowionych zwierząt. Wprowadziła też orkę sprzężajną. Tą szczególną rolę w pradziejach zajmuje kultura pucharów lejkowatych – nazwa pochodzi od charakterystycznych form naczyń glinianych których część wylewowa była ukształtowana w formie zbliżonej do lejka – której przedstawiciele zintensyfikowali na masową skalę rolnictwo. Wylesiano ogromne obszary by prowadzić na ich uprawy i hodowlę. Jest to najczęściej występująca kultura archeologiczna wczesnej fazy neolitu. Trwała ona na naszych ziemiach od około 3900 lat pne. do około 1900 lat pne. Ludność tej kultury wytwarzała zawansowane narzędzia krzemienne np. sierpy, siekiery kamienne, motyki rogowe, topory kamienne i rogowe. Wysoko zawansowane było tkactwo o czym świadczą liczne znaleziska ciężarków tkackich. Ponadto zajmowała się wydobywaniem i obróbką na masową skalę krzemienia do wyrobu potrzebnych narzędzi. Z kulturą tą wiążą się też pierwsze w Polsce znaleziska drobnych przedmiotów metalowych – głównie miedzianych. Z terenów gminy Książki stanowiska tej kultury znamy z Blizienka, Blizna, Brudzawek, Książek, Łopatek, Osieczka, Szczuplinka i Zaskocza.

Kultura amfor kulistych

Kolejną grupą ludności neolitycznej jest ludność reprezentująca kulturę amfor kulistych. Także w przypadku nazwy tej kultury, została ona zaczerpnięta od charakterystycznej formy naczyń wytwarzanych i użytkowanych przez ludność kultury amfor kulistych. Przyjmuje się, że wytworzyła się ona na podłożu kultury pucharów lejkowatych. Nasza wiedza o ludności tej kultury pochodzi przede wszystkim z nielicznych

znalezisk grobów, w których wyposażeniu znajdowano gładzone krzemienne siekiery z krzemienia pasiastego. Groby ludności tej kultury z reguły występują na wyniosłościach, bardzo często są to pojedyncze groby, bardzo rzadko więcej niż trzy. Zmarli chowani byli w pozycji skurczonej, podczas gdy ludność kultury pucharów lejkowatych grzebała swoich zmarłych w pozycji wyprostowanej. Ponieważ zdarzało się, że wraz z ludźmi grzebano także bydło i inne zwierzęta domowe, wysnuto wniosek, że hodowla odgrywała dużą rolę u ludności tej kultury. Z terenów gminy Książki stanowiska tej kultury znamy z Blizienka, Blizna, Brudzawek, Książek, Łopatek, Osieczka, Szczuplinka i Zaskocza.

Okres neolitu zamyka na terenach Polski kultura ceramiki sznurowej, której nazwa pochodzi od charakterystycznego sposobu zdobienia naczyń glinianych odciskami sznura. Posługiwała się już przedmiotami i ozdobami metalowymi (miedź, brąz, srebro i nawet złoto). Społeczność o charakterze, jak się przypuszcza, koczowniczym – pasterskim. Rozpowszechniona szeroko w Europie środkowej i wschodniej. Liczna w Polsce południowej i wschodniej.

Epoka brązu (1800 – ok. 700 p.n.e.)

W początkach epoki brązu (1800-1450 p.n.e.) najprawdopodobniej tereny gminy Książki zasiedla ludność różnych kultur o rolniczo-pasterskim charakterze, które różnią się między sobą stopniem adaptacji nowych idei docierających na te tereny z południa, z obszaru Bałkan i Anatolii. W okresie tym na masową skalę zaczęto używać metali do produkcji narzędzi i ozdób. Pierwsze wyroby miedziane szybko zastępują wykonane ze stopów miedzi i cyny (tzw. brązy), które początkowo są importami z południa. Następnie, w II i III okresie epoki brązu (1450-1200 p.n.e.) tereny Ziemi Chełmińskiej zamieszkuje ludność reprezentująca kulturę przedłużycką, należąca do kręgu kultur mogiłowych i cechuje ją silnie rozwinięta metalurgia brązu z którego wykonywano miecze, miecze obosieczne, naramienniki, szpile, bransolety oraz narzędzia: sierpy i motyki. Ludność tej kultury charakteryzuje szkieletowy obrządek pogrzebowy. W III okresie epoki brązu (1200-1000 p.n.e.) na terenie całej Europy następują istotne przemiany związane ekspansją ludów indoeuropejskich, które to doprowadziły do ujednoczenia kulturowego i z kręgu kultur pól popielnicowych wyodrębnia się kultura łużycka. Z terenu Gminy Książki posiadamy nieliczne znaleziska związane z tą kulturą: Blizienka i Blizna. Ludność kultury łużyckiej na przełomie epoki brązu i żelaza (ok. 700 p.n.e.) obok osad otwartych, po raz pierwszy w historii Ziemi Polski, buduje grody obronne. Rozwijają się rzemiosła związane z obróbką brązu, rogu, kości i drewna oraz garncarstwo i tkactwo. Ludność kultury łużyckiej zakłada rozległe cmentarze grobów popielnicowych, ze względu na formę pochówków ciałopalnych, w których zwęglone szczątki umieszczano w urnach i zakopywano w ziemi. Na cmentarzyskach znajdowane są liczne urny, często z bogatym wyposażeniem. Ludność tej kultury opanowała w wysokim stopniu umiejętność wytopu metali kolorowych, a w późnej fazie swojego rozwoju, także żelaza. Charakteryzowała się bogatym zdobnictwem wytwarzanych przedmiotów i naczyń.

Epoka żelaza. Okres halsztacki (od ok. 700 p.n.e. – 400 p.n.e.), okres lateński (od ok. 400 p.n.e. – do pocz. naszej ery) W okresie halsztackim epoki żelaza na terenie północnej Polski kultura łużycka pod wpływem impulsów płynących z terenów południowych ulega przekształceniom i powstaje kultura pomorską. Na obszarze występowania tej kultury występuje obrządek ciałopalny, którego charakterystycznym elementem, są popielnice, na których umieszczano, w górnej części naczynia, schematyczne przedstawienie twarzy ludzkiej, symbolizującej zmarłego, czasem z dodatkowymi scenami rodzajowymi lub wyobrażeniami przedmiotów codziennego użytku i uzbrojenia (miecze, oszczepy, tarcze) umieszczanymi na brzuscu. Popielnice przykryte były pokrywkami niekiedy stylizowanymi na nakrycie głowy. Dodatkowo czasami nakładano na nie naszyjniki lub napierśniki, a plastyczne przedstawienia uszu zdobiono kolczykami. Popielnice z prochami zmarłych ustawiano w prostokątnych skrzyniach z kamiennych płyt, stąd też inna nazwa tej kultury – kultura grobów skrzynkowych. Ubogie wyposażenie grobowe stanowią ozdoby oraz narzędzia, bardzo rzadko broń. Jak do tej pory wśród bardzo licznych materiałów ceramicznych przypisanego na okres halsztacki-lateński nie wyróżniono zespołów kultury pomorskiej, co raczej świadczy o stanie badań nad tą kulturą a nie poświadcza braku osadnictwa ludności kultury pomorskiej na Ziemi Chełmińskiej.

Okres wpływów Rzymskich i Wędrówek Ludów.

Stanowiska archeologiczne z okresu wpływów rzymskich należą do bardzo licznych na terenie Gminy Książki i znaleziska z tego okresu pochodzą ze wszystkich miejscowości gminy. Niestety ale żadne ze znalezisk nie zostało przypisane konkretnej kulturze archeologicznej występującej na terenie Ziemi Chełmińskiej w tym okresie. We wczesnym okresie wpływów rzymskich (20 - 210 r.n.e.) obok ludności miejscowej na tereny Ziemi Chełmińskiej zamieszkują nowe grupy osadników, w tym Gotów przybyłych ze Skandynawii. Na Pomorzu trwa w tym czasie kultura wielbarska, dawniej jako kultura gocko- gepidzka, związana z żywiołem germańskim a której nazwa pochodzi od cmentarzyska w Malborku-Wielbarku. Kultura ta wykształciła się na przełomie er a zanika w II w. n.e. Obrządek pogrzebowy ludności kultury wielbarskiej charakteryzują groby szkieletowe i ciałopalne (z przewagą popielnicowych), płaskie i kurhanowe, konstrukcje

kamienne, kręgi, stele. Charakterystyczne wytwory ludności tej kultury to ozdoby brązowe, złote lub srebrne zdobione techniką filigranowania i granulacji. Charakterystyczne zabytki to bransolety zakończone głowami węży, wisiorki gruszkowate, klamerki esowate, srebrne paciorki i wisiory opasane. Przewodnym typem ceramiki są duże dwuoszne naczynia zdobione ornamentem na przemian gładzonych i chropowatych trójkątów. Gospodarka ludności kultury wielbarskiej oparta jest na uprawie roli, a osad

Wczesne średniowiecze i średniowiecze

Okres ten jest nierozdzielnie związany z żywiołem słowiańskim i początkami Państwowości Polskiej. Najstarsze znaleziska z terenu gminy Książki pochodzą z IX wieku. Znalezisk z tego okresu poświadczają, że ludność zamieszkiwała głównie osady otwarte, niekiedy wzmocnionych ostrokołem.

Późniejsze osadnictwo do końca XV wieku związane jest z tzw. drobnymi rycerskimi nadaniami i z czasem przechodzi w powstawanie większych jednostek tworzące majątki szlacheckie zaliczane do okresu Staropolskiego stanowiącymi z czasem dobra Ordynacji Zamojskiej. Z okresu tego dysponujemy już źródłami pisаныmi, z których pochodzą wzmianki o najstarszych miejscowościach w gminie. Poniższe informacje podane są na podstawie następujących źródeł: Nazwy miejscowe Polski pod redakcją Kazimierza Rymuta, Słownik Historyczno-geograficzny ziem polskich w średniowieczu – wydanie internetowe <http://www.slownik.ihpan.edu.pl/index.php>

- Blizienko** po raz pierwszy w źródłach nazwa pojawia się w 1295 r. jako Blizen (1295); w 1365 r. jako „wenige Blise” 1365, w 1391 „hof zu Blise”, w 1434 r. „Cleyne Bleyse”; w 1570 r. jako Male Blizne; w 1609 r. Blizienko; Nazwa pochodzi od sąsiedniej wsi jako zdrobnienie nazwy Blizno.
- Blizno** po raz pierwszy w źródłach nazwa pojawia się w 1295 r. jako Blizen, Blyzen w 1414 Grosse Bliese, 1435 Grosse Bleysze, w 1438 Grosse Bleze, w 1569 Gr. Blizne; w 1570 Blizne; Wielkie Blizne; w 1647 Blizno wielkie; niemiecki Bliesen (1880).
W 1295 mistrz Meinhard z Kwerfurtu nadaje Mirogniewowi dobra koło wsi Blizen na lokację na prawie chełmiński; obszar 34 łanów, z 4 ł. obowiązuje służba „cum equo et clipeo”, z pozostałych 30 ł. otrzymuje 1/10 obszaru oraz 1/3 opłat z sądownictwa, mieszkańcy po 12 latach wolnizny mają dawać czynsz z łanu 1/2 grz. i 2 kury (PrU 1/2, nr 650); 1569 Zygmunt August daje przyw. sołtysowi Augustynowi na 34 ł., z czego 8 ł. sołt. wolnych, prawo rybołówstwa na jez. Jędrne oraz zbierania suszu w lesie Buk; sołtys ma pełnić służbę zbrojną na wezwanie star. radz.; ponieważ Augustynowi spaliły się zabudowania, wolno mu z 8 ł. odstąpić 2 1/2 ł. sąsiadowi Skupowi, który otrzymuje również pr. rybołówstwa i zbierania drewna; karczmarz płaci 2 grz. czynszu i ma pr. warzenia piwa (Fr. 1, 39).
- Brudzawki** po raz pierwszy w źródłach nazwa pojawia się ok. 1423-1424 r. jako Cleyne Brusaw, w 1446 jako Kleine Browse; w 1570 r. jako Parva Brudzewky. Nazwa pochodzi od pobliskiej wsi Brudzew. Ok. 1423-4 własność rycerska, 12 łanów, z obowiązkiem służby w zbroi lekkiej; 1446 Jakusz z Osieczka właśc. Kleine Browse, obowiązek do lekkiej służby zbrojnej; 1561 Mat. Osieczkowski sprzedaje Brudzawki wojewodzie chełmińskiemu Jan. Działyńskiemu, w XVI w. wieś w parafii Brudzawy.
- Książki** po raz pierwszy w źródłach pojawia się ok. 1400 jako Kirchdorf, w latach 1667-1672 występują nazwy Xiąszki, Xiąszki Wielkie et Male Xiąszki, na mapie Prus Wschodnich z lat 1796-1802 jako Gr. Ksionsken, Kl. Ksionsken. Nazwa niemiecka pochodzi od nazwy kościół (kirch) i wieś (dorf). Obocznie funkcjonowała nazwa polska od osady Książek, w liczbie mnogiej Książki – w wiekach XVI-XIX funkcjonowały dwie wsi Książki Wielkie i Małe, w XX w. połączone w jedną. W 1878 r. wprowadzono urzędową nazwę niemiecką Hehenkirch (dla wsi Książki Małe)
- Lopatki** po raz pierwszy nazwa pojawia się w 1414 jako Kieselingswalde, Kesselig, Kezelingswalde, Keseligeswaldt, w 1504 de Lopathki, w 1526 villam suam Lopathki, w 1532 r. villa Lopatki germanice Keselingeswalt. W 1438 komturstwo radzyńskie; w 1525 okręg radzyński; w 1570 powiat chełmiński, par. Łopatki. W 1438 wieś własność Zakonu, liczyła 84 łany, z tego 6 łanów sołtysich wolnych, 14 łanów opustoszałych, czynsz 1/2 grzywny z łanu, z karczmy 3 1/2 grzywny; w 1525 król Zygmunt I nadaje sędziemu malborskiemu Otton. Trangwickiemu wieś Lopatki w dożywocie; w 1532 nadanie Lopatek wojewodzie chełmińskiemu Jerzemu Konopackiemu „in perpetuum”; w 1570 własność królewska, dzierżawi Stanisław Przyjemski, 20 łanów chłopskich, 6 zagrodników, karczma, młyn, 1 rzemieślnik. W 1414 szkody wojenne – z ogółu 76 łanów 32 łany opustoszałe, wieś doszczętnie spalona, straty szacowane na 3000 grzywien, ocalał kościół – szkody na 100 grzywien, 23 ludzi zabitych lub uprowadzonych. W 1647

wymieniany kościół Ś. Marii Magdaleny, z 1. poł. XIV w., przebudowany w XIX w., uposażenie pierwotne kościoła 4 łany.

Osieczek po raz pierwszy miejscowość pojawia się w źródłach w 1222 r. jako Osechino?, Ossec, 1414 Mossek, Mussig, Muszeck, Mossyck, Cleyne Ossik, Mossik, Ossiek, 1526 Ossyeczeko, Oszieczk. 1222 niegdyś gród, prawdopodobnie we władztwie chełmińskim; ok. 1423-4 komturstwo brodnickie; 1570 powiat michałowski, parafia Osieczek. W 1222 Konrad mazowiecki nadaje Osieczek biskupowi Chrystianowi ?; ok. 1423-4 własność rycerska, obowiązek do 4 służb wojennych; w 1526 przywilej Zygmunta I dla Jana z Turzna i Krzyszt. Osieckiego na wsie Osieczek i inne; 1570 Jadwiga Osieczkowska ma 8 łanów chłopskich, 4 zagrodników, Elżanowski junior 8 łanów chłopskich, 5 zagrodników, młyn o 2 kołach, karczma, rybacy, Maciej Osieczkowski 2 zagrodników.

Szczuplinki po raz pierwszy miejscowość pojawia się w źródłach w 1409 jako Czippelyn, Schippelsdorf, Czhippiln, 1526 Szcypłynki, Szczuplinki. Około 1423-4 komturstwo pokrzywienieckie; 1526 wieś, okręg radzyński; 1570 pow. chełmiński, par. Radzyń Chełmiński. Ok. 1423-4 własność rycerska o 13 łanach, obowiązek do 1 służby w zbroi lekkiej; 1526 Zygmunt I daje przywilej Maciejowi Zakrzewskiemu na Zakrzewo i Szczuplinki; 1570 właściciel Jan Zakrzewski, 10 łanów chłopskich, 6 zagrodników, 2 karczmy. W 1409 Hannus z Czippelyn otrzymuje 15 grzywien za konia w wyprawie Zakonu na Dobrzyń; 1411 rycerz Jan z Czippelyn; 1413 tenże oraz Fryderyk z Kitnówka i Gunter z Dylewa występują ze skargą przeciw Zakonowi.

Zaskocz po raz pierwszy miejscowość pojawia się w źródłach w 1342 Szakocz, Sasskocz, Saskotcz, 1519 Zaskocz. W 1342 wójtostwo lipienieckie; 1387 folwark wójtowski lipieniecki; 1518 okręg radzyński; XVI w. powiat chełmiński, parafia Wąbrzeźno. W 1342 Ludwik König nadaje Ticzkonowi Schramme dobra Szakocz o 15 łanach na prawie chełmińskich na warunkach, na jakich inni rycerze posiadają, za obowiązek 1 służby w zbroi lekkiej; 1387-91 folwark Zakonny; 1387 inwentarz folwarku: 538 owiec i 750 owiec wydanych na połowę, 5 krów, 3 woły, 41 kłaczy; 1414 własność Jana Cegenberga, który oddał dobra chłopom za czynsz; 1506 Piotr Mussenyski sprzedaje opustoszałe dobra Jerzemu Białobłockiemu; 1526 właściciel Jan i Aleksy Gocz. W 1414 szkody woj., Szakocz spalone i ograbione, 14 mieszkańców uprowadzonych; strat na 500 grzywien.

Gmina Książki zlokalizowana jest na historycznej Ziemi Chełmińskiej, którą we wczesnym średniowieczu zamieszkiwała ludność słowiańska, a na początku X lub XI/XII weszła w skład monarchii pierwszych Piastów. Niemal przez całe średniowiecze Ziemia Chełmińska była areną ścierania się wpływów litewskich, jaćwieskich, polskich i po 122 r. krzyżackich. W wyniku podziału Polski testamentem Bolesława Krzywoustego Ziemia Chełmińska weszła w skład dzielnicy mazowieckiej. W okresie rozdrobnienia feudalnego z Ziemi Chełmińskiej prowadzone były akcje misyjne Konrada Mazowieckiego, który w 1222 r. nadał biskupowi pruskiemu Chrystianowi dobra w zachodniej części ziemi chełmińskiej. Wyprawy krzyżowe wywoływały wyprawy odwetowe ze strony pogańskich plemion pruskich. W celu obrony ziem przed najazdami pruskimi Konrad Mazowiecki sprowadził Krzyżaków i nadał zakonowi Ziemię Chełmińską w dzierżawę, jednak Krzyżacy na podstawie sfałszowanego dokumentu, tzw. falsyfikatu kruszwickiego, z 1230 roku (rzekomo nadającego im ziemię chełmińską w wieczyste posiadanie, a nie w dzierżawę), uzyskali w 1234 r. bullę papieża Grzegorza IX, który uznał suwerenną władzę Krzyżaków w ziemi chełmińskiej. Dodatkowo na skutek starań Krzyżaków cesarz Fryderyk II wydał im w 1235 roku tzw. Złotą Bullę z Rimini (antydatowaną na 1226 r.), która potwierdzała nadanie Krzyżakom ziemi chełmińskiej, jednak nie jako lenna nadanego im przez Konrada Mazowieckiego, ale jako własności. W XIII i XIV wieku na Ziemi Chełmińskiej miała miejsce szeroko rozwinięta akcja kolonizacyjna i osadnicza. Późniejsze ostre konflikty o terytoria zakonu doprowadziły do wojen polsko-krzyżackich. Dopiero wojna trzynastoletnia (1454-1466 r.) i II pokój toruński w 1466r. spowodowały powrót Ziemi Chełmińskiej do państwa polskiego. Odtąd Ziemia Chełmińska wchodziła w skład Prus Królewskich.

Wojny toczone przez Rzeczpospolitą, a szczególnie najazdy szwedzkie w XVII wieku przyniosły spustoszenie wsi i ogromne straty wśród ludności. Wiek XIX przyniósł przemiany cywilizacyjne. Po rozbiorach Polski Ziemia Chełmińska znalazła się w zaborze pruskim, a rząd pruski realizował "pruską drogę do kapitalizmu" na wsi. Około 1830r. nastąpiło uwłaszczenie chłopów. Majątki szlacheckie przeobraziły się w przedsiębiorstwa rolne oparte na pracy najemnej a chłopci uzyskali szansę na tworzenie dużych, silnych ekonomicznie gospodarstw. Rozpoczęła się budowa nowoczesnej sieci szkolnej. Pod koniec XIX wieku już w co drugiej wsi funkcjonowała szkoła. Budynki po pruskich szkołach przetrwały do dziś, pełniąc oczywiście obecnie inne funkcje, najczęściej mieszkalne. Wiek XIX przyniósł rozpętaną przez rząd pruski „walkę o kulturę”, czyli. walkę z wszelkimi przejawami polskości. Eliminowano język polski ze szkół, na

co odpowiedzią były strajki szkolne. Jedną z form walki z polskością było wykupywanie majątków ziemskich, najczęściej polskich, przez pruską komisję kolonizacyjną, ich parcelowanie i osadzanie niemieckich kolonistów. Działania te spowodowały przyspieszoną germanizację tych wsi. Przed wybuchem I wojny światowej tylko kilka wsi miało przewagę ludności polskiej. Polska administracja, zreorganizowana od 1935r. działała pręźnie i wraz z parafiami oraz szkołami stanowiła silną ostoję procesów polonizacyjnych. W latach 1939-1945 gminy włączono do Rzeszy Niemieckiej.

5.2.3. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne jest źródłem tożsamości i ciągłości różnych grup społecznych na danym terenie. Termin ten został przyjęty przez organizację UNESCO w październiku 2003 r. w Paryżu w Konwencji o ochronie dziedzictwa niematerialnego.

Zgodnie z treścią artykułu 2 Konwencji dziedzictwem niematerialnym są: „praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedza i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturowa - które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności.

Niematerialne dziedzictwo kulturowe, zgodne z definicją podaną powyżej, przejawia się w następujących dziedzinach:

- tradycje i przekazy ustne, których nośnikiem jest język: bajki, legendy, przysłowia, zagadki, pieśni, oracje, opowieści wspomnieniowe i wierzeniowe, historie, przemowy, modlitwy, śpiewy, lamenty pogrzebowe, zawołania, zaklęcia;
- sztuki widowiskowe;
- zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne: rytuały i zwyczaje doroczne, sytuacyjne, rodzinne, chrzciny, wesela, pogrzeby, ceremonie lokalne, zwyczaje odpustowe, pielgrzymki, gry i zabawy, folklor dziecięcy, sposoby świętowania, praktyki nawiązywania kontaktów międzyludzkich, gwarę;
- umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym;
- wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata: tradycyjne sposoby leczenia, zamawiania medyczne, meteorologia ludowa, wiedza o wszechświecie.

Od 1945 władze Polski prowadziły na akcję osiedleńczą na rozparcelowanych gospodarstwach poniemieckich, osiedlając wówczas rodziny pochodzące z Polski południowo-wschodniej, z województw: rzeszowskiego, kieleckiego i lubelskiego. Nastąpiło wymieszanie kultur i spowodowało małą tożsamość lokalną mieszkańców i zbyt małe kultywowanie tradycji lokalnych. Ale najszybciej zanikowi ulega dziedzictwo niematerialne, które w formie szczątkowej zostało zachowane i kultywowane głównie poprzez zachowanie obrzędowości zwyczajów dorocznych, tradycji związanych ze świętami kościelnymi oraz silną tradycję patriotyczną, najczęściej manifestowaną poprzez oprawę religijno-patriotyczną świąt państwowych a także świąt kościelnych. Obrzędowość kościelna to także dbałość o miejsca kultu: kościoły, kapliczki i krzyże przydrożne, z nadal żywym zwyczajem przystrajania krzyży i kapliczek przydrożnych oraz śpiewania „majówek”.

Polityka państwa polskiego po 1945 r., najczęściej wsparta negatywną propagandą wobec dawnych mieszkańców a także brak reakcji organów Państwa doprowadziły do katastrofalnego stanu niemieckich, protestanckich cmentarzy. Dopiero po zmianach ustrojowych w 1989 r. nastąpiła zmiana polityki Państwa oraz nastawienia mieszkańców, którzy zaczęli się interesować historią lokalną i szeroko pojętym dziedzictwem kulturowym, będącym elementem budowy tożsamości „małej ojczyzny”.

Dla promocji Gminy należałoby wypromować produkt kulinarny, który wśród mieszkańców jest najbardziej rozpoznawalny i kojarzony z gminą Książki, i który powinien być zgłoszony na Krajową Listę Produktów Tradycyjnych w Ministerstwie Rolnictwa. Krajową Listę Produktów Tradycyjnych utworzono na mocy ustawy z dnia 17 grudnia 2004 r. o rejestracji i ochronie nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych oraz o produktach tradycyjnych. Jednym z głównych celów powstania tej listy jest promocja i rozpowszechnianie informacji o produktach wytwarzanych tradycyjnymi, historycznie ugruntowanymi metodami na terenie kraju, po to, aby następnie móc je skuteczniej promować także za granicą. Na terenie napotkamy potrawy i napoje charakterystyczne zarówno dla Kujaw, jak również i Pomorza. Istotne, że kuchnia na tym obszarze podlegała wpływom niemieckim, co choćby widać w nazewnictwie potraw i produktów – sznek, ajntopf, czy zupakartofel.

Materialnym świadectwem niematerialnych wierzeń, wciąż zachowanym i ciągle kultywowanym na terenie gminy Książki są kapliczki i krzyże przydrożne. Kapliczki te o różnej genezie: jako przejaw kultu Maryjnego i jako wota (po przeżytych epidemiach), jako miejsca upamiętniające wydarzenia istotne w życiu społeczności zamieszkującej te tereny, jako punkty orientacyjne na rozstajach itp. Stanowią one do dzisiaj lokalne ośrodki życia duchowego, szczególnie w postaci Nabożeństw Majowych odprawianych w formie Litanii Loretańskiej w wioskach przy kapliczkach, które są szczególnie starannie w tym okresie przystrajane. Tradycja ta pojawiła się w kulturze chrześcijańskiej Europy na przełomie XIII i XIV w. a szczególnie upowszechniła się dzięki zakonowi jezuitów po dobie reformacji, kiedy to w połowie XVI w. maj został nazwany miesiącem Maryi.

Dobór miejsca, w którym stawiano kapliczki czy krzyże nie był przypadkowy i był zawsze uzasadniony. Mógł wiązać się z upamiętnieniem ważnych wydarzeń historycznych, a także osobistych. Były kapliczki dziękczynne a także błagalne. Powstawały na obrzeżach wsi, w centrach wsi, nad zbiornikami wodnymi, w miejscu przepraw przez wodę, w lasach czy na ich obrzeżach.

5.2.4. Infrastruktura kultury

Gminny Ośrodek Kultury w Książkach

GOK w Książkach został utworzony 23 grudnia 1974 r., Od czerwca 2007 r. funkcjonuje jako samodzielna instytucja kultury. Do kwietnia 1988 r. GOK prowadził działalność w dwóch pomieszczeniach, w których obecnie znajduje się Gminna Biblioteka Publiczna oraz w dobudowanej sali. Od 1993 r. GOK funkcjonuje w nowych pomieszczeniach.

Gminna Biblioteka Publiczna w Książkach

Gminna Biblioteka Publiczna realizuje szereg projektów i inicjatyw obejmujących przede wszystkim animację kulturalno-oświatową, propagowanie czytelnictwa, promocję kultury lokalnej oraz dokształcanie społeczeństwa w zakresie świadomości kulturalnej. Organizuje konkursy literackie, czytelnicze, rozwijając tym samym umiejętności uczestników, a ponadto stanowi również swoiste centrum informacji. Biblioteka prowadzi wieloraką działalność kulturalno-oświatową wychodzącą poza ramy statutowej działalności.

Gminny Ośrodek Kultury w Książkach organizuje i współuczestniczy w różnorodnych imprezach oraz przedsięwzięciach kulturalnych i sportowych. Kalendarz stałych imprez, które organizuje Ośrodek co roku liczy wiele pozycji, z których wymienić należałoby:

- Udział w Wielkiej Świątecznej Orkiestrze Pomocy;
- Jasełka w szkołach
- Konkurs na potrawę Wielkanocną,
- Uroczystości patriotyczne pod pomnikiem pomordowanych w czasie II wojny światowej w Książkach
- Uroczystości patriotyczne w Łopatkach,
- Uroczystości obchodów 3 Maja,
- Pikniki rodzinne,
- Festyny z okazji urodzin miejscowości Książki (lipiec)
- Dożynki wiejskie,
- Święto Ziemiańska,
- Obchody w listopadzie rocznic odzyskania niepodległości,
- Konkursy na potrawę Wigilijną

Szlaki turystyczne na terenie gminy Książki

Przez teren Gminy Książki przebiega zielony szlak turystyczny, łączący następujące miejscowości: Ciechocin, jezioro Okonin, Skępsk, Gajewo, jezioro Oszczywilk, Gapa, Bielsk, Kowalewo Pomorskie, Podborek, Pluskowęsy, Piątkowo, Wielkie Radowiska, Niedźwiedź, Wałycz, Wąbrzeźno, Frydrychowo, Łopatki, Łopatki Polskie, Rywałd Królewski i Szlachecki, Bursztynowo, Białobłoty, Jabłonowo Zamek, Jabłonowo. Szlak ten funkcjonuje od 1996 r.

Na terenie Gminy znajdują się miejsca pamięci związane z okresem II Wojny Światowej:

- Cmentarz pomordowanych w czasie II wojny św. w Łopatkach - miejsce mordu Polaków przez hitlerowców jesienią 1939 r. Do tego miejsca od połowy października 1939 r. Niemcy wywozili grupy Polaków więzionych w Wąbrzeźnie i rozstrzeliwali. Zamordowanych grzebano na miejscu w zbiorowych mogiłach. Trwało to przez 6 tygodni, do początku grudnia 1939 roku. W 1944 roku w celu zatarcia śladów zbrodni hitlerowcy ekshumowali i spalili 28 zwłoki. Dokładna liczba pomordowanych nie jest znana. Materiały

Rady Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa podają liczbę około 2400 ofiar, w tym 25 kobiet i kilku księży. Obecnie miejsce kaźni upamiętnia pomnik. Szczegółowa liczba ofiar nie została dokładnie ustalona. Obecnie miejsce kaźni upamiętnia pomnik.

- Cmentarz pomordowanych Polaków we wrześniu 1939 r. w Książkach; 8 IX 1939 r. oddział operacyjny policji bezpieczeństwa Rzeszy w odkrywcę piasku przy szosie Książki – Brudzawki rozstrzelał 42 Polaków. Dla zatarcia śladów zbrodni w 1944 r. hitlerowcy dokonali ekshumacji zwłok, paląc je na miejscu. Miejsce kaźni upamiętnione jest obecnie pomnikiem i tablicą z nazwiskami zamordowanych.

Organizacje pozarządowe oraz prowadzące działalność pożytku publicznego

Miarą aktywności społecznej Mieszkańców danego obszaru jest przede wszystkim liczba aktywnie działających organizacji pozarządowych na tym terenie. Gmina Książki posiada relatywnie duży potencjał kapitału społecznego i rozwija się też dzięki działalności grupy sprawdzonych i doświadczonych organizacji pozarządowych.

Gmina Książki realizuje zadania ze sfery publicznej we współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na podstawie podejmowanych corocznych Uchwał Rady Gminy w sprawie uchwalenia rocznego programu współpracy Gminy z organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego.

Organizacje pozarządowe Gminie Książki

- Stowarzyszenie Wspólnie Możemy Więcej
- Stowarzyszenie Młodzi Duchem
- Stowarzyszenie Szczuplińskie Żurawie
- Gminny Klub Sportowy „ZRYW”
- Książeckie Stowarzyszenie Rozwoju
- Ochotnicza Straż Pożarna w Książkach
- Ochotnicza Straż Pożarna w Osieczku
- Ochotnicza Straż Pożarna w Blizienko

5.3 Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.(t.j. Dz.U. 2022 poz. 840), formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Książki funkcjonują obecnie dwie z wymienionych wyżej form ochrony: wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Wpis do rejestru zabytków wywołuje skutki prawne w postaci objęcia danego obiektu ochroną prawną, pozwalającą na ingerencję państwa w konstytucyjnie chronione prawo własności. Rejestr opiera się na zasadzie wyboru, która oznacza, że historyczny obiekt proponowany do indywidualnej ochrony konserwatorskiej poprzez wpis do rejestru zabytków w celu jego zachowania powinien mieć wartości wyższe wobec innych obiektów tego samego typu i ponadprzeciętne. Ustawa wymienia kolejno: prowadzenie robót budowlanych w otoczeniu zabytku, prowadzenie badań konserwatorskich i architektonicznych. Należy uzyskać zgodę konserwatora również na przemieszczanie zabytku nieruchomości, trwale przeniesienie zabytku ruchomego, dokonywanie podziału zabytku nieruchomości oraz zmianę jego przeznaczenia i sposobu korzystania z tego zabytku, a także na umieszczanie urządzeń technicznych i reklamowych oraz podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku. W przypadku zabytków (stanowisk) archeologicznych niezbędne jest uzyskanie pozwolenia na badania archeologiczne oraz na poszukiwania prowadzone przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania. Pozwolenie WKZ ma formę decyzji administracyjnej, tak więc w toku postępowania mają zastosowanie przepisy Kodeksu postępowania administracyjnego.

Tryb wydawania pozwoleń reguluje Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków. Rozporządzenie to precyzuje zakres wniosku i załączników dla każdego typu działań przy zabytku.

Prowadzenie jakichkolwiek działań, prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych w obiekcie zabytkowym, jak i na obszarach wpisanych do rejestru zabytków wymaga uzyskania pozwolenia konserwatorskiego zgodnie z art. 36 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840).

Art. 36. 1. Pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

- 1) prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;
- 2) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- 3) prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- 4) prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- 5) prowadzenie badań archeologicznych;
- 6) przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 7) trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- 8) dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 9) zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- 10) umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru: urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16b i 16c ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2017 r. poz. 1073) oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;
- 11) podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru; z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;
- 12) poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

5.3.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Książki znajdują się cztery zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków województwa kujawsko-pomorskiego wymienione niżej w tabeli nr 1. Są to tym samym najcenniejsze elementy krajobrazu kulturowego na terenie gminy podlegający ścisłej ochronie konserwatorskiej, wynikającej

	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	DATOW.	Rejestr zabytków
1.	KSIĄŻKI	Kościół ewangelicki, ob. rzymskokatolicki parafialny p.w. Trójcy Świętej wraz z otoczeniem	1868-1869.	A/1271 z 12.03.2007 r.
2.	ŁOPATKI	Kościół parafialny p.w. św. Marii Magdaleny w zespole	ok. 1300 r., 1865-67.	A/412 z 29.04.1955 r.
3.	OSIECZEK	Kościół parafialny p.w. św. Katarzyny Aleksandryjskiej	XIV w., przeb. 1618, XIX/XX w.	A/353 z 13.07.1936
4.	OSIECZEK	Grodzisko	wczesne średniowiecze	C/34

z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Tabela nr 1: Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków w Gminie Książki

5.3.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z art. 3 pkt 1 i 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek ruchomy, to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Z przyczyn bezpieczeństwa zgromadzonych zabytków w programie opieki nad zabytkami nie podaje się szczegółów dotyczących zabytków ruchomych.

5.3.3. Zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Ewidencja prowadzona jest przez wojewódzkiego konserwatora zabytków zgodnie z art. 22 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840). Stanowi ona zbiór kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa, sporządzanych zgodnie z przepisami Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. z 2011 r. nr 113, poz. 661) oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021. poz. 56).

Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku. Zgoda właściciela zabytku nie jest wymagana w wypadku kart ewidencyjnych zabytków nieruchomych.

Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków, składającą się z kart ewidencyjnych, zawierających następujące informacje: nazwa, materiał, technika, miejscowość, adres i miejsce przechowywania, przynależność administracyjna, właściciel i jego adres, forma ochrony, opracowanie karty ewidencyjnej, styl, czas powstania, autor, szkoła, warsztat, wymiary, liczba obiektów; fotografia, opis, znaki, sygnatury, napisy; historia, stan zachowania i najpilniejsze postulaty konserwatorskie, akta archiwalne, źródła ikonograficzne, adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach, uwagi. Wpis do wojewódzkiej ewidencji zabytków nie wywołuje skutków prawnych. Sporządzenie karty ewidencyjnej stanowi formę dokumentacji i rozpoznania zasobu zabytków ruchomych na terenie województwa. Rodzi jednak pewne obowiązki informacyjne (zob. art. 28 u.o.z.o.z.). Do zabytków nieruchomych ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków zastosowanie będzie miał również art. 31 ust. 1a u.o.z.o.z., zgodnie z którym osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza realizować:

1. Roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków albo
2. Roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego.

jest obowiązana, z zastrzeżeniem art. 82 a ust. 1, pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków.

Dzięki wojewódzkiej ewidencji zabytków, która odzwierciedlać powinna cały zasób zabytkowy na danym terenie, można umiejscowić dany obiekt we właściwym miejscu w hierarchii wartości obiektów historycznych. Skutkiem wpisu do wojewódzkiej ewidencji zabytków, prowadzonej niezależnie od rejestru przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, jest obowiązek informacyjny. Zgodnie z art. 28 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, niezależnie od obowiązków wynikających z opieki nad zabytkami, określonych w art. 5 nin. ustawy, właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

1. Uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
2. Zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
3. Zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;
4. Zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Listę obiektów zabytkowych ujętych w prowadzonej przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Lublinie, przedstawiono w tabeli nr 2 – są to zabytki ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Książki.

5.3.4. Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Dokumenty te zostały szczegółowo omówione w rozdziale poświęconym relacji gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy).

5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Gminna ewidencja zabytków formalnie nie stanowi formy ochrony zabytków wymienionych w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. 2022 poz. 840). Pomimo to, w piśmiennictwie prawniczym, w związku z zapisami art. 7 pkt 4 i art. 19 ust. 1 i 1 a u.o.z.o.z.) ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami pojawił i funkcjonuje termin „nienazwanych form ochrony zabytków” w odniesieniu do gminnej ewidencji zabytków, w związku z przypisanymi tej ewidencji skutkami prawnymi (wspomniany wyżej art. 19 ust. 1 i 1 a u.o.z.o.z.). Pomimo nieujęcia gminnej ewidencji zabytków w art. 7 u.o.z.o.z. to może być ona kwalifikowana jako forma ochrony zabytków. Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami.

Zgodnie z art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- zabytki nieruchomości wpisane do rejestru;
- inne zabytki nieruchomości znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- inne zabytki nieruchomości wyznaczone przez burmistrza (prezydenta miasta, wójta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. Nr 113, poz. 661) oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t.j. Dz. U. z 2021 poz. 56) określają zakres informacji, który powinna zawierać karta adresowa zabytku nieruchomego. Znowelizowane w 2019 roku rozporządzenie nakłada na wojewódzkich konserwatorów zabytków obowiązek poinformowania o zamiarze włączenia karty ewidencyjnej zabytku do wojewódzkiej ewidencji zabytków, o włączeniu tej karty, o sporządzeniu nowej karty ewidencyjnej zabytku, o zamiarze wyłączenia karty ewidencyjnej zabytku z wojewódzkiej ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty - wojewódzki konserwator zabytków zawiadamia niezwłocznie właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, a także wójta (burmistrza, prezydenta miasta) o włączeniu karty ewidencyjnej, wraz z odpowiednio potwierdzoną kopią takiej karty. Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty ewidencyjnej zabytku, o sporządzeniu nowej karty ewidencyjnej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty ewidencyjnej zabytku z wojewódzkiej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty ewidencyjnej zabytku, o włączeniu nowej karty ewidencyjnej zabytku do wojewódzkiej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty ewidencyjnej zabytku z wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t.j. Dz. U. z 2021 poz. 56) nałożyło na wójta (burmistrza, prezydenta miasta) obowiązek niezwłocznego zawiadomienia właściciela lub posiadacza zabytku o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o włączeniu tej karty, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku, o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości, która przestała być zabytkiem. Zawiadomienia o zamiarze włączenia do gminnej ewidencji zabytków, o zamiarze wyłączenia z gminnej ewidencji zabytków oraz o sporządzeniu

nowej karty adresowej zabytku będącego historycznym układem urbanistycznym lub ruralistycznym, historycznym zespołem budowlanym, terenem, na którym znajduje się znaczna ilość zabytków archeologicznych lub nieruchomością o nieuregulowanym stanie prawnym, dokonuje się w drodze obwieszczenia umieszczonego na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej.

Ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw znacząco wzmocniła rangę gminnej ewidencji zabytków nakładając obowiązek uzyskania pozwolenia na budowę lub rozbiórkę w stosunku do obiektów budowlanych i obszarów niewpisanych do rejestru ale ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Włączenie zabytku do gminnej ewidencji zabytków skutkuje ich ochroną (obiekty i obszary) i ujęcie w gminnej ewidencji zabytków uwzględnia się w:

- miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy - Wojewódzki Konserwator Zabytków może wyznaczyć nakazy i zakazy dotyczące obszarów bądź budynków;
- studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin i innych dokumentach planistycznych - Wojewódzki Konserwator Zabytków może wyznaczyć nakazy i zakazy dotyczące obszarów bądź budynków;
- decyzji o warunkach zabudowy - Gmina przed wydaniem decyzji przesyła ją do uzgodnienia Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków;
- decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego - Gmina przed wydaniem decyzji przesyła ją do uzgodnienia Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków;
- decyzji o realizacji inwestycji drogowej, lokalizacji linii kolejowej lub realizacji inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego - wojewoda lub starosta przed wydaniem decyzji przesyła ją do uzgodnienia Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków;
- prawie budowlanym – pozwolenia na budowę lub rozbiórkę uzgadniane są z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

W art. 24 ustawy o ochronie zabytków opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840) ustawodawca nałożył na Ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określenie, w drodze rozporządzenia, przesłanek, od których spełnienia jest uzależnione wyłączenie kart ewidencyjnych i adresowych z ewidencji. Wobec niezrealizowania tego obowiązku należy domniemywać, że wyłączenie zabytku z gminnej ewidencji zabytków jest możliwe w odniesieniu do zabytku, który utracił wartości, na podstawie których został włączony do ewidencji albo jego wartość nie zostanie potwierdzona w nowych ustaleniach. O wyłączeniu z gminnej ewidencji zabytków, które zostały ujęte w gminnej ewidencji zabytków na wniosek wójta (burmistrza, prezydenta miasta) decyduje wójt z urzędu lub na wniosek właściciela zabytku – **w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. W przypadku zabytków ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków, zabytek może zostać wyłączony z gminnej ewidencji zabytków po uprzednim wyłączeniu zabytku z wojewódzkiej ewidencji zabytków.**

W przypadku wyłączenia zabytku z gminnej ewidencji zabytków na wójcie spoczywa obowiązek poinformowania właściciela lub posiadacza zabytku, zgodnie z Rozporządzeniem z dnia 10 września 2019 r. (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 56).

5.4.1. Zabytki nieruchomości ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Książki

Gminna Ewidencja Zabytków jest dokumentem otwartym. Zgodnie z art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w gminnej ewidencji zabytków mogą być ujęte inne zabytki nieruchomości wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków).

Gmina Książki posiada Gminną Ewidencję Zabytków, przyjętą Zarządzeniem Wójta Gminy Książki.

Tabela nr 2: Zabytki nieruchomości w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Książki – w zestawieniu ujęto także obiekty wpisane do rejestru zabytków województwa kujawsko-pomorskiego.

	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ADRES, NAZWA I NR OBRĘB, NR DZIAŁKI	DATOW.	Podstawa ochrony prawnej		
					Rejestr zabytków	WEZ	GEZ
1	ZASKOCZ-KSIAŹKI-BRUDZAWKI	Aleja przydrożna	obręb: BRUDZAWKI Id działek: 041703_2.0003.315/14, 315/19, 316/20, 248/4, 247/2, 244/2, 78/1 obręb: KSIAŹKI Id działek: 041703_2.0004.588, 271, 228/3, 224/3, 188	pocz. XX w.		X	
2	KSIAŹKI-ŁOPATKI	Aleja przydrożna	obręb: KSIAŹKI Id działki: 041703_2.0004.188 obręb: ŁOPATKI Id działki: 041703_2.0005.140/3	XIX/pocz. XX w.		X	

3	ŁOPATKI-SITNO	Aleja przydrożna	obręb: ŁOPATKI Id działki: 041703_2.0005.140/2	I poł. XX w.		X	
4	OSIECZKI-PIWNICE	Aleja przydrożna	obręb: OSIECZEK Id działki: 041703_2.0006.388	I poł. XX w.		X	
5	BLIZIENKO	Założenie dworsko-parkowe	Blizienko na działkach geodez.: 79 i 80 obręb: BLIZIENKO Id działki: 041703_2.0001.79 i .80	XIX w.		X	
6	BLIZIENKO	Kapliczka	Blizienko na działce geodez.: 132 (droga) obręb: BLIZIENKO Id działki: 041703_2.0001.132	XIX w.		X	
7	BLIZNO	Cmentarz ewangelicki	Blizno na działce geodez.: 47 obręb: BLIZNO Id działki: 041703_2.0003.47	pocz. XX w.		X	
8	BLIZNO	Szkoła, ob. Ośrodek Caritas Diecezji Toruńskiej	Blizno nr 49 na działce geodez.: 170 obręb: BLIZNO Id działki: 041703_2.0003.170	pocz. XX w.		X	
9	BLIZNO	Budynek gospodarczy przy szkole	Blizno nr 49 na działce geodez.: 170 obręb: BLIZNO Id działki: 041703_2.0003.170	pocz. XX w.		X	
10	BLIZNO	Dom	Blizno nr 5 na działce geodez.: 48 obręb: BLIZNO Id działki: 041703_2.0002.48	pocz. XX w.		X	
11	BLIZNO	Chałupa	Blizno nr 18 na działce geodez.: 96/1 obręb: BLIZNO Id działki: 041703_2.0002.70/1	XIX/XX w.		X	
12	BLIZNO	Budynek mieszkalny w zagrodzie nr 22	Blizno nr 22 na działce geodez.: 96/1 obręb: BLIZNO Id działki: 041703_2.0002.96/1	pocz. XX w.		X	
13	BLIZNO	Budynek gospodarczy w zagrodzie nr 22	Blizno nr 22 na działce geodez.: 96/1 obręb: BLIZNO Id działki: 041703_2.0002.96/1	XIX/XX w.		X	
14	BRUDZAWKI	Cmentarz ewangelicki	Brudzawki na działkach geodez.: 81 i 82 obręb: BRUDZAWKI Id działki: 041703_2.0003.81 i .82	poł. XIX w.		X	
15	BRUDZAWKI	Szkoła, ob. dom mieszkalny	Brudzawki nr 55 na działce geodez.: 84/3 obręb: BRUDZAWKI Id działki: 041703_2.0003.84/3	pocz. XX w.		X	
16	BRUDZAWKI	Budynek mieszkalny	Brudzawki nr 59 na działce geodez.: 87 obręb: BRUDZAWKI Id działki: 041703_2.0003.87	XIX/XX w.		X	
17	BRUDZAWKI	Budynek mieszkalny	Brudzawki nr 60 na działce geodez.: 88/11 obręb: BRUDZAWKI Id działki: 041703_2.0003.88/11	XIX/XX w.		X	
18	BRUDZAWKI	Kapliczka przydrożna z figurą Matki Boskiej	Brudzawki na działce geodez.: 300/3 obręb: BRUDZAWKI Id działki: 041703_2.0003.300/3	1946 r.			X
19	KSIĄŻKI	Urząd pocztowy	Książki ul. Główna 3B na działce geodez.:221 obręb: KSIĄŻKI Id działki: 041703_2.0004.221	I. 20-te XX w.		X	
20	KSIĄŻKI	Dom	Książki ul. Główna 5 na działce geodez.:220 obręb: KSIĄŻKI Id działki: 041703_2.0004.220	pocz. XX w.		X	
21	KSIĄŻKI	Dom	Książki ul. Główna 4A na działce geodez.:513/2 obręb: KSIĄŻKI Id działki: 041703_2.0004.513/2	I. 20-te XX w.		X	

22	KSIĄŻKI	Mleczarnia, ob. dom mieszkalny	Książki ul. Główna 12 na działce geodez.:483/3 obręb: KSIĄŻKI Id działki: 041703_2.0004.483/3	ok. 1900 r.		X	
23	KSIĄŻKI	Kapliczka	Książki ul. Główna na działce geodez.:218/2 obręb: KSIĄŻKI Id działki: 041703_2.0004.218/2	2 poł. XIX w.		X	
24	KSIĄŻKI	Dom	Książki ul. Ks. Kujawskiego 1 na działce geodez.:514/3 obręb: KSIĄŻKI Id działki: 041703_2.0004.514/3	pocz. XX w.		X	
25	KSIĄŻKI	Kościół ewangelicki, ob. rzymskokatolicki parafialny p.w. Trójcy Świętej wraz z otoczeniem	Książki ul. Ks. Kujawskiego 5 na działce geodez.:516/1 obręb: KSIĄŻKI Id działki: 041703_2.0004.516/1	1868-1869.	A/1271		
26	KSIĄŻKI	Pastorówka, ob. plebania w zespole kościoła parafialnego p.w. Trójcy Świętej	Książki ul. Ks. Kujawskiego 7 na działce geodez.:517/1 obręb: KSIĄŻKI Id działki: 041703_2.0004.517/1	1860-1861		X	
27	KSIĄŻKI	Cmentarz wojenny żołnierzy radzieckich poległych w 1945 r.	Książki ul. Ks. Kujawskiego na działce geodez.:591 obręb: KSIĄŻKI Id działki: 041703_2.0004.591	1945 r.		X	
28	KSIĄŻKI	Dom	Książki ul. Ks. Kujawskiego 19 na działce geodez.:521/1 obręb: KSIĄŻKI Id działki: 041703_2.0004.521/1	pocz. XX w.		X	
29	KSIĄŻKI	Dom	Książki ul. Ks. Kujawskiego 32 na działce geodez.:619 obręb: KSIĄŻKI Id działki: 041703_2.0004.619	pocz. XX w.		X	
30	KSIĄŻKI	Dom	Książki ul. Ks. Kujawskiego 33 na działce geodez.:531/18 obręb: KSIĄŻKI Id działki: 041703_2.0004.531/18	pocz. XX w.		X	
31	KSIĄŻKI	Dom	Książki ul. Ks. Kujawskiego 34 na działce geodez.:620 obręb: KSIĄŻKI Id działki: 041703_2.0004.620	pocz. XX w.		X	
32	KSIĄŻKI	Dom	Książki ul. Ks. Kujawskiego 55 na działce geodez.:572 obręb: KSIĄŻKI Id działki: 041703_2.0004.572	XIX/XX w.		X	
33	KSIĄŻKI	Dom	Książki ul. Ks. Kujawskiego 66 na działce geodez.:675/1 obręb: KSIĄŻKI Id działki: 041703_2.0004.675/1	XIX/XX w.		X	
34	KSIĄŻKI	Cmentarz – miejsce pamięci 72 Polaków zamordowanych przez Niemców w 1939 r.	Książki ul. Ks. Kujawskiego na działce geodez.:924 obręb: KSIĄŻKI Id działki: 041703_2.0004.924	1960 r.		X	
35	KSIĄŻKI	Chata – budynek mieszkalny	Książki ul. Leśna 7 na działce geodez.:753 obręb: KSIĄŻKI Id działki: 041703_2.0004.753	XIX/XX w.		X	
36	KSIĄŻKI	Cmentarz ewangelicki	Książki ul. Okrężna na działce geodez.:456 obręb: KSIĄŻKI Id działki: 041703_2.0004.456	XIX/XX w.		X	

37	KSIAŹKI	Dom	Książki ul. Okrężna nr 3 i 5 na działce geodez.:403/4 i 404 obręb: KSIAŹKI Id działki: 041703_2.0004.403/4 i 404	pocz. XX w.		X	
38	KSIAŹKI	Dom	Książki ul. Okrężna nr 11 na działce geodez.: 397 obręb: KSIAŹKI Id działki: 041703_2.0004.397	pocz. XX w.		X	
39	KSIAŹKI	Dom	Książki ul. Olsztyńska nr 7 na działce geodez.:495 obręb: KSIAŹKI Id działki: 041703_2.0004.495	XIX/XX w.		X	
40	KSIAŹKI	Obora w zagrodzie nr 8	Książki ul. Olsztyńska nr 8 na działce geodez.:1286 obręb: KSIAŹKI Id działki: 041703_2.0004.1286	pocz. XX w.		X	
41	KSIAŹKI	Dom	Książki ul. Olsztyńska nr 15 na działce geodez.:788/5 obręb: KSIAŹKI Id działki: 041703_2.0004.788/5	2 poł. XIX w.		X	
42	KSIAŹKI	Dróżniczówka	Książki ul. Olsztyńska nr 20 na działce geodez.:187/5 obręb: KSIAŹKI Id działki: 041703_2.0004.187/5	pocz. XX w.		X	
43	KSIAŹKI	Obora w zagrodzie nr 24	Książki ul. Olsztyńska nr 24 na działce geodez.:798 obręb: KSIAŹKI Id działki: 041703_2.0004.798	pocz. XX w.		X	
44	KSIAŹKI	Dróżniczówka	Książki ul. Północna nr 2 na działce geodez.:187/10 obręb: KSIAŹKI Id działki: 041703_2.0004.187/10	XIX/XX w.		X	
45	KSIAŹKI	Dwojak	Książki ul. Północna nr 5 na działce geodez.: 1024/4 obręb: KSIAŹKI Id działki: 041703_2.0004.1024/4	pocz. XX w.		X	
46	KSIAŹKI	Czworak	Książki ul. Północna nr 15 na działce geodez.: 21/5 obręb: KSIAŹKI Id działki: 041703_2.0004.21/5	pocz. XX w.		X	
47	KSIAŹKI	Czworak	Książki ul. Północna nr 26 na działce geodez.: 1026/6 obręb: KSIAŹKI Id działki: 041703_2.0004.1026/6	pocz. XX w.		X	
48	KSIAŹKI	Założenie dworsko-parkowe	Książki ul. Północna na działce geodez.: 1037/23 obręb: KSIAŹKI Id działki: 041703_2.0004.1037/23	XIX w.		X	
49	KSIAŹKI	Dwór w założeniu dworsko-parkowym	Książki ul. Północna nr 38 na działce geodez.: 1037/23 obręb: KSIAŹKI Id działki: 041703_2.0004.1037/23	k. XIX w.		X	
50	KSIAŹKI	Cmentarz ewangelicki	Książki ul. Północna na działce geodez.: 8 obręb: KSIAŹKI Id działki: 041703_2.0004.8	k. XIX w.		X	
51	KSIAŹKI	Dworzec kolejowy	Książki ul. Promenada nr 3 na działce geodez.: 187/10 obręb: KSIAŹKI Id działki: 041703_2.0004.187/10	pocz. XX w.		X	
52	KSIAŹKI	Dom	Książki ul. Spacerowa nr 3 na działce geodez.: 626 obręb: KSIAŹKI Id działki: 041703_2.0004.626	pocz. XX w.		X	
53	KSIAŹKI	Dom	Książki ul. Spacerowa nr 4 na działce geodez.: 598/1 obręb: KSIAŹKI Id działki: 041703_2.0004.598/1	pocz. XX w.		X	
54	KSIAŹKI	Dom	Książki ul. Spacerowa nr 6 na działce geodez.: 604 obręb: KSIAŹKI Id działki: 041703_2.0004.604	pocz. XX w.		X	
55	KSIAŹKI	Dom	Książki ul. Spacerowa nr 11 na działce geodez.: 629/4 obręb: KSIAŹKI Id działki: 041703_2.0004.629/4	pocz. XX w.		X	

56	KSIAŻKI	Cmentarz ewangelicki	Książki ul. Świerkowa na działce geodez.: 874/1 obręb: KSIAŻKI Id działki: 041703_2.0004.874/1	k. XIX w.		X	
57	KSIAŻKI	Dom	Książki ul. Szkolna nr 1 na działce geodez.: 589/4 obręb: KSIAŻKI Id działki: 041703_2.0004.589/4	pocz. XX w.		X	
58	KSIAŻKI	Kuźnia	Książki ul. Szkolna nr 3 na działce geodez.: 589/2 obręb: KSIAŻKI Id działki: 041703_2.0004.589/2	pocz. XX w.		X	
59	KSIAŻKI	Dom	Książki ul. Szkolna nr 5 na działce geodez.: 590 obręb: KSIAŻKI Id działki: 041703_2.0004.590	pocz. XX w.		X	
60	KSIAŻKI	Dom	Książki ul. Szkolna nr 32 na działce geodez.: 279 obręb: KSIAŻKI Id działki: 041703_2.0004.279	pocz. XX w.		X	
61	KSIAŻKI	Szkoła, ob. dom mieszkalny	Książki ul. Szkolna nr 38A na działce geodez.: 328/1 obręb: KSIAŻKI Id działki: 041703_2.0004.328/1	pocz. XX w.		X	
62	KSIAŻKI	Dom	Książki ul. Szkolna nr 39 na działce geodez.: 602/4 obręb: KSIAŻKI Id działki: 041703_2.0004.602/4	pocz. XX w.		X	
63	KSIAŻKI	Dom	Książki ul. Szkolna nr 43 na działce geodez.: 607 obręb: KSIAŻKI Id działki: 041703_2.0004.607	pocz. XX w.		X	
64	KSIAŻKI	Dom	Książki ul. Szkolna nr 59 na działce geodez.: 702/6 obręb: KSIAŻKI Id działki: 041703_2.0004.702/6	pocz. XX w.		X	
65	KSIAŻKI	Cmentarz parafialny	Książki ul. Toruńska na działkach geodez.: 227 obręb: KSIAŻKI Id działki: 041703_2.0004.227	II poł. XIX w.		X	
66	KSIAŻKI	Dom Nauczyciela, ob. Gminny Ośrodek Kultury, Biblioteka	Książki ul. Toruńska nr 1 na działce geodez.: 225/3 obręb: KSIAŻKI Id działki: 041703_2.0004.225/3	pocz. XX w.		X	
67	KSIAŻKI	Dom	Książki ul. Wąbrzeska nr 5 na działce geodez.: 229 obręb: KSIAŻKI Id działki: 041703_2.0004.229	pocz. XX w.		X	
68	KSIAŻKI	Dom	Książki ul. Wąbrzeska nr 7 na działce geodez.: 231/3 obręb: KSIAŻKI Id działki: 041703_2.0004.231/3	pocz. XX w.		X	
69	KSIAŻKI	Dom pracowników kolei	Książki ul. Wąbrzeska nr 10b na działce geodez.: 1275/4 obręb: KSIAŻKI Id działki: 041703_2.0004.1275/4	XIX/XX w.		X	
70	KSIAŻKI	Dróżniczówka	Książki ul. Wiejska nr 1 na działce geodez.: 187/3 obręb: KSIAŻKI Id działki: 041703_2.0004.187/3	pocz. XX w.		X	
71	KSIAŻKI	Dróżniczówka	Książki ul. Za Torem nr 14 na działce geodez.: 1275/3 obręb: KSIAŻKI Id działki: 041703_2.0004.1275/3	k. XIX w.		X	
72	KSIAŻKI	Chałupa	Książki ul. Za Torem nr 12B na działce geodez.: 1285/2 obręb: KSIAŻKI Id działki: 041703_2.0004.1285/2	2 poł. XIX w.		X	
73	KSIAŻKI	Dom nr 41	Książki ul. Zielona nr 1 na działce geodez.: 275/2 obręb: KSIAŻKI Id działki: 041703_2.0004.275/	2 poł. XIX w.		X	
74	ŁOPATKI	Kościół parafialny p.w. św. Marii Magdaleny w zespole	Łopatki na działce geodez.: 96/4 obręb: ŁOPATKI Id działki: 041703_2.0005.96/4	ok. 1300 r., 1865-67.	A/412		

75	ŁOPATKI	Cmentarz przykościelny	Łopatki na działkach geodez.: 96/1, 96/2, 96/3, 96/4 obręb: ŁOPATKI Id działki: 041703_2.0005.96/1, 96/2, 96/3, 96/4	XIV w., 1920 r.		X	
76	ŁOPATKI	Plebania	Łopatki na działce geodez.: 96/3 obręb: ŁOPATKI Id działki: 041703_2.0005.96/3	I. 80-te XIX w.		X	
77	ŁOPATKI	Cmentarz parafialny	Łopatki na działkach geodez.: 98/1, 100/3 obręb: ŁOPATKI Id działki: 041703_2.0005.98/1, 100/3	ok. 1920 r.		X	
78	ŁOPATKI	Miejsce pamięci narodowej upamiętniające ok. 2500 Polaków zamordowanych przez Niemców	Łopatki na działce geodez.: 24/1 obręb: ŁOPATKI Id działki: 041703_2.0005.24/1	1966 r.		X	
79	ŁOPATKI	Cmentarz ewangelicki	Łopatki na działce geodez.: 166 obręb: ŁOPATKI Id działki: 041703_2.0005.166	pocz. XX w.		X	
80	ŁOPATKI	Cmentarz ewangelicki	Łopatki na działce geodez.: 419 obręb: ŁOPATKI Id działki: 041703_2.0005.419	pocz. XX w.		X	
81	ŁOPATKI	Cmentarz rodowy	Łopatki na działce geodez.: 322 obręb: ŁOPATKI Id działki: 041703_2.0005.322	II poł. XIX w.		X	
82	ŁOPATKI	Założenie dworsko-parkowe	Łopatki między innymi na działkach geodez.: 62, 63, 64/2 obręb: ŁOPATKI Id działki: 041703_2.0005.62, 63, 64/2	XIX w.		X	
83	ŁOPATKI	Założenie dworsko-parkowe (2)	Łopatki między innymi na działkach geodez.: 312, 313/3, 313/4, 313/5, 313/6, 314, obręb: ŁOPATKI Id działki: 041703_2.0005.312, 313/3, 313/4, 313/5, 313/6, 314,	XIX w.		X	
84	ŁOPATKI	Dwór w założeniu dworsko-parkowym	Łopatki nr 82 na działce geodez.: 313/3 obręb: ŁOPATKI Id działki: 041703_2.0005.313/3	ok. poł. XIX w.		X	
85	ŁOPATKI	Kapliczka	Łopatki na działce geodez.: 56 (droga) obręb: ŁOPATKI Id działki: 041703_2.0005.56	XIX w. (?), 1948 r.		X	
86	ŁOPATKI	Dom	Łopatki nr 1 na działce geodez.: 234 obręb: ŁOPATKI Id działki: 041703_2.0005.234	pocz. XX w.		X	
87	ŁOPATKI	Kapliczka ku czci mieszkańców zamordowanych przez Niemców	Łopatki nr 1 na działce geodez.: 234 obręb: ŁOPATKI Id działki: 041703_2.0005.234	II poł. XX w.		X	
88	ŁOPATKI	Dom	Łopatki nr 25 na działce geodez.: 173/4 obręb: ŁOPATKI Id działki: 041703_2.0005.173/4	pocz. XX w.		X	
89	ŁOPATKI	Mleczarnia, ob. budynek mieszkalny	Łopatki nr 37 na działce geodez.: 45 obręb: ŁOPATKI Id działki: 041703_2.0005.45	k. XIX w.		X	
90	ŁOPATKI	Szkoła, ob. budynek mieszkalny	Łopatki nr 42 na działce geodez.: 64/1 obręb: ŁOPATKI Id działki: 041703_2.0005.64/1	pocz. XX w.		X	
91	ŁOPATKI	Budynek gospodarczy (1) przy szkole	Łopatki nr 42 na działce geodez.: 64/1 obręb: ŁOPATKI Id działki: 041703_2.0005.64/1	pocz. XX w.		X	
92	ŁOPATKI	Budynek gospodarczy (2)	Łopatki nr 42 na działce geodez.: 64/1	pocz. XX w.		X	

		przy szkole	obręb: ŁOPATKI Id działki: 041703_2.0005.64/1				
93	ŁOPATKI	Dom	Łopatki nr 52 na działce geodez.: 30/1 obręb: ŁOPATKI Id działki: 041703_2.0005.30/1	1 ćw. XX w.		X	
94	ŁOPATKI	Dom	Łopatki nr 88 na działkach geodez.: 144/5 i 145/6 obręb: ŁOPATKI Id działki: 041703_2.0005.144/5 i 145/6	1 ćw. XX w.		X	
95	ŁOPATKI	Dom	Łopatki nr 96 na działce geodez.: 429/1 obręb: ŁOPATKI Id działki: 041703_2.0005.429/1	pocz. XX w.		X	
96	ŁOPATKI	Dom	Łopatki nr 97 na działce geodez.: 430/2 obręb: ŁOPATKI Id działki: 041703_2.0005.430/2	pocz. XX w.		X	
97	ŁOPATKI	Szkoła, ob. budynek mieszkalny	Łopatki nr 99 na działce geodez.: 147/1 obręb: ŁOPATKI Id działki: 041703_2.0005.147/1	pocz. XX w.		X	
98	ŁOPATKI	Budynek gospodarczy przy szkole	Łopatki nr 99 na działce geodez.: 147/1 obręb: ŁOPATKI Id działki: 041703_2.0005.147/1	pocz. XX w.		X	
99	ŁOPATKI POLSKIE	Cmentarz ewangelicki	Łopatki Polskie na działce geodez.: 151 obręb: SZCZUPLINKI Id działki: 041703_2.0007.151	k. XIX w.		X	
100	ŁOPATKI POLSKIE	Dom	Łopatki Polskie nr 4 na działce geodez.: 157/4 obręb: SZCZUPLINKI Id działki: 041703_2.0007.157/4	pocz. XX w.		X	
101	OSIECZEK	Kościół parafialny p.w. św. Katarzyny Aleksandryjskiej	Osieczek na działce geodez.: 435/5 obręb: OSIECZEK Id działki: 041703_2.0006.435/5	XIV w., przeb. 1618, XIX/XX w.	A/353		
102	OSIECZEK	Cmentarz przykościelny	Osieczek na działce geodez.: 435/5 obręb: OSIECZEK Id działki: 041703_2.0006.435/5	XIV w.		X	
103	OSIECZEK	Plebania	Osieczek nr 190 na działce geodez.: 435/5 obręb: OSIECZEK Id działki: 041703_2.0006.435/5	k. XIX w.		X	
104	OSIECZEK	Grodzisko	Osieczek na działce geodez.: 378/2 obręb: OSIECZEK Id działki: 041703_2.0006.378/2	wczesne średniowiecze	C/34		
105	OSIECZEK	Cmentarz ewangelicki	Osieczek na działce geodez.: 3 obręb: OSIECZEK Id działki: 041703_2.0006.3	k. XIX w.		X	
106	OSIECZEK	Cmentarz ewangelicki	Osieczek na działce geodez.: 175 obręb: OSIECZEK Id działki: 041703_2.0006.175	pocz. XX w.		X	
107	OSIECZEK	Cmentarz ewangelicki	Osieczek na działce geodez.: 391/1 obręb: OSIECZEK Id działki: 041703_2.0006.391/1	2 poł. XIX w.		X	
108	OSIECZEK	Cmentarz ewangelicki	Osieczek na działce geodez.: 282 obręb: OSIECZEK Id działki: 041703_2.0006.282	2 poł. XIX w.		X	
109	OSIECZEK	Kapliczka	Osieczek na działce geodez.: 330 obręb: OSIECZEK Id działki: 041703_2.0006.330	2 poł. XIX w.		X	
110	OSIECZEK	Kapliczka	Osieczek na działce geodez.: 437 obręb: OSIECZEK Id działki: 041703_2.0006.437	pocz. XX w.		X	
111	OSIECZEK	Dom	Osieczek nr 2 na działce geodez.: 352/1 obręb: OSIECZEK Id działki: 041703_2.0006.352/1	2 poł. XIX w.		X	

112	OSIECZEK	Dom	Osieczek nr 4 na działce geodez.: 420 obręb: OSIECZEK Id działki: 041703_2.0006.420	pocz. XX w.		X	
113	OSIECZEK	Budynek gospodarczy	Osieczek nr 4 na działce geodez.: 420 obręb: OSIECZEK Id działki: 041703_2.0006.420	k. XIX w.		X	
114	OSIECZEK	Dom	Osieczek nr 9 na działce geodez.: 411 obręb: OSIECZEK Id działki: 041703_2.0006.411	pocz. XX w.		X	
115	OSIECZEK	Dom	Osieczek nr 20 na działce geodez.: 656/11 obręb: OSIECZEK Id działki: 041703_2.0006.656/11	pocz. XX w.		X	
116	OSIECZEK	Chałupa	Osieczek nr 97 na działce geodez.: 19/3 obręb: OSIECZEK Id działki: 041703_2.0006.19/3	XIX/XX w.		X	
117	OSIECZEK	Dom	Osieczek nr 101 na działce geodez.: 185/5 obręb: OSIECZEK Id działki: 041703_2.0006.185/5	pocz. XX w.		X	
118	OSIECZEK	Dom	Osieczek nr 116 na działce geodez.: 208/7 obręb: OSIECZEK Id działki: 041703_2.0006.208/7	XIX/XX w.		X	
119	OSIECZEK	Dom	Osieczek nr 146 na działce geodez.: 298/7 obręb: OSIECZEK Id działki: 041703_2.0006.298/7	pocz. XX w.		X	
120	OSIECZEK	Dom	Osieczek nr 169 na działce geodez.: 345/5 obręb: OSIECZEK Id działki: 041703_2.0006.345/5	pocz. XX w.		X	
121	OSIECZEK	Dom	Osieczek nr 170 na działce geodez.: 347/1 obręb: OSIECZEK Id działki: 041703_2.0006.347/1	pocz. XX w.		X	
122	OSIECZEK	Dom	Osieczek nr 187 na działce geodez.: 359/4 obręb: OSIECZEK Id działki: 041703_2.0006.359/4	pocz. XX w.		X	
123	OSIECZEK	Szkoła	Osieczek nr 187C na działce geodez.: 359/3 obręb: OSIECZEK Id działki: 041703_2.0006.359/3	pocz. XX w.		X	
124	OSIECZEK	Mleczarnia, ob. budynek mieszkalny	Osieczek nr 188 na działce geodez.: 430/1 obręb: OSIECZEK Id działki: 041703_2.0006.430/1	pocz. XX w.		X	
125	OSIECZEK	Dom w zagrodzie nr 189	Osieczek nr 189 na działce geodez.: 361/5 obręb: OSIECZEK Id działki: 041703_2.0006.361/5	pocz. XX w.		X	
126	OSIECZEK	Dom	Osieczek nr 205 na działce geodez.: 575/4 obręb: OSIECZEK Id działki: 041703_2.0006.575/4	XIX/XX w.		X	
127	OSIECZEK	Dom	Osieczek nr 216 na działce geodez.: 493/3 obręb: OSIECZEK Id działki: 041703_2.0006.493/3	XIX/XX w.		X	
128	OSIECZEK	Dom	Osieczek nr 217 na działce geodez.: 490/3 obręb: OSIECZEK Id działki: 041703_2.0006.490/3	XIX/XX w.		X	
129	OSIECZEK	Budynek mieszkalny	Osieczek nr 244 na działce geodez.: 748/3 obręb: OSIECZEK Id działki: 041703_2.0006.748/3	XIX/XX w.		X	
130	OSIECZEK	Kapliczka przydrożna	Osieczek na działce geodez.: 388 (droga) obręb: OSIECZEK Id działki: 041703_2.0006.388 (droga)	1 poł. XX w.			X

131	SZCZUPLINKI	Cmentarz ewangelicki	Szczuplinki na działce geodez.: 72 obręb: SZCZUPLINKI Id działki: 041703_2.0007.72	2 poł. XIX w.		X	
132	SZCZUPLINKI	Dom	Szczuplinki nr 8 na działce geodez.: 45/3 obręb: SZCZUPLINKI Id działki: 041703_2.0007.45/3	XIX/XX w.		X	
133	SZCZUPLINKI	Budynek mieszkalny	Szczuplinki nr 17 na działce geodez.: 19/3 obręb: SZCZUPLINKI Id działki: 041703_2.0007.19/3	XIX/XX w.		X	
134	SZCZUPLINKI	Szkoła, ob. budynek mieszkalny	Szczuplinki nr 19 na działce geodez.: 233 obręb: SZCZUPLINKI Id działki: 041703_2.0007.233	1904 r.		X	
135	SZCZUPLINKI	Dom	Szczuplinki nr 28 na działce geodez.: 97/18 obręb: SZCZUPLINKI Id działki: 041703_2.0007.97/18	XIX/XX w.		X	
136	ZASKOCZ	Park dworski	Zaskocz na działkach geodez.: 36/41, 36/45, 36/15, 36/12, 36/11 obręb: ZASKOCZ Id działki: 041703_2.0008.36/41, 36/45, 36/15, 36/12, 36/11	XIX w.		X	
137	ZASKOCZ	Dom	Zaskocz nr 3 na działce geodez.: 36/4 obręb: ZASKOCZ Id działki: 041703_2.0008.36/4	1910 r.		X	
138	ZASKOCZ	Oficyna	Zaskocz nr 6 na działce geodez.: 36/45 obręb: ZASKOCZ Id działki: 041703_2.0008.36/45	pocz. XX w.		X	
139	ZASKOCZ	Czworak	Zaskocz nr 9 na działce geodez.: 88/1 obręb: ZASKOCZ Id działki: 041703_2.0008.88/1	pocz. XX w.		X	
140	ZASKOCZ	Szkoła, ob. budynek mieszkalny	Zaskocz nr 11 na działce geodez.: 89/1 obręb: ZASKOCZ Id działki: 041703_2.0008.89/1	pocz. XX w.		X	
141	ZASKOCZ	Dróżniczówka	Zaskocz nr 52 na działce geodez.: 51/2 obręb: ZASKOCZ Id działki: 041703_2.0008.51/2	pocz. XX w.		X	
142	ZASKOCZ	Kapliczka przydrożna z figurą Matki Boskiej	Zaskocz na działce geodez.: 187 obręb: ZASKOCZ Id działki: 041703_2.0008.187	1939, 1947 r.			X

5.4.2 Stanowiska archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Książki

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem”. Są to więc pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany oraz relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej. Zabytki archeologiczne stanowią szczególną grupę zabytków, ponieważ są to obiekty rozproszone i występują także z dala od terenów współcześnie zamieszkałych. Zgodnie z prawem każdy obiekt archeologiczny, niezależnie od własności gruntu, na którym został odnaleziony, jest własnością państwa. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego uznaje zabytki archeologiczne za źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”.

Podstawą do ewidencjonowania stanowisk archeologicznych jest prowadzony od 1978 r. ogólnopolski program badawczo-konserwatorski Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). Program ten systematyzuje zasób wiedzy o terenie poprzez terenową prospekcję archeologiczną z uwzględnieniem informacji o wcześniejszych badaniach, zawartych w archiwach, zbiorach muzealnych, instytucjach naukowo badawczych oraz publikacjach naukowych i popularno-naukowych. Dokumentacja AZP stanowi zbiór otwarty i ciągle uzupełniany w procesie archeologicznego rozpoznania kraju. Do zbioru włączane są nowe karty ewidencyjne, które zgodnie z nowym rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (t.j. Dz. U. 2021 poz. 56) noszą nazwy „Karta

ewidencyjna zabytku archeologicznego lądowego”; „Karta ewidencyjna zabytku archeologicznego podwodnego śródlądowego”; „Karta ewidencyjna zabytku archeologicznego podwodnego morskiego”. Karty ewidencyjne zabytków archeologicznych są włączane w zasób wojewódzkiej ewidencji zabytków i dokumentacja stanowisk archeologicznych w ewidencji wojewódzkiej jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie i musi być odzwierciedlana w prowadzonych przez gminy Gminnych Ewidencjach Zabytków.

Prowadzona przez Gminy ewidencja zabytków archeologicznych ma za zadanie informowanie o obecności w danym miejscu nieruchomego zabytku archeologicznego. Zgodnie z przepisami prawa, każdy kto zamierza realizować roboty ziemne na terenie, gdzie znajdują się zabytki archeologiczne, prowadzić roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru lub ewidencji zabytków objętym ochroną na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, planuje zmiany charakteru dotychczasowego przeznaczenia terenu, które mogą doprowadzić do przekształcenia lub uszkodzenia zabytku archeologicznego (stanowiska archeologicznego), jest zobowiązany przeprowadzić (czyli sfinansować) badania archeologiczne w zakresie ustalonym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Badania archeologiczne prowadzone na stanowiskach mogą mieć charakter inwazyjny (niszczący) oraz badania nieinwazyjne z wykorzystaniem metod geofizycznych, teledetekcyjnych. Obie metody badań dają możliwość poznania poszczególnych stanowisk, zabytków czy problemów związanych z szeroko rozumianą przeszłością, w tym zwłaszcza w sytuacjach zagrożenia zniszczeniem lub uszkodzeniem substancji zabytkowej (nawarstwień, obiektów, materiałów i ich kontekstów).

Obowiązek przeprowadzenia badań archeologicznych reguluje art. 31 ustawy o ochronie zabytków, w myśl którego osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza realizować roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego, jest obowiązana pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków. Zgodnie zaś z art. 31 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków zakres i rodzaj niezbędnych badań archeologicznych ustala wojewódzki konserwator zabytków w drodze decyzji wyłącznie w takim zakresie, w jakim roboty budowlane albo roboty ziemne lub zmiana charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, zniszczą lub uszkodzą zabytek archeologiczny. Zatem obowiązek przeprowadzenia prac archeologicznych istnieje tylko wówczas, kiedy występuje ryzyko przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego i o ile przeprowadzenie badań jest niezbędne w celu ochrony zabytków.

Na terenie gminy Książki zlokalizowano 474 stanowiska archeologiczne. Prawie wszystkie stanowiska archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Książki są to stanowiska nowoodkryte podczas badań powierzchniowych, przeprowadzonych w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). Archeologiczne Zdjęcie Polski to ogólnopolski program badawczo-ewidencyjny opracowany w Ośrodku Dokumentacji Zabytków i wdrożony do realizacji w 1978 r. Jego celem jest rozpoznanie, metodą badań powierzchniowych i poprzez kwerendę źródłową, stanowisk archeologicznych na terenie całego kraju oraz budowa archiwum informacji o stanowiskach archeologicznych rozpoznanych tą metodą. Na potrzeby realizacji programu obszar kraju podzielono na tzw. arkusze i tereny gminy Książki znajdują się na następujących arkuszach AZP: w nawiasach podano rok, w którym przeprowadzono badania AZP oraz liczbę stanowisk zarejestrowanych na obszarze w obrębie gminy

- 32-48 (1991 r., na obszarze w obrębie gminy zarejestrowano 69 stanowisk),
- 33-47 (1995 r., na obszarze w obrębie gminy zarejestrowano 177 stanowisk),
- 33-48 (1994 r., na obszarze w obrębie gminy zarejestrowano 130 stanowisk),
- 34-47 (1987 r., na obszarze w obrębie gminy zarejestrowano 32 stanowiska),
- 34-48 (1990 r., na obszarze w obrębie gminy zarejestrowano 66 stanowisk).

Dokumentacje wymienionych obszarów zawiera rzetelną kwerendę materiałów archiwalnych, a materiał kartograficzny w nich zawarty odpowiada standardom dokumentacji AZP tworzonym w danym okresie i jest całkowicie wystarczająca dla dokładnej lokalizacji poszczególnych punktów osadniczych. Naukowcy przeprowadzający badania powierzchniowe w ramach AZP zwracali uwagę na zaawansowane niszczenie stanowisk archeologicznych wskutek stosowania głębokiej orki, przy użyciu ciężkiego sprzętu rolniczego. Fakt ten w połączeniu z tym, że większość stanowisk zlokalizowana jest na glebach lekkich powoduje bardzo szybką destrukcję stanowisk. Zniszczenia te manifestują się na powierzchni wychodniami obiektów: jam, palenisk, warstwy kulturowej nasyconej zabytkami. Badacze postulowali przeprowadzenie szczegółowej inwentaryzacji wybranych stanowisk

STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE W GMINIE KSIĄŻKI NA TLE PODZIAŁU NA ARKUSZE ARCHEOLOGICZNEGO ZDJĘCIA POLSKI (AZP)

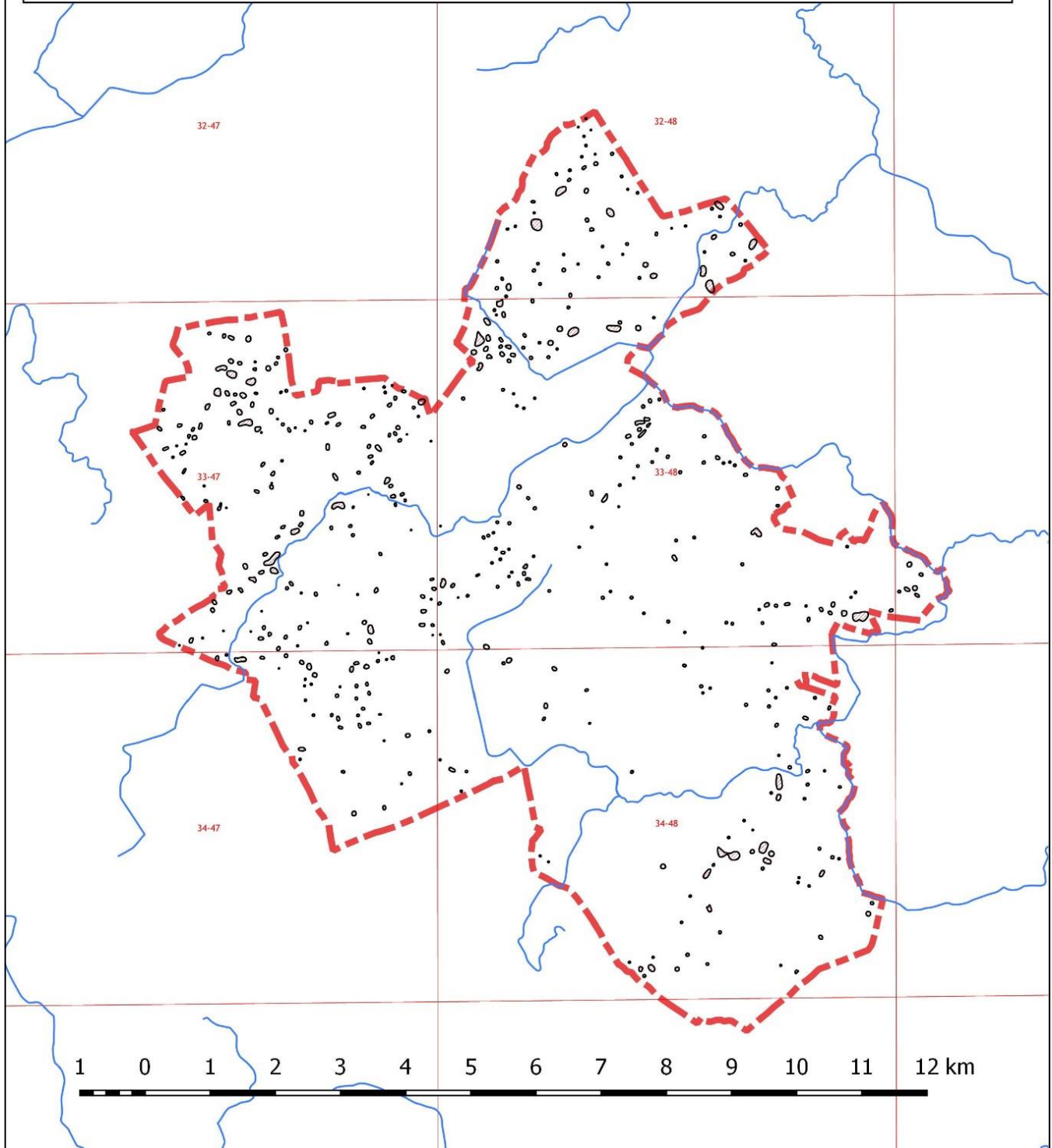

Tabela 3: Wykaz stanowisk archeologicznych z gminy Książki

LP	NAZWA MIEJSCOWOŚCI	Nr st. w miejsc.	Nr obsz. AZP	Nr st. na ob.	CHRONOLOGIA – FUNKCJA STANOWISKA
1.	BLIZIENKO	2	32-48	101	wczesne średniowiecze-późne średniowiecze - osada
2.	BLIZIENKO	3	32-48	102	wczesne średniowiecze (XI-XII w.) – osada późne średniowiecze – ślad osadnictwa
3.	BLIZIENKO	4	32-48	103	wczesne średniowiecze-późne średniowiecze - osada
4.	BLIZIENKO	5	32-48	106	wczesne średniowiecze (XII-XIII w.) – ślad osadnictwa
5.	BLIZIENKO	6	32-48	125	pradzieje – ślad osadnictwa nowożytność – osada
6.	BLIZIENKO	7	32-48	126	neolit (KPL) – ślad osadnictwa
7.	BLIZIENKO	8	32-48	127	epoka kamienia – ślad osadnictwa wczesne średniowiecze - późne średniowiecze - ślad osadnictwa
8.	BLIZIENKO	9	32-48	128	epoka kamienia – ślad osadnictwa halsztat-laten - osada późne średniowiecze - ślad osadnictwa
9.	BLIZIENKO	10	32-48	129	późne średniowiecze – nowożytność - osada
10.	BLIZIENKO	11	32-48	130	neolit (lendielska) – osada neolit (KAK) - osada okres wpływów rzymskich - osada nowożytność - osada
11.	BLIZIENKO	12	32-48	131	pradzieje – ślad osadnictwa późne średniowiecze – nowożytność - ślad osadnictwa
12.	BLIZIENKO	13	32-48	132	halsztat-laten - osada okres wpływów rzymskich – osada późne średniowiecze – nowożytność - osada
13.	BLIZIENKO	14	32-48	133	późne średniowiecze – nowożytność - ślad osada
14.	BLIZIENKO	15	32-48	134	okres halsztacki (łużycka) - ślad osadnictwa
15.	BLIZIENKO	16	32-48	135	halsztat-laten - osada okres wpływów rzymskich – osada wczesne średniowiecze - ślad osadnictwa
16.	BLIZIENKO	17	32-48	136	wczesne średniowiecze - osada nowożytność – osada
17.	BLIZIENKO	18	32-48	137	wczesne średniowiecze – ślad osadnictwa późne średniowiecze - nowożytność – osada
18.	BLIZIENKO	19	32-48	138	pradzieje – ślad osadnictwa
19.	BLIZIENKO	20	32-48	139	pradzieje – ślad osadnictwa późne średniowiecze - nowożytność – osada
20.	BLIZIENKO	21	32-48	140	halsztat-laten - osada
21.	BLIZIENKO	22	32-48	141	pradzieje – ślad osadnictwa późne średniowiecze - nowożytność – osada
22.	BLIZIENKO	23	32-48	142	okres halsztacki (łużycka) – ślad osadnictwa
23.	BLIZIENKO	24	32-48	144	neolit (KPL) – ślad osadnictwa późne średniowiecze - nowożytność – osada
24.	BLIZIENKO	52	33-47	46	schyłkowy neolit – osada
25.	BLIZIENKO	25	33-48	31	wczesne średniowiecze – osada
26.	BLIZIENKO	26	33-48	32	neolit (KAK) – ślad osadnictwa okres wpływów rzymskich – osada
27.	BLIZIENKO	27	33-48	33	neolit (KPL) – ślad osadnictwa schyłkowy neolit - osada okres wpływów rzymskich – osada
28.	BLIZIENKO	28	33-48	34	schyłkowy neolit – osada okres wpływów rzymskich – osada
29.	BLIZIENKO	29	33-48	35	okres wpływów rzymskich – osada
30.	BLIZIENKO	30	33-48	36	neolit (KPL) – ślad osadnictwa okres wpływów rzymskich – ślad osadnictwa
31.	BLIZIENKO	31	33-48	37	neolit (k. lendielska) – osada
32.	BLIZIENKO	32	33-48	38	schyłkowy neolit – osada
33.	BLIZIENKO	33	33-48	39	halsztat-laten – osada
34.	BLIZIENKO	34	33-48	40	schyłkowy neolit – ślad osadnictwa
35.	BLIZIENKO	35	33-48	41	pradzieje – ślad osadnictwa późne średniowiecze - osada
36.	BLIZIENKO	36	33-48	42	późne średniowiecze - osada
37.	BLIZIENKO	37	33-48	43	pradzieje – ślad osadnictwa
38.	BLIZIENKO	38	33-48	44	neolit (KPL) – ślad osadnictwa

39.	BLIZIENKO	39	33-48	45	pradzieje – ślad osadnictwa
40.	BLIZIENKO	40	33-48	173	późne średniowiecze - nowożytność – ślad osadnictwa
41.	BLIZIENKO	41	33-48	174	neolit (KAK) – ślad osadnictwa
42.	BLIZIENKO	42	33-48	175	okres wpływów rzymskich – osada
43.	BLIZIENKO	43	33-48	176	pradzieje – ślad osadnictwa
44.	BLIZIENKO	44	33-48	177	epoka kamienia – ślad osadnictwa
45.	BLIZIENKO	45	33-48	178	epoka kamienia – ślad osadnictwa
46.	BLIZIENKO	46	33-48	179	okres wpływów rzymskich – ślad osadnictwa
47.	BLIZIENKO	47	33-48	180	halsztat-laten - osada
48.	BLIZIENKO	48	33-48	181	halsztat-laten – osada okres wpływów rzymskich - osada
49.	BLIZIENKO	49	33-48	182	halsztat-laten - osada
50.	BLIZIENKO	51	33-48	184	epoka kamienia – ślad osadnictwa
51.	BLIZIENKO	52	33-48	185	epoka kamienia – ślad osadnictwa
52.	BLIZIENKO	1	33-48	186	okres lateński (k. wschodnio-pomorska)– cmentarzysko
53.	BLIZNO		33-48	183	okres wpływów rzymskich - osada
54.	BLIZNO	1	32-48	35	neolit – ślad osadnictwa
55.	BLIZNO	2	32-48	38	halsztat-laten - osada
56.	BLIZNO	3	32-48	39	pradzieje – ślad osadnictwa
57.	BLIZNO	4	32-48	40	halsztat-laten – osada wczesne średniowiecze - ślad osadnictwa
58.	BLIZNO	5	32-48	41	okres wpływów rzymskich – ślad osadnictwa
59.	BLIZNO	6	32-48	42	pradzieje – ślad osadnictwa
60.	BLIZNO	7	32-48	43	późne średniowiecze - osada
61.	BLIZNO	8	32-48	44	pradzieje – ślad osadnictwa późne średniowiecze - osada
62.	BLIZNO	9	32-48	104	halsztat-laten – ślad osadnictwa okres wpływów rzymskich – cmentarzysko wczesne średniowiecze - ślad osadnictwa późne średniowiecze - nowożytność - osada
63.	BLIZNO	10	32-48	105	łużycka – ślad osadnictwa okres wpływów rzymskich – osada
64.	BLIZNO	11	32-48	107	halsztat-laten – ślad osadnictwa późne średniowiecze - nowożytność - osada
65.	BLIZNO	12	32-48	108	okres wpływów rzymskich – osada późne średniowiecze - ślad osadnictwa
66.	BLIZNO	13	32-48	109	okres wpływów rzymskich – ślad osadnictwa późne średniowiecze – nowożytność - osada
67.	BLIZNO	14	32-48	110	wczesne średniowiecze - ślad osadnictwa późne średniowiecze – nowożytność - osada
68.	BLIZNO	15	32-48	111	pradzieje – ślad osadnictwa neolit (KPL) – ślad osadnictwa późne średniowiecze – nowożytność - osada
69.	BLIZNO	16	32-48	115	późne średniowiecze – osada
70.	BLIZNO	17	32-48	143	epoka kamienia – ślad osadnictwa halsztat-laten - osada późne średniowiecze – nowożytność – osada
71.	BLIZNO	18	32-48	145	neolit (lendielska) – osada neolit (KPL) - osada halsztat-laten – osada wczesne średniowiecze - ślad osadnictwa późne średniowiecze - osada
72.	BLIZNO	19	32-48	146	halsztat-laten – ślad osadnictwa
73.	BLIZNO	20	32-48	147	okres wpływów rzymskich – ślad osadnictwa
74.	BLIZNO	21	32-48	148	epoka kamienia – ślad osadnictwa halsztat-laten – osada późne średniowiecze – nowożytność – osada
75.	BLIZNO	22	32-48	149	pradzieje – osada
76.	BLIZNO	23	32-48	150	pradzieje – ślad osadnictwa epoka kamienia – ślad osadnictwa późne średniowiecze - osada
77.	BLIZNO	24	32-48	151	okres wpływów rzymskich – ślad osadnictwa
78.	BLIZNO	25	32-48	152	okres halsztacki – ślad osadnictwa okres wpływów rzymskich – ślad osadnictwa
79.	BLIZNO	026	32-48	153	okres wpływów rzymskich – ślad osadnictwa
80.	BLIZNO	027	32-48	154	okres halsztacki (łużycka) – osada

81.	BLIZNO	028	32-48	155	okres halsztacki (łużycka) – ślad osadnictwa okres wpływów rzymskich – ślad osadnictwa
82.	BLIZNO	029	32-48	156	okres wpływów rzymskich – osada
83.	BLIZNO	030	32-48	160	późne średniowiecze - nowożytność – osada
84.	BLIZNO	031	32-48	161	pradzieje – ślad osadnictwa późne średniowiecze - osada
85.	BLIZNO	032	32-48	162	okres wpływów rzymskich – ślad osadnictwa późne średniowiecze - nowożytność – osada
86.	BLIZNO	033	32-48	163	pradzieje – ślad osadnictwa
87.	BLIZNO	034	32-48	164	halsztat-laten – ślad osadnictwa
88.	BLIZNO	035	32-48	165	pradzieje – ślad osadnictwa
89.	BLIZNO	036	32-48	166	halsztat-laten – ślad osadnictwa
90.	BLIZNO	037	32-48	167	późne średniowiecze - nowożytność – osada
91.	BLIZNO	038	32-48	168	wczesne średniowiecze - ślad osadnictwa
92.	BLIZNO	039	32-48	169	okres halsztacki – ślad osadnictwa okres wpływów rzymskich – ślad osadnictwa późne średniowiecze - osada
93.	BLIZNO	040	32-48	208	epoka kamienia – ślad osadnictwa okres wpływów rzymskich – osada
94.	BLIZNO	041	32-48	209	neolit (lendielska) – osada
95.	BLIZNO	042	32-48	210	okres wpływów rzymskich? – ślad osadnictwa
96.	BLIZNO	043	32-48	211	neolit – ślad osadnictwa okres halsztacki – ślad osadnictwa okres wpływów rzymskich – osada wczesne średniowiecze - osada
97.	BLIZNO	044	32-48	234	okres lateński - osada
98.	BLIZNO	045	32-48	235	halsztat-laten - ślad osadnictwa okres wpływów rzymskich – ślad osadnictwa późne średniowiecze - osada
99.	BLIZNO	046	32-48	238	neolit (KPL) – ślad osadnictwa neolit (KAK?) – ślad osadnictwa halsztat-laten - osada okres wpływów rzymskich – osada
100.	BRUDZAWKI	003	33-48	1	neolit (KPL) – ślad osadnictwa schyłkowy neolit - osada halsztat-laten - osada okres wpływów rzymskich – osada
101.	BRUDZAWKI	004	33-48	2	halsztat-laten - osada okres wpływów rzymskich – osada
102.	BRUDZAWKI	005	33-48	3	okres wpływów rzymskich – ślad osadnictwa
103.	BRUDZAWKI	006	33-48	4	epoka kamienia – ślad osadnictwa
104.	BRUDZAWKI	007	33-48	5	neolit (KPL) – ślad osadnictwa neolit (KAK) – ślad osadnictwa okres wpływów rzymskich – ślad osadnictwa
105.	BRUDZAWKI	008	33-48	6	neolit (k. lendielska) - osada
106.	BRUDZAWKI	009	33-48	7	neolit (k. lendielska) - osada
107.	BRUDZAWKI	010	33-48	8	halsztat-laten - osada
108.	BRUDZAWKI	011	33-48	9	neolit (k. lendielska) – ślad osadnictwa
109.	BRUDZAWKI	012	33-48	10	pradzieje – ślad osadnictwa
110.	BRUDZAWKI	013	33-48	11	pradzieje – osada
111.	BRUDZAWKI	014	33-48	12	neolit (k. lendielska) – ślad osadnictwa
112.	BRUDZAWKI	015	33-48	13	neolit (k. lendielska) – osadna
113.	BRUDZAWKI	016	33-48	14	neolit (k. lendielska) – osada
114.	BRUDZAWKI	017	33-48	15	neolit (k. lendielska) – ślad osadnictwa
115.	BRUDZAWKI	018	33-48	21	neolit (KPL) – ślad osadnictwa schyłkowy neolit – ślad osadnictwa okres wpływów rzymskich – ślad osadnictwa
116.	BRUDZAWKI	024	33-48	108	epoka kamienia – ślad osadnictwa
117.	BRUDZAWKI	025	33-48	109	neolit (k. lendielska) – osada
118.	BRUDZAWKI	026	33-48	110	neolit (KPL) – ślad osadnictwa neolit (KAK) - osada okres wpływów rzymskich – osada
119.	BRUDZAWKI	027	33-48	111	neolit (KPL) – osada neolit (KAK) - osada halsztat-laten - osada
120.	BRUDZAWKI	028	33-48	112	domniemane stanowisko – nieustalona chronologia

121.	BRUDZAWKI	029	33-48	119	neolit (KPL) – ślad osadnictwa
122.	BRUDZAWKI	030	33-48	120	pradzieje – ślad osadnictwa
123.	BRUDZAWKI	031	33-48	144	okres wpływów rzymskich – osada wczesne średniowiecze - osada
124.	BRUDZAWKI	001	34-48	45	halsztat-laten – ślad osadnictwa
125.	BRUDZAWKI	002	34-48	46	wczesne średniowiecze - osada
126.	BRUDZAWKI	019	33-48	25	neolit (k. lendzielska) – osada
127.	BRUDZAWKI	020	33-48	26	halsztat-laten – osada
128.	BRUDZAWKI	021	33-48	29	neolit – ślad osadnictwa
129.	BRUDZAWKI	022	33-48	30	stanowisko domniemane nieokreślony czas powstania i forma osadnictwa
130.	BRUDZAWKI	023	33-48	66	neolit (KPL)– ślad osadnictwa późne średniowiecze – osada
131.	KSIĄŻKI	005	33-48	22	epoka kamienia – ślad osadnictwa
132.	KSIĄŻKI	006	33-48	23	późne średniowiecze – ślad osadnictwa
133.	KSIĄŻKI	007	33-48	24	pradzieje – ślad osadnictwa
134.	KSIĄŻKI	008	33-48	27	epoka kamienia – ślad osadnictwa
135.	KSIĄŻKI	028	33-48	28	nieokreślony – ślad osadnictwa
136.	KSIĄŻKI	010	33-48	58	pradzieje – ślad osadnictwa
137.	KSIĄŻKI	011	33-48	60	pradzieje – ślad osadnictwa późne średniowiecze – osada
138.	KSIĄŻKI	012	33-48	61	późne średniowiecze – osada
139.	KSIĄŻKI	013	33-48	62	neolit (KPL) – ślad osadnictwa okres wpływów rzymskich – ślad osadnictwa późne średniowiecze – osada
140.	KSIĄŻKI	014	33-48	63	późne średniowiecze - nowożytność – osada
141.	KSIĄŻKI	015	33-48	64	okres wpływów rzymskich – ślad osadnictwa
142.	KSIĄŻKI	016	33-48	65	neolit (k. lendzielska) – ślad osadnictwa późne średniowiecze – osada
143.	KSIĄŻKI	017	33-48	67	epoka kamienia – ślad osadnictwa
144.	KSIĄŻKI	018	33-48	68	okres wpływów rzymskich – ślad osadnictwa
145.	KSIĄŻKI	019	33-48	69	okres wpływów rzymskich – osada
146.	KSIĄŻKI	020	33-48	70	okres wpływów rzymskich – osada
147.	KSIĄŻKI	021	33-48	71	okres wpływów rzymskich – osada
148.	KSIĄŻKI	022	33-48	72	okres wpływów rzymskich – osada
149.	KSIĄŻKI	023	33-48	73	okres wpływów rzymskich – osada
150.	KSIĄŻKI	024	33-48	74	okres wpływów rzymskich – osada
151.	KSIĄŻKI	025	33-48	75	schyłkowy neolit – ślad osadnictwa
152.	KSIĄŻKI	026	33-48	76	nieokreślony – osada
153.	KSIĄŻKI	027	33-48	77	epoka kamienia – ślad osadnictwa
154.	KSIĄŻKI	028	33-48	85	epoka kamienia – ślad osadnictwa
155.	KSIĄŻKI	029	33-48	86	halsztat-laten – osada późne średniowiecze – osada
156.	KSIĄŻKI	030	33-48	87	okres wpływów rzymskich – osada
157.	KSIĄŻKI	031	33-48	88	pradzieje – ślad osadnictwa
158.	KSIĄŻKI	032	33-48	89	okres wpływów rzymskich – osada późne średniowiecze – osada
159.	KSIĄŻKI	033	33-48	90	domniemane stanowisko nie określona chronologia i funkcja
160.	KSIĄŻKI	034	33-48	91	epoka kamienia – ślad osadnictwa
161.	KSIĄŻKI	035	33-48	92	neolit (KAK) – ślad osadnictwa
162.	KSIĄŻKI	036	33-48	93	nieokreślony – ślad osadnictwa
163.	KSIĄŻKI	037	33-48	94	epoka kamienia – ślad osadnictwa
164.	KSIĄŻKI	038	33-48	98	okres wpływów rzymskich – ślad osadnictwa
165.	KSIĄŻKI	039	33-48	99	późne średniowiecze - nowożytność - osada
166.	KSIĄŻKI	040	33-48	100	schyłkowy neolit – ślad osadnictwa okres wpływów rzymskich – osada
167.	KSIĄŻKI	041	33-48	101	okres wpływów rzymskich – osada
168.	KSIĄŻKI	042	33-48	102	późne średniowiecze - nowożytność - ślad osadnictwa
169.	KSIĄŻKI	043	33-48	103	pradzieje – ślad osadnictwa
170.	KSIĄŻKI	044	33-48	104	neolit – ślad osadnictwa
171.	KSIĄŻKI	045	33-48	105	późne średniowiecze – osada
172.	KSIĄŻKI	045	33-48	106	pradzieje – ślad osadnictwa
173.	KSIĄŻKI	047	33-48	107	okres wpływów rzymskich – osada
174.	KSIĄŻKI	048	33-48	121	pradzieje – ślad osadnictwa

175.	KSIĄŻKI	050	33-48	134	pradzieje – ślad osadnictwa
176.	KSIĄŻKI	051	33-48	135	epoka kamienia – ślad osadnictwa
177.	KSIĄŻKI	052	33-48	136	neolit (KAK) – ślad osadnictwa
178.	KSIĄŻKI	053	33-48	137	halsztat-laten – ślad osadnictwa
179.	KSIĄŻKI	054	33-48	138	neolit (KAK) – osada
180.	KSIĄŻKI	055	33-48	139	okres wpływów rzymskich – osada
181.	KSIĄŻKI	056	33-48	140	późne średniowiecze - nowożytność - osada
182.	KSIĄŻKI	057	33-48	141	neolit (KPL) – ślad osadnictwa
183.	KSIĄŻKI	058	33-48	142	późne średniowiecze - ślad osadnictwa
184.	KSIĄŻKI	059	33-48	143	okres wpływów rzymskich – osada
185.	KSIĄŻKI	001	34-48	57	okres wpływów rzymskich – osada
186.	KSIĄŻKI	002	34-48	58	okres nowożytny – osada
187.	KSIĄŻKI	003	34-48	59	epoka kamienia – ślad osadnictwa nowożytność – osada
188.	KSIĄŻKI	004	34-48	60	późne średniowiecze - nowożytność – osada
189.	ŁOPATKI	092	33-47	32	schyłkowy neolit – osada
190.	ŁOPATKI	093	33-47	33	schyłkowy neolit – osada
191.	ŁOPATKI	094	33-47	34	schyłkowy neolit – osada późne średniowiecze – osada
192.	ŁOPATKI	095	33-47	35	schyłkowy neolit – ślad osadnictwa okres wpływów rzymskich – osada
193.	ŁOPATKI	096	33-47	36	neolit (KAK) – ślad osadnictwa
194.	ŁOPATKI	097	33-47	40	schyłkowy neolit – osada halsztat-laten – osada późne średniowiecze – osada
195.	ŁOPATKI	098	33-47	48	okres wpływów rzymskich – ślad osadnictwa
196.	ŁOPATKI	099	33-47	54	pradzieje – ślad osadnictwa
197.	ŁOPATKI	100	33-47	90	okres wpływów rzymskich – osada
198.	ŁOPATKI	101	33-47	91	okres wpływów rzymskich – osada
199.	ŁOPATKI	102	33-47	92	halsztat-laten – ślad osadnictwa
200.	ŁOPATKI	103	33-47	93	późne średniowiecze – osada
201.	ŁOPATKI	104	33-47	94	neolit – ślad osadnictwa
202.	ŁOPATKI	105	33-47	95	pradzieje – ślad osadnictwa
203.	ŁOPATKI	106	33-47	96	neolit (KPL) – ślad osadnictwa okres wpływów rzymskich – ślad osadnictwa
204.	ŁOPATKI	107	33-47	98	okres wpływów rzymskich – osada
205.	ŁOPATKI	108	33-47	99	późne średniowiecze – osada neolit (KPCW?) – ślad osadnictwa
206.	ŁOPATKI	109	33-47	100	pradzieje – ślad osadnictwa
207.	ŁOPATKI	019	33-47	101	pradzieje – ślad osadnictwa
208.	ŁOPATKI	020	33-47	102	schyłkowy neolit – osada okres wpływów rzymskich ? – ślad osadnictwa
209.	ŁOPATKI	021	33-47	103	schyłkowy neolit – osada
210.	ŁOPATKI	022	33-47	104	okres wpływów rzymskich – osada
211.	ŁOPATKI	023	33-47	105	późne średniowiecze – osada
212.	ŁOPATKI	024	33-47	106	późne średniowiecze – osada
213.	ŁOPATKI	025	33-47	107	późne średniowiecze - nowożytność – osada
214.	ŁOPATKI	026	33-47	108	neolit (KAK) – osada
215.	ŁOPATKI	027	33-47	109	pradzieje – ślad osadnictwa
216.	ŁOPATKI	028	33-47	116	pradzieje – ślad osadnictwa
217.	ŁOPATKI	029	33-47	117	pradzieje – ślad osadnictwa
218.	ŁOPATKI	030	33-47	118	halsztat-laten – ślad osadnictwa
219.	ŁOPATKI	031	33-47	119	epoka brązu – ślad osadnictwa
220.	ŁOPATKI	032	33-47	120	późne średniowiecze – osada
221.	ŁOPATKI	033	33-47	121	neolit – ślad osadnictwa
222.	ŁOPATKI	034	33-47	122	późne średniowiecze – osada
223.	ŁOPATKI	035	33-47	124	neolit (KPL) – ślad osadnictwa neolit (KAK) – ślad osadnictwa halsztat-laten – osada
224.	ŁOPATKI	036	33-47	125	pradzieje – ślad osadnictwa późne średniowiecze – osada
225.	ŁOPATKI	037	33-47	126	neolit (KPCW?) – ślad osadnictwa późne średniowiecze – osada
226.	ŁOPATKI	038	33-47	127	późne średniowiecze – osada

227.	ŁOPATKI	039	33-47	128	okres wpływów rzymskich – osada
228.	ŁOPATKI	040	33-47	129	halsztat-laten – ślad osadnictwa późne średniowiecze – osada
229.	ŁOPATKI	041	33-47	130	epoka kamienia – ślad osadnictwa
230.	ŁOPATKI	042	33-47	131	schyłkowy neolit – ślad osadnictwa
231.	ŁOPATKI	043	33-47	132	schyłkowy neolit – ślad osadnictwa
232.	ŁOPATKI	044	33-47	133	pradzieje – ślad osadnictwa
233.	ŁOPATKI	045	33-47	134	neolit (KCWR) – osada okres wpływów rzymskich – osad
234.	ŁOPATKI	046	33-47	135	schyłkowy neolit – osada późne średniowiecze – osada
235.	ŁOPATKI	047	33-47	136	epoka kamienia – ślad osadnictwa halsztat-laten – ślad osadnictwa
236.	ŁOPATKI	048	33-47	137	schyłkowy neolit – osada
237.	ŁOPATKI	049	33-47	141	epoka kamienia – ślad osadnictwa
238.	ŁOPATKI	050	33-47	142	paleolit – ślad osadnictwa
239.	ŁOPATKI	051	33-47	143	późne średniowiecze – osada
240.	ŁOPATKI	052	33-47	144	okres wpływów rzymskich – ślad osadnictwa
241.	ŁOPATKI	053	33-47	145	schyłkowy neolit – ślad osadnictwa halsztat-laten – ślad osadnictwa
242.	ŁOPATKI	054	33-47	146	okres wpływów rzymskich – osada
243.	ŁOPATKI	055	33-47	147	pradzieje – ślad osadnictwa
244.	ŁOPATKI	056	33-47	148	późne średniowiecze – osada
245.	ŁOPATKI	057	33-47	149	neolit (KPCW) – ślad osadnictwa
246.	ZASKOCZ	058	33-47	150	halsztat-laten – osada
247.	ŁOPATKI	059	33-47	151	okres wpływów rzymskich – osada
248.	ŁOPATKI	060	33-47	152	pradzieje – ślad osadnictwa
249.	ŁOPATKI	061	33-47	153	późne średniowiecze – osada
250.	ŁOPATKI	062	33-47	154	późne średniowiecze – osada
251.	ŁOPATKI	063	33-47	155	pradzieje – ślad osadnictwa epoka kamienia – ślad osadnictwa późne średniowiecze – osada
252.	ŁOPATKI	064	33-47	156	późne średniowiecze – osada
253.	ŁOPATKI	065	33-47	157	późne średniowiecze – osada
254.	ŁOPATKI	066	33-47	158	okres wpływów rzymskich – ślad osadnictwa późne średniowiecze – osada
255.	ŁOPATKI	067	33-47	159	późne średniowiecze - nowożytność – osada
256.	ŁOPATKI	068	33-47	160	neolit (KPL) – ślad osadnictwa neolit (KAK) - osada neolit – osada halsztat-laten – osada
257.	ŁOPATKI	069	33-47	161	halsztat-laten – osada późne średniowiecze – osada
258.	ŁOPATKI	070	33-47	162	neolit (KPL) – osada schyłkowy neolit - osada okres wpływów rzymskich – osada wczesne średniowiecze - osada
259.	ŁOPATKI	071	33-47	163	późne średniowiecze – osada
260.	ŁOPATKI	072	33-47	164	halsztat-laten – osada okres wpływów rzymskich – osada
261.	ŁOPATKI	073	33-47	165	halsztat-laten – osada
262.	ŁOPATKI	074	33-47	166	pradzieje – ślad osadnictwa
263.	ŁOPATKI	075	33-47	167	neolit (KAK) – osada
264.	ŁOPATKI	076	33-47	168	halsztat-laten – osada
265.	ŁOPATKI	077	33-47	169	neolit (KPL) – osada
266.	ŁOPATKI	078	33-47	170	pradzieje – ślad osadnictwa
267.	ŁOPATKI	079	33-47	171	późne średniowiecze – osada
268.	ŁOPATKI	080	33-47	172	neolit (KPL) – ślad osadnictwa
269.	SZCZUPLINKI /ŁOPATKI	081	33-47	219	późne średniowiecze – osada
270.	ŁOPATKI	082	33-47	220	epoka kamienia – ślad osadnictwa
271.	ŁOPATKI	083	33-47	221	stanowisko domniemane, chronologia i funkcja nieustalone
272.	ŁOPATKI	084	33-47	257	okres wpływów rzymskich – osada wczesne średniowiecze - ślad osadnictwa
273.	ŁOPATKI	085	33-47	258	pradzieje – ślad osadnictwa

274.	ŁOPATKI	086	33-47	259	neolit (KAK) – osada okres wpływów rzymskich – ślad osadnictwa
275.	ŁOPATKI	087	33-47	260	schyłkowy neolit – ślad osadnictwa okres wpływów rzymskich – ślad osadnictwa
276.	ŁOPATKI	088	33-47	263	schyłkowy neolit – osada okres wpływów rzymskich – osada
277.	ŁOPATKI	089	33-47	264	neolit (KPCW) – osada
278.	ŁOPATKI	090	33-47	265	neolit (KAK) – osada halsztat-laten – ślad osadnictwa
279.	ŁOPATKI	091	33-47	266	pradzieje – ślad osadnictwa
280.	ŁOPATKI	001	33-48	46	neolit (KPL) – ślad osadnictwa okres wpływów rzymskich – osada
281.	ŁOPATKI	002	33-48	47	wczesne średniowiecze – ślad osadnictwa
282.	ŁOPATKI	003	33-48	48	wczesne średniowiecze – ślad osadnictwa
283.	ŁOPATKI	004	33-48	49	okres wpływów rzymskich – ślad osadnictwa
284.	ŁOPATKI	005	33-48	50	neolit (KAK) – osada okres wpływów rzymskich – osada
285.	ŁOPATKI	006	33-48	51	pradzieje – ślad osadnictwa
286.	ŁOPATKI	007	33-48	52	okres wpływów rzymskich – osada
287.	ŁOPATKI	008	33-48	53	okres wpływów rzymskich – osada
288.	ŁOPATKI	009	33-48	54	epoka kamienia – ślad osadnictwa
289.	ŁOPATKI	010	33-48	55	okres wpływów rzymskich – osada
290.	ŁOPATKI	011	33-48	56	okres wpływów rzymskich – osada
291.	ŁOPATKI	012	33-48	57	okres wpływów rzymskich – osada
292.	ŁOPATKI	013	33-48	59	okres wpływów rzymskich – ślad osadnictwa
293.	ŁOPATKI	014	33-48	83	okres wpływów rzymskich – osada
294.	ŁOPATKI	015	33-48	84	halsztat-laten – osada
295.	ŁOPATKI	016	33-48	95	okres wpływów rzymskich – osada
296.	ŁOPATKI	017	33-48	96	pradzieje – ślad osadnictwa późne średniowiecze – osada
297.	ŁOPATKI	018	33-48	97	późne średniowiecze – osada
298.	ŁOPATKI	003	33-47	31	pradzieje – ślad osadnictwa
299.	OSIECZEK	001	34-48	1	wczesne średniowiecze (XI-XIII w.) – grodzisko
300.	OSIECZEK	002	34-48	2	wczesne średniowiecze (XII w.) – osada późne średniowiecze – osada
301.	OSIECZEK	003	34-48	3	wczesne średniowiecze (XII w.) – cmentarzysko
302.	OSIECZEK	004	34-48	21	wczesne średniowiecze – ślad osadnictwa
303.	OSIECZEK	005	34-48	22	wczesne średniowiecze – osada
304.	OSIECZEK	006	34-48	23	neolit – ślad osadnictwa
305.	OSIECZEK	007	34-48	24	wczesne średniowiecze (XII w.) – osada
306.	OSIECZEK	008	34-48	25	okres wpływów rzymskich – osada wczesne średniowiecze - osada
307.	OSIECZEK	009	34-48	26	okres wpływów rzymskich – ślad osadnictwa wczesne średniowiecze - osada
308.	OSIECZEK	010	34-48	27	halsztat-laten – ślad osadnictwa okres wpływów rzymskich – ślad osadnictwa
309.	OSIECZEK	011	34-48	28	pradzieje – ślad osadnictwa
310.	OSIECZEK	012	34-48	29	epoka kamienia – ślad osadnictwa
311.	OSIECZEK	013	34-48	30	epoka kamienia – ślad osadnictwa
312.	OSIECZEK	014	34-48	31	późne średniowiecze - nowożytność - osada
313.	OSIECZEK	015	34-48	32	pradzieje – osada
314.	OSIECZEK	016	34-48	33	neolit (KAK) – ślad osadnictwa
315.	OSIECZEK	017	34-48	34	wczesne średniowiecze (X-XII w.) - osada
316.	OSIECZEK	018	34-48	35	sch. neolit / I okres epoki brązu – ślad osadnictwa wczesne średniowiecze - osada
317.	OSIECZEK	019	34-48	36	I okres epoki brązu – ślad osadnictwa późne średniowiecze - nowożytność - osada
318.	OSIECZEK	020	34-48	37	I okres epoki brązu – ślad osadnictwa
319.	OSIECZEK	021	34-48	38	halsztat-laten – ślad osadnictwa
320.	OSIECZEK	022	34-48	39	pradzieje – ślad osadnictwa
321.	OSIECZEK	023	34-48	40	pradzieje – ślad osadnictwa
322.	OSIECZEK	024	34-48	41	neolit (k. lendzielska) – ślad osadnictwa
323.	OSIECZEK	025	34-48	42	neolit (KPL) – ślad osadnictwa okres wpływów rzymskich – ślad osadnictwa

324.	OSIECZEK	026	34-48	43	neolit (KPL) – ślad osadnictwa sch. neolit / I okres epoki brązu – ślad osadnictwa okres wpływów rzymskich – osada
325.	OSIECZEK	027	34-48	44	późne średniowiecze – osada
326.	OSIECZEK	028	34-48	48	halsztat-laten – ślad osadnictwa
327.	OSIECZEK	029	34-48	49	halsztat-laten – ślad osadnictwa
328.	OSIECZEK	030	34-48	50	halsztat-laten – ślad osadnictwa
329.	OSIECZEK	031	34-48	51	schyłkowy neolit – ślad osadnictwa
330.	OSIECZEK	032	34-48	52	sch. neolit / I okres epoki brązu – ślad osadnictwa
331.	OSIECZEK	033	34-48	53	neolit (KPL) – ślad osadnictwa
332.	OSIECZEK	034	34-48	54	I okres epoki brązu – ślad osadnictwa
333.	OSIECZEK	035	34-48	55	neolit (KPL) – ślad osadnictwa
334.	OSIECZEK	036	34-48	56	późne średniowiecze – osada
335.	OSIECZEK	037	34-48	61	późne średniowiecze - nowożytność – osada
336.	OSIECZEK	038	34-48	62	neolit (?) – ślad osadnictwa
337.	OSIECZEK	039	34-48	71	nieokreślony – ślad osadnictwa
338.	OSIECZEK	040	34-48	72	wczesne średniowiecze (IX w.)- osada
339.	OSIECZEK	041	34-48	85	wczesne średniowiecze - osada
340.	OSIECZEK	042	34-48	88	pradzieje – ślad osadnictwa neolit (KPL) – ślad osadnictwa
341.	OSIECZEK	043	34-48	89	epoka kamienia – ślad osadnictwa
342.	OSIECZEK	044	34-48	90	halsztat-laten – osada wczesne średniowiecze (X-XI w.)- osada
343.	OSIECZEK	045	34-48	91	I okres epoki brązu – osada wczesne średniowiecze - osada
344.	OSIECZEK	046	34-48	92	schyłkowy neolit – ślad osadnictwa
345.	OSIECZEK	047	34-48	93	halsztat-laten – ślad osadnictwa
346.	OSIECZEK	048	34-48	95	sch. neolit / I okres epoki brązu – ślad osadnictwa
347.	OSIECZEK	049	34-48	96	I okres epoki brązu – ślad osadnictwa halsztat-laten – ślad osadnictwa
348.	OSIECZEK	050	34-48	97	nowożytność – osada
349.	OSIECZEK	051	34-48	98	nowożytność – osada
350.	OSIECZEK	052	34-48	99	nowożytność – osada
351.	OSIECZEK	053	34-48	100	wczesne średniowiecze (XII-XIII w.)- osada późne średniowiecze – osada
352.	OSIECZEK	054	34-48	101	wczesne średniowiecze - osada
353.	OSIECZEK	055	34-48	102	I okres epoki brązu – ślad osadnictwa
354.	OSIECZEK	056	34-48	103	I okres epoki brązu - osada halsztat-laten – osada
355.	OSIECZEK	057	34-48	107	halsztat-laten – ślad osadnictwa
356.	OSIECZEK	058	34-48	108	I okres epoki brązu – osada halsztat-laten – osada
357.	OSIECZEK	059	34-48	109	pradzieje – ślad osadnictwa
358.	SZCZUPLINKI	001	33-47	29	halsztat-laten – osada wczesne średniowiecze - osada
359.	SZCZUPLINKI	002	33-47	30	I okres epoki brązu - ślad osadnictwa
360.	SZCZUPLINKI	004	33-47	37	późne średniowiecze – osada
361.	SZCZUPLINKI	5	33-47	38	pradzieje – ślad osadnictwa późne średniowiecze - osada
362.	SZCZUPLINKI	006	33-47	39	I okres epoki brązu – osada
363.	SZCZUPLINKI	007	33-47	49	neolit (KPL) – ślad osadnictwa późne średniowiecze – osada
364.	SZCZUPLINKI	008	33-47	50	późne średniowiecze – osada
365.	SZCZUPLINKI	009	33-47	51	późne średniowiecze – osada
366.	SZCZUPLINKI	010	33-47	52	późne średniowiecze – osada
367.	SZCZUPLINKI	011	33-47	53	późne średniowiecze – osada
368.	SZCZUPLINKI	012	33-47	55	wczesne średniowiecze - ślad osadnictwa późne średniowiecze – osada
369.	SZCZUPLINKI	013	33-47	56	neolit (KPL) – osada okres wpływów rzymskich – osada późne średniowiecze – osada
370.	SZCZUPLINKI	014	33-47	57	neolit (KPL) – ślad osadnictwa halsztat-laten – osada wczesne średniowiecze - osada późne średniowiecze – osada

371.	SZCZUPLINKI	015	33-47	58	wczesne średniowiecze - osada
372.	SZCZUPLINKI	016	33-47	59	pradzieje - osada
373.	SZCZUPLINKI	017	33-47	60	wczesne średniowiecze - osada
374.	SZCZUPLINKI	018	33-47	61	neolit (KPL) – ślad osadnictwa halsztat-laten – ślad osadnictwa późne średniowiecze – osada
375.	SZCZUPLINKI	019	33-47	62	halsztat-laten – osada
376.	SZCZUPLINKI	020	33-47	63	schyłkowy neolit – osada
377.	SZCZUPLINKI	021	33-47	64	halsztat-laten – osada
378.	SZCZUPLINKI	022	33-47	72	neolit (KPL) – ślad osadnictwa
379.	SZCZUPLINKI	023	33-47	73	schyłkowy neolit – ślad osadnictwa
380.	SZCZUPLINKI	024	33-47	74	okres wpływów rzymskich – osada
381.	SZCZUPLINKI	025	33-47	75	halsztat-laten – osada okres wpływów rzymskich – osada
382.	SZCZUPLINKI	026	33-47	76	I okres epoki brązu – ślad osadnictwa
383.	SZCZUPLINKI	027	33-47	77	wczesne średniowiecze – osada późne średniowiecze – osada
384.	SZCZUPLINKI	028	33-47	78	późne średniowiecze – osada
385.	SZCZUPLINKI	029	33-47	79	późne średniowiecze – osada
386.	SZCZUPLINKI	030	33-47	80	neolit (KPL) – osada
387.	SZCZUPLINKI	031	33-47	81	neolit (KPL) – osada schyłkowy neolit – ślad osadnictwa
388.	SZCZUPLINKI	032	33-47	89	schyłkowy neolit – ślad osadnictwa
389.	SZCZUPLINKI /ŁOPATKI	033	33-47	123	późne średniowiecze – osada
390.	SZCZUPLINKI	034	33-47	173	epoka kamienia – ślad osadnictwa późne średniowiecze – osada
391.	SZCZUPLINKI	035	33-47	174	późne średniowiecze – osada
392.	SZCZUPLINKI	036	33-47	175	późne średniowiecze - nowożytność – osada
393.	SZCZUPLINKI	037	33-47	176	schyłkowy neolit – ślad osadnictwa
394.	SZCZUPLINKI	038	33-47	177	epoka kamienia – ślad osadnictwa
395.	SZCZUPLINKI	039	33-47	180	neolit (KPL) – ślad osadnictwa wczesna epoka brązu – ślad osadnictwa
396.	SZCZUPLINKI	040	33-47	181	późne średniowiecze – osada
397.	SZCZUPLINKI	041	33-47	182	neolit (KPCW?) – ślad osadnictwa
398.	SZCZUPLINKI	042	33-47	183	neolit – ślad osadnictwa
399.	SZCZUPLINKI	043	33-47	186	halsztat-laten – osada
400.	SZCZUPLINKI	044	33-47	187	neolit (KPCW) – osada
401.	SZCZUPLINKI	045	33-47	189	późne średniowiecze – osada
402.	SZCZUPLINKI	046	33-47	190	neolit (KPL) – ślad osadnictwa późne średniowiecze – osada
403.	SZCZUPLINKI	047	33-47	191	neolit (KPL) – ślad osadnictwa
404.	SZCZUPLINKI	048	33-47	192	halsztat-laten – osada
405.	SZCZUPLINKI	049	33-47	193	pradzieje – ślad osadnictwa
406.	SZCZUPLINKI	050	33-47	194	halsztat-laten – osada
407.	SZCZUPLINKI	051	33-47	195	schyłkowy neolit – ślad osadnictwa późne średniowiecze – osada
408.	SZCZUPLINKI	052	33-47	196	halsztat-laten – osada
409.	SZCZUPLINKI	052	33-47	197	nieokreślony - osada
410.	SZCZUPLINKI	054	33-47	217	późne średniowiecze – osada
411.	SZCZUPLINKI	055	33-47	218	pradzieje – ślad osadnictwa późne średniowiecze – osada
412.	SZCZUPLINKI	056	33-47	222	późne średniowiecze – nowożytność - osada
413.	SZCZUPLINKI	057	33-47	223	późne średniowiecze - osada
414.	SZCZUPLINKI	058	33-47	224	halsztat-laten – osada
415.	SZCZUPLINKI	059	33-47	225	halsztat-laten – osada późne średniowiecze – osada
416.	SZCZUPLINKI	060	33-47	226	późne średniowiecze – osada
417.	SZCZUPLINKI	061	33-47	227	późne średniowiecze – osada
418.	SZCZUPLINKI	062	33-47	228	późne średniowiecze – osada
419.	SZCZUPLINKI	063	33-47	229	epoka kamienia – ślad osadnictwa
420.	SZCZUPLINKI	064	33-47	230	pradzieje – ślad osadnictwa
421.	SZCZUPLINKI	065	33-47	231	epoka kamienia – ślad osadnictwa
422.	SZCZUPLINKI	066	33-47	232	neolit (KPCW) – ślad osadnictwa

423.	SZCZUPLINKI	067	33-47	233	halsztat-laten – osada
424.	SZCZUPLINKI	068	33-47	241	halsztat-laten – ślad osadnictwa późne średniowiecze – osada
425.	SZCZUPLINKI	069	33-47	242	neolit (KAK) – ślad osadnictwa późne średniowiecze – osada
426.	SZCZUPLINKI	070	33-47	243	halsztat-laten – ślad osadnictwa
427.	SZCZUPLINKI	071	33-47	253	neolit (KPL) – ślad osadnictwa
428.	SZCZUPLINKI	076	33-47	254	późne średniowiecze – osada
429.	SZCZUPLINKI	077	33-47	255	neolit (KPCW) – ślad osadnictwa późne średniowiecze – osada
430.	SZCZUPLINKI	072	33-47	256	późne średniowiecze – osada
431.	SZCZUPLINKI	073	33-47	277	schyłkowy neolit – ślad osadnictwa późne średniowiecze – osada
432.	SZCZUPLINKI	074	33-47	278	pradzieje – ślad osadnictwa
433.	SZCZUPLINKI	075	33-47	279	neolit (KPCW) – ślad osadnictwa neolit (KPL) – ślad osadnictwa
434.	SZCZUPLINKI		33-47	280	neolit (KPL) – ślad osadnictwa neolit (KAK) – osada halsztat-taten - osada
435.	ZASKOCZ	034	33-47	97	okres wpływów rzymskich – ślad osadnictwa wczesne średniowiecze - ślad osadnictwa
436.	ZASKOCZ	035	33-47	110	neolit (KPL) – ślad osadnictwa schyłkowy neolit – osada późne średniowiecze – osada
437.	ZASKOCZ	036	33-47	111	pradzieje – ślad osadnictwa
438.	ZASKOCZ	037	33-47	112	neolit (KPL) – ślad osadnictwa halsztat-laten – osada
439.	ZASKOCZ	038	33-47	113	schyłkowy neolit – ślad osadnictwa
440.	ZASKOCZ	039	33-47	114	neolit (KPL) – ślad osadnictwa schyłkowy neolit – ślad osadnictwa
441.	ZASKOCZ	040	33-47	115	neolit (KAK) – osada
442.	ZASKOCZ	001	34-47	20	neolit (KPL) – ślad osadnictwa halsztat-laten – ślad osadnictwa
443.	ZASKOCZ	002	34-47	21	halsztat-laten – osada
444.	ZASKOCZ	003	34-47	34	wczesne średniowiecze (XII-XIII w.)- osada
445.	ZASKOCZ	004	34-47	35	neolit (k. lendzielska?) – ślad osadnictwa
446.	ZASKOCZ	005	34-47	36	neolit – ślad osadnictwa
447.	ZASKOCZ	006	34-47	37	halsztat-laten – osada
448.	ZASKOCZ	007	34-47	38	epoka kamienia – ślad osadnictwa
449.	ZASKOCZ	008	34-47	39	pradzieje – ślad osadnictwa
450.	ZASKOCZ	009	34-47	40	neolit – ślad osadnictwa późne średniowiecze – osada
451.	ZASKOCZ	010	34-47	41	halsztat-laten – osada
452.	ZASKOCZ	011	34-47	42	późne średniowiecze – osada
453.	ZASKOCZ	012	34-47	43	późne średniowiecze – osada
454.	ZASKOCZ	013	34-47	44	neolit (k. lendzielska) – osada neolit (KPL) – ślad osadnictwa
455.	ZASKOCZ	014	34-47	45	pradzieje – ślad osadnictwa późne średniowiecze – osada
456.	ZASKOCZ	015	34-47	46	schyłkowy neolit – osada
457.	ZASKOCZ	016	34-47	47	halsztat-laten – osada
458.	ZASKOCZ	017	34-47	48	schyłkowy neolit – ślad osadnictwa
459.	ZASKOCZ	018	34-47	49	neolit (KPL) – ślad osadnictwa halsztat-laten – osada
460.	ZASKOCZ	019	34-47	50	halsztat-laten – osada
461.	ZASKOCZ	020	34-47	51	późne średniowiecze – osada
462.	ZASKOCZ	021	34-47	52	późne średniowiecze – osada
463.	ZASKOCZ	022	34-47	53	późne średniowiecze – osada
464.	ZASKOCZ	023	34-47	54	późne średniowiecze – osada
465.	ZASKOCZ	024	34-47	55	halsztat-laten – ślad osadnictwa
466.	ZASKOCZ	025	34-47	56	późne średniowiecze – osada
467.	ZASKOCZ	026	34-47	57	wczesna epoka brązu – ślad osadnictwa
468.	ZASKOCZ	027	34-47	58	okres wpływów rzymskich – ślad osadnictwa późne średniowiecze – osada
469.	ZASKOCZ	028	34-47	59	neolit (KPL) – osada

					neolit (KAK) - osada okres wpływów rzymskich – osada
470.	ZASKOCZ	029	34-47	60	neolit (KPL) – ślad osadnictwa
471.	ZASKOCZ	030	34-47	61	okres wpływów rzymskich – ślad osadnictwa
472.	ZASKOCZ	031	34-47	87	późne średniowiecze – osada
473.	ZASKOCZ	032	34-47	88	wczesne średniowiecze (XII w.) - osada
474.	ZASKOCZ	033	34-48	63	halsztat-laten – osada

Wykaz skrótów użytych w tabeli: KCWR- kultura ceramiki wstęgowej rytej; KPCW – kultury późnego cyklu wstęgowego; KPL – kultura pucharów lejkowatych; KAK – kultura amfor kulistych.

5.5 Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Najcenniejszymi elementami krajobrazu kulturowego w Gminie Książki są obiekty wpisane do rejestru zabytków województwa kujawsko-pomorskiego i są to przede wszystkim obiekty architektury sakralnej, która podobnie jak w zdecydowanej większości gmin Polski stanowi jeden z najcenniejszych elementów krajobrazu wsi.

W stanie szczątkowym na terenie gminy zachowały się, niegdyś obecne w większości wsi, zespoły dworsko-folwarczne. Założenia te otoczone były zespołami zieleni w postaci parków, a ich skład wchodziły budynki gospodarcze, kolonia mieszkalna dla robotników folwarcznych oraz część rezydencjalna. Po II wojnie światowej większość założeń stała się siedzibami Państwowych Gospodarstw Rolnych lub Spółdzielni Produkcyjnych i wskutek zmiany formy użytkowania, baraku dbałości uległa w dużej części destrukcji.

Liczną grupę zabytków stanowią tereny zieleni komponowanej – parki i ogrody, cmentarze, aleje przydrożne. Parki w większości związane są założeniami dworsko-folwarcznymi, tworząc wraz z nimi wnętrza architektoniczno-krajobrazowe. Do połowy XIX w. cmentarze, którym towarzyszyła zieleń obrzeżna, zlokalizowane były przy kościołach. W czasach późniejszym cmentarze, ze względów sanitarnych wytyczano poza obszarem zwartej zabudowy. W krajobrazie tworzyły one kępę zieleni wysokiej. Obecnie wszystkie cmentarze ewangelickie nie pełnią już funkcji grzebalnej, ale pozostały czytelnym elementem przestrzeni kulturowej.

Książki: kościół ewangelicki, ob. rzymskokatolicki parafialny p.w. Trójcy Świętej, wpis do rejestru zabytków nr A/1271 decyzją z dnia 12.03.2007 r.

Protestanci pojawili się w Książkach w XVII w. (1638 r.?) sprowadzeni do Małych Książek (Klein Ksionsken) i Dużych Książek (Gross Ksionsken) na prawie olenderskim. W 1679 r. istniała już szkoła protestancka, w której odbywały się nabożeństwa. W 1720 r. na cmentarzu wzniesiono drewniany dom modlitwy z wolnostojącą dzwonnica. W 1775 r. wybudowano drewniany kościół, w którym raz w miesiącu odbywały się nabożeństwa odprawiane przez dojeżdżającego pastora. W latach 1860-1861 wzniesiono pastorówkę – obecnie plebania. Parafia kościoła ewangelicko-unijnego w Książkach utworzono w 1853 r., wyodrębniając ją z parafii Lisnowo (Gross Leistenau) w powiecie grudziądzkim i wchodziła w skład Superintendentury Brodnica, a od 1897 r. Superintendentury Wąbrzeźno. Pod koniec XIX w. parafia składała się z 12 miejscowości, istniała do 1945 r. 30 września 1945 kościół został poświęcony jako kościół filialny parafii rzymsko-katolickiej w Łopatkach. Parafia rzymsko katolicka p.w. św. Trójcy Świętej w Książkach została erygowana w 1858 r. w diecezji chełmińskiej, dekanacie wąbrzeskim. O 1992 r. w diecezji toruńskiej, dekanacie wąbrzeskim.

Projekt kościoła został opracowany w 1866. W 1868 r. rozpoczęto budowę kościoła, którą ukończono rok później, w 1869 r. a uroczyste poświęcenie odbyło się 18.06.1869 r.

Budynek kościoła na kamiennych fundamentach, z kamiennym cokołem, ściany murowane z cegły palonej nie tynkowane, wnętrze otynkowane. Kościół założony na rzucie prostokąta z kwadratową wieżą od południa i pięciobocznie zamkniętym prezbiterium od północy. Po bokach prezbiterium kwadratowe w rzucie dobudówki. Bryła kościoła rozczłonkowana złożona z trzech brył: czworobocznej wieży nakrytej ośmospadowym dachem, korpusu zamkniętego dwuspadowym dachem z pinaklami w narożach i w szczycie od południa oraz niższego

prezbiterium z dobudówkami nakrytymi dachami dwuspadowymi. Elewacje wzdłużne akcentowane dwuskokowym płaskim gzymsem, sześćo przeszłowe – przeszła wyznaczone przez pilastry. Elewacja frontowa (południowa) ujęta ceglanyimi pilastrami korpusu oraz blendą zamkniętą łykiem pełnym ujętą w dwa pilastry podkreślające południowe naroża wieży. Wnętrze blendy bliźniaczy otwór portalu wejściowego, powyżej okulus z maswerkiem, szczyt zamknięty ząbkowym gzymsem koronującym. Elewacja prezbiterialna podzielona na przeszła pilastrami.

Kościół zachowany w dobrym stanie.

Obok kościoła murowana, ceglana plebania wybudowana w latach 1860-61 jako pastorówka.

Książki: zespół dworsko-folwarczny – w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Pierwsze wzmianki o zespole pochodzą z XIX w. – w 1891 r. właścicielem był Maks Wolff von Schutter z Legnicy, który gospodarował na 276 hektarach, z których 184 stanowiła ziemia orna a 52 ha łąki. W skład majątku wchodziła także cegielnia. W 1909 areal majątku został powiększony do 314 ha. Uprawiano buraki cukrowe oraz prowadzono gospodarstwo mleczne. W latach 20-tych XX w. w majątku prowadzono hodowlę zarodową bydła czarno-białego i hodowlę konia zimnokrwistego. Podwórze folwarczne usytuowane po wschodniej stronie drogi do Rywałdu założone jest na planie dwóch częściowo nakładających się na siebie prostokątów. W południowo zachodnim narożniku

podwórza znajdował się dwór, za którym znajdował się park. Dwór murowany z cegły, otynkowany. Budynek na rzucie prostokąta z ryzalitem w elewacji frontowej, obecnie do ryzalitu dobudowana przybudówka. Budynek podpiwniczony, jdenokondygnacyjny z wysokimi piwnicami oraz podstryszem, ryzalit dwukondygnacyjny, zamknięta dachem dwuspadowym.

W południowej pierzei podwórza gospodarczego znajdowała się stajnia, północno-wschodnią pierzeję zamykała obora do której przylegał magazyn. W pierzei północn-zachodnie znajdowały się spichlerz, stodoła, wozownia (z kuźnią) z kuczernią. Pośrodku podwórza znajdował się rządówka oraz wędzarnia. Kolonia robotników folwarcznych złożona z sześciu budynków mieszkalnych i jednego inwentarskiego znajdowała się po zachodniej stronie drogi do Rywałdu.

Łopatki: Kościół parafialny p.w. św. Marii Magdaleny w zespole, wpis do rejestru zabytków nr A/412

Parafia w Łopatkach wydzielona z parafii wąbrzeskiej, została założona przez Krzyżaków ok. 1300 r. Po wojnach szwedzkich przyłączona w 1678 r. do Wąbrzeźnia jako parafia filialna. W 1795 r. król Fryderyk Wilhelm podarował Łopatki majorowi von Lubtow z prawem patronatu nad kościołem. 16 grudnia 1900 parafii w Łopatkach przywrócono status samodzielnej parafii.

Kościół wybudowany ok. 1300 r., jego wezwanie św. Marii Magdaleny datuje się przed rokiem 1647. Kościół zdewastowany podczas wojen szwedzkich. W latach 1865-67 odbudowany staraniem ks. kanonika Samplowskiego, proboszcza radzyńskiego. W tym czasie podwyższono ściany korpusu oraz wieży. Podczas II wojny światowej kościół uległ zniszczeniom, skradziono sprzęty, XVI wieczne dzwony, zbeszczeszczono ołtarz główny.

Kościół orientowany, zbudowany w stylu gotyckim, na fundamentach z kamieni polnych. Ściany murowane z cegły ceramicznej na zaprawie glinianej, ściany prezbiterium i zakrystii z przyporami, od zewnątrz ściany licowane i spoinowane zaprawą wapienną, wewnątrz otynkowane. Kościół na rzucie prostokąta z kwadratową wieżą od zachodu, trójbocznie zamkniętym prezbiterium, kwadratową kostnicą od południa oraz zakrystią przylegającą od północy do prezbiterium. Bryła złożona z trzech brył: kwadratowej masywnej wieży zamkniętej dachem namiotowym, korpusu nakrytego dwuspadowym dachem ze sterczynami na szczycie pomiędzy nawą a prezbiterium oraz niższego prezbiterium zamkniętego dachem dwuspadowym dodatkowo w zamknięciu trójspadowy, zakrystia z dachem dwuspadowym i pulpitem oraz kostnica z dachem dwuspadowym, ze sterczynami. Elewacje na kamiennym cokole, zwieńczone gzymsem kroksztynowym, Elewacje wieży, korpusu i prezbiterium zdobione wysmukłymi, ostrołukowymi otynkowanymi na biało blendami. Elewacja frontowa – wieża rozdzielona tynkowanymi fryzami opaskowymi na cztery kondygnacje, z ostrołukowym portalem w dolnej kondygnacji oraz ostrołukowymi blendami w wyższych elewacjach. Obok kościoła plebania wymurowana w latach 80-tych XIX w. Budynek na kamiennym cokole, murowany z cegły na rzucie prostokąta z bocznym ryzalitem zamkniętym trójkątnym szczytem w elewacji frontowej. Bryła budynku jednokondygnacyjna, z dwukondygnacyjnym ryzalitem, zamknięta dachem wielospadowym z facjatkami. Elewacje artykułowane niewielkim cokołem, elewacja frontowa pięciosiowa, skrajna oś wyryzalitowana, okna zamknięte odcinkami łuku (od frontu przemurowane) z tynkowymi opaskami.

Osieczek: Kościół parafialny p.w. św. Katarzyny Aleksandryjskiej wpis do rejestru zabytków nr A/353

Osieczek został przekazany na początku XIII w. biskupowi Chrystianowi. W czasach krzyżackich była wsią rycerską, należącą do komturstwa brodnickiego. W 1526 r. król Zygmunt I nadał przywilej na wieś Janowi z Turzna i Krzysztofowi Osieckiemu. Kościół w stylu gotyckim wzniesiono w I połowie XIV w., po raz pierwszy w źródłach pojawia się w zestawieniu strat wojennych w 1414 r. Kościół gruntownie przebudowany w 1618 r. z inicjatywy Działyńskich, ówczesnych właścicieli wsi. Wymurowano wówczas na nowo wieżę konstrukcji szkieletowej, zakrystię. W XVII w. wymienia się św.

Katarzynę jako patronkę kościoła. W 1699 r. świątynia we władaniu konwentu benedyktynów z Grudziądza, w których rękach pozostawała do zniesienia konwentu około 1770 r. Od 1789 r. kościół był filią parafii w Nieżywieniu, a od 1930 r. parafii w Osieczku. W XIX w. do korpusu dobudowano prezbiterium, przebudowano wieżę i zakrystię, a na przełomie XIX/XX w. obmurowano wieżę i dodano nowy hełm. Kościół odnawiano w 1956 r.

Kościół murowany z kamienia polnego oraz z cegły na zaprawie wapiennej, w zamurowanym portalu od południa gotycka cegła profilowana. Wieża w górnych kondygnacjach konstrukcji szkieletowej, obmurowana cegłą w XIX i XX w., wewnątrz kościół otynkowany. Kościół orientowany, na rzucie prostokąta z prostokątną wieżą od zachodu, z przylegającą od północy kaplicą na rzucie kwadratu. Bryła złożona z czworobocznego jednokondygnacyjnego korpusu zamkniętego dachem dwuspadowym z dostawioną od zachodu trójkondygnacyjną wieżą zamkniętą hełmem ostrosłupowym oraz dostawioną od północy jednokondygnacyjną kaplicą zamkniętą dachem dwuspadowym. W narożnikach szczytu od wschodu i zachodu 1 uskokowe szkarpy. Narożniki kaplicy wzmocnione nowożytnymi skarpami. Elewacja frontowa (zachodnia) w dolnej części kamienna, wyżej ceglana, z trójkondygnacyjną wieżą, która w pierwszej kondygnacji jest szersza, podział kondygnacyjny wieży zaakcentowany gzymсами. Otwory rozmieszczone osiowo.

Elewacja prezbiterialna zwieńczona trójkątnym szczytem ze sterczynami, w dolnej części kamienna, w części centralnej półkuliście zamknięta, tynkowana wnętrza z dwoma okulusami. Elewacja południowa korpusu trzysiowa z oknami w osiach, umieszczonymi w górnej partii ściany, poniżej centralnie umieszczony

zamurowany ostrołukowy, wielouskokowy portal z formowanej cegły. Elewacja północna przesłonięta bryłą kaplicy i zakrystii.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Dla oceny stanu i perspektyw dziedzictwa kulturowego gminy Książki oraz możliwości gminy w tym zakresie, przeprowadzono analizę SWOT (Strength – siła, Weakness - słabość, Opportunity - szansa, Threat – zagrożenie).

Po stronie słabych stron i zagrożeń uwzględniono także zagrożenia systemowe, których występowanie wynika ze słabości stanowionego prawa, niewystarczającej presji ze strony aparatu Państwa a nie jest spowodowane działaniem, bądź zaniechaniem działania ze strony administracji lokalnej czy też właścicieli lub użytkowników obiektów zabytkowych.

MOCNE STRONY Gminy Książki	SŁABE STRONY Gminy Książki
<ul style="list-style-type: none"> • zasoby kulturowe gminy: zabytki sakralne, cmentarze ewangelickie i rzymsko-katolickie, miejsca pamięci narodowej z okresu II wojny światowej oraz zabytki archeologiczne • walory przyrodniczo-krajobrazowe regionu i gminy • dobre połączenie z miastem powiatowym oraz stolicą województwa, bliskość węzła autostradowego A1 • aktualna gminna ewidencja zabytków • istniejące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla części terenów gminy z precyzyjnymi zapisami dotyczącymi ochrony dziedzictwa kulturowego dla terenów, na których obowiązują • jednoznaczna struktura własności obiektów zabytkowych • ciekawa historia terenów należących w przeszłości do Ziemi Chełmińskiej, mająca duży potencjał dla inicjatyw popularyzatorskich – na przykład przez grupy rekonstrukcyjne – historii gminy • funkcjonujące Gminny Ośrodek Kultury w Książkach, Biblioteka Publiczna prowadzące działalność nakierowaną na ochronę dziedzictwa kulturowego regionu oraz istniejące Izba Regionalna w Książkach ze zbiorami z terenów gminy i okolicy • duża liczba cmentarzy ewangelickich, kapliczek, krzyży przydrożnych, których obecność uatrakcyjnia szlaki turystyki pieszej i rowerowej i umożliwia tworzenie pasm kulturowych • opieka społeczności lokalnej nad kapliczkami i krzyżami przydrożnymi • zespół śpiewaczy „Książkowiarki”, dziecięcy zespół „Skowronki” kultywujące lokalne tradycje kulturowego dziedzictwa niematerialnego regionu • udział dzieci i młodzieży w zespołach prowadzonych przy Gminnym Ośrodku 	<ul style="list-style-type: none"> • niska skuteczność ochrony obszarowej środowiska kulturowego (znacznie niższa w stosunku do ochrony środowiska przyrodniczego) • negatywne doświadczenia z korzystania z jednej z ustawowych form ochrony zabytków jakim jest utworzenie Parku Kulturowego; • niedostateczne zabezpieczenie obiektów zabytkowych • niewiedza o obowiązkach wynikających z występowania obiektu w gminnej ewidencji zabytków • niewystarczające środki finansowe w budżecie na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego • polityka finansowa rządu, której skutkiem jest deficyt budżetowy gmin poprzez nakładanie na samorządy nowych zadań bez dodatkowego wsparcia finansowego na ich realizację • brak infrastruktury, bazy noclegowej do obsługi ruchu turystycznego • niewystarczające działania związane z promocją gminy – brak zintegrowanego podejścia do turystyki • słabo rozwinięta infrastruktura turystyczna i sportowo-rekreacyjna • brak gadżetów, ulotek, broszur reklamujących gminę • niewystarczająca promocja miejscowości i regionu • niekorzystna struktura wieku ludności: niski udział dzieci i młodzieży i bardzo wysoki udział ludności w wieku poprodukcyjnym • ujemny przyrost naturalny i ujemne saldo migracji • emigracja poza gminę i poza granice kraju ludzi młodych • niewystarczający dostęp do szybkiego internetu • rolnictwo podstawą gospodarki gminy przy bardzo małym udziale przemysłu i usług • brak ponadlokalnego punktu informacji

<p>Kultury zespołach, które poprzez animację młodego pokolenia dbają o zachowanie lokalnych tradycji,</p> <ul style="list-style-type: none"> • Koła Gospodyń Wiejskich podtrzymujące lokalne tradycje, na przykład kulinarne • kalendarz imprez cyklicznych imprezy, sprzyjające kultywowaniu lokalnych tradycji • walory przyrodnicze i krajobrazowe, stanowiące bodziec sprzyjający rozwojowi turystyki • planowane inwestycje podnoszące walory turystyczne gminy • potencjał demograficzny, w tym dobrze rozwinięte szkolnictwo jako podstawa budowania konkurencyjności gminy i rozwoju przedsiębiorczości • istniejąca dobrze rozwinięta infrastruktura w postaci bibliotek i punktów bibliotecznych i świetlic oraz udział placówek oświatowych i bibliotek w organizowaniu imprez kulturalnych • atrakcyjne środowisko przyrodnicze i krajobrazowe Ziemi Chełmińskiej • potencjał organizowania szlaków turystycznych, rowerowych w gminie Książki o różnym stopniu trudności, szlaków nordic-walkingu • cykliczne imprezy o charakterze kulturalnym – istnienie harmonogramu imprez o charakterze kulturalno-sportowym • dobra dostępność komunikacyjna – bliskość węzła autostradowego • aktywni i skuteczni samorządowcy oraz przedsiębiorczy i aktywni mieszkańcy • przychylność władz samorządowych • wzrost wykształcenia i zamożności obywateli • przedsiębiorczość i powszechna zaradność społeczeństwa • brak uciążliwego przemysłu • możliwość rozwoju ekologicznego rolnictwa oraz rozwoju agroturystyki • wysoki poziom bezpieczeństwa (niski poziom przestępczości) 	<p>turystycznej</p> <ul style="list-style-type: none"> • brak zintegrowanego systemu informacji turystycznej • niewystarczające wykorzystanie potencjału krajobrazowego gminy dla rozwoju turystyki i rekreacji • brak obsługi zaplecza turystycznego • niska aktywność społeczna mieszkańców • brak zainteresowania tradycją i folklorem ze strony młodzieży, • niski poziom kompetencji medialnych, cyfrowych i językowych • słabo rozwinięta baza noclegowa i gastronomiczna na przebiegu tras turystycznych • zanikanie dawnej zabudowy wiejskiej • brak systemu informacji gminnej (tablic kierujących do obiektów) • kształtowanie nowej zabudowy wsi, bez uwzględniania tradycji budowlanej • brak środków finansowych na renowację i utrzymanie • obowiązek opieki nad zabytkami a zasady dofinansowania obiektów zabytkowych pozostających w ewidencji zabytków (nie wpisanych do rejestru) przerzucający koszty utrzymania obiektów na barki właścicieli • prawo dysponowania własnością a zapewnienie publicznego dostępu do zabytków
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • integracja europejska i możliwość pozyskania funduszy unijnych w ramach nowej perspektywy finansowej 2021-2027 na dalszy rozwój • liczne programy krajowe oraz unijne programy pomocowe służące zachowaniu i remontom obiektów stanowiącym dziedzictwo narodowe • rosnąca świadomość roli kultury w życiu społeczno-gospodarczym • rozwój turystyki na bazie istniejących i powstających gospodarstw agroturystycznych • pełne wykorzystanie walorów przyrodniczych 	<ul style="list-style-type: none"> • znaczny potencjał rozwoju energetyki odnawialnej (OZE): wodnej, wiatrowej i słonecznej – inwestycje w energetykę wiatrową („wiatraki”) i słoneczną (wielkopłaszczyznowe farmy fotowoltaiczne) przy złym planowaniu mogą stanowić zagrożenie dla krajobrazu kulturowego i zmniejszyć atrakcyjność turystyczną gminy • duża dynamika spadku liczby ludności województwa i starzenie się społeczeństwa • wyludnianie się obszarów wiejskich wskutek

<p>i dziedzictwa kulturowego do rozwoju agroturystyki</p> <ul style="list-style-type: none"> • wzrost popytu na usługi turystyczne i wypoczynek na obszarach wiejskich i blisko natury (turystyka kwalifikowana, np. rowerowa, nordic-walking, a także wypoczynek sobotnio-niedzielnny dla mieszkańców Wąbrzeźna, Jabłonowa Pomorskiego, Brodnicy, Torunia • postępująca cyfryzacja mediów i zasobów dziedzictwa kulturowego • dostęp do informacji i zasobów sieciowych • duża otwartość młodych mieszkańców na nowe techniki przekazu medialnego • obecność gminy w działaniach stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Ziemia Wąbrzeska” • duża rola rolnictwa w gospodarce regionu, korzystna struktura agrarna o dużej liczbie dużych gospodarstwach • Rosnące zainteresowanie produktami rolnictwa ekologicznego i wzrost tendencji proekologicznych w społeczeństwie • pozyskiwanie inwestorów, zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej • rozwój bazy sportowej, promowanie kultury fizycznej • ożywienie polityki kulturalnej • kultywowanie tradycji, świadomość tożsamości lokalnej • rozwój rolnictwa ekologicznego • możliwość współpracy z sąsiednimi gminami w celu podejmowania wspólnych inicjatyw – pozyskiwanie funduszy Unijnych, na przykład na bazie przynależności do LGD „Ziemia Wąbrzeska” • promocja gminy poprzez uczestnictwo w różnych imprezach kulturalnych, sportowych itp. • istnienie strony internetowej • możliwość stworzenia kompleksowej spójnej i nowoczesnej polityki informacyjnej władz gminy • w społeczności gminnej istnieje coraz większa świadomość ochrony środowiska, w tym środowiska i dziedzictwa kulturowego 	<p>ujemnego przyrostu naturalnego oraz emigracji ludzi młodych do większych miast lub za granicę</p> <ul style="list-style-type: none"> • pogłębiające się zjawiska wykluczenia społecznego (związane m.in. z brakiem zatrudnienia, ubóstwem, trudnościami w zapewnieniu właściwej opieki społecznej i medycznej dla osób starszych), zjawisko wykluczenia cyfrowego • polityka finansowa państwa – zmniejszanie subwencji • ograniczone środki budżetu niepozwalające na realizację inwestycji prorozwojowych • niedorozwój usług i infrastruktury dla rozwoju turystyki • niedostosowanie oferty kulturalnej do zmieniających się wzorców spędzania czasu wolnego • negatywny wpływ skutków kryzysu gospodarczego • niedostateczna wiedza o wartościach chronionych obiektów • niedostateczne zabezpieczenie obiektów zabytkowych • niewiedza o obowiązkach wynikających z występowania obiektu w gminnej ewidencji zabytków • niewystarczające środki finansowe w budżecie na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego • skomplikowane procedury o ubieganie się o środki zewnętrzne, zwłaszcza przez osoby prywatne • zerwanie ciągłości kulturowej pomiędzy pokoleniami skutkujące zmianą systemu wartości • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych
--	--

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

7.1. Priorytety, kierunki działań i zadania programu opieki

Cele, kierunki działań i działania Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Książki wynikają z dokumentów programowych wytworzonych na szczeblu krajowym, wojewódzkim i powiatowym, a szczególnie są zbieżne z Krajowym programem ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022, Wojewódzkim Programem Opieki nad Zabytkami w województwie kujawsko-pomorskim na lata 2021–2024.

W wyniku analizy stanu dziedzictwa kulturowego w gminie Książki został sformułowany priorytet Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Książki na lata 2023-2026:

„Dalsze wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w gminie Książki w celu zwiększenia potencjału kulturowego i turystycznego gminy”

W osiągnięciu zamierzenia dopomóc mają cele szczegółowe, wśród których należy wymienić:

Cel 1: Ochrona dziedzictwa materialnego i niematerialnego gminy oraz opieka nad nimi;

Cel 2: Kształtowanie tożsamości regionalnej;

Cel 3: Budowanie społecznej akceptacji dla ochrony dziedzictwa kulturowego gminy;

Cel 4: Efektywne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego dla funkcji edukacyjnych, kulturalnych i turystycznych;

Cel 5: Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy;

Cel 6: Promocja dziedzictwa kulturowego gminy.

W związku z pandemią COVID-19 (koronawirusem) pojawiły się problemy i wyzwania, związane przede wszystkim z ochroną zdrowia i życia ludzi, ale także z ochroną dzieł sztuki i zabytków, z którymi wcześniej nie mieliśmy do czynienia. W wielu instytucjach zaistniała konieczność podejmowania akcji dezynfekcyjnych / dekontaminacyjnych. Stosowane do tego środki, mające na celu uchronienie przed zachorowaniem człowieka, są niestety nieobojętne dla dzieł sztuki. Poniżej podajemy odnośnik do strony internetowej, zawierającej informacje dotyczące rekomendacji i postępowania w przypadku dekontaminacji obiektów zabytkowych i zawierających zabytkowe obiekty.

<http://www.mng.gda.pl/wp-content/uploads/2020/04/Dekontaminacja-MNW.pdf>

7.2. Kierunki działań programu opieki oraz działania programu

Cel 1: Ochrona dziedzictwa materialnego i niematerialnego gminy oraz opieka nad nimi			
Kierunki działań:	Działania:	Odpowiedzialni za realizację, współdziałający	Źródło finansowania
1. Ochrona nieruchomego dziedzictwa materialnego	stałe uwzględnianie w aktualizowanych dokumentach planistycznych gminy ochrony dziedzictwa kulturowego gminy poprzez zamieszczanie aktualnego wykazu obiektów w gminnej ewidencji zabytków, w tym stanowisk archeologicznych	Gmina Książki,	Budżet Gminy
	prowadzenie regularnych prac pielęgnacyjnych na terenach miejsc pamięci i cmentarzy oraz zabytkowej zieleni, których właścicielem lub opiekunem jest Gmina Książki	Gmina Książki,	
	Opracowanie „Planu ochrony zabytków gminy Książki na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych” obejmującego ochronę i zabezpieczenie przed niszczeniem – w tym przed kradzieżą, pożarem, zalaniem - obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków oraz zabytków ruchomych w wojewódzkiej ewidencji zabytków	Gmina Książki,	Budżet Gminy
	W porozumieniu ze Starostą Powiatu Wąbrzeskiego czytelne oznakowanie zabytków wpisanych do rejestru zabytków województwa kujawsko-pomorskiego - forma oznakowania oraz treść zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków	Gmina Książki,	Budżet Gminy Budżet Starostwa Powiatowego
	dbanie aby w nowopowstających dokumentach planistycznych respektowano zapisy Studium	Gmina Książki,	Budżet Gminy

	uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Książki w zakresie ochrony układów przestrzennych cmentarzy, budowli sakralnych, elementy naturalnego krajobrazu		
	pozyskiwanie informacji na temat obiektów ujętych gminnej ewidencji zabytków - w cyklach najrzadziej dwuletnich - o przeprowadzonych pracach remontowych, budowlanych, pojawiających się zagrożeniach stałych i doraźnych.	Gmina Książki, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	uzupełnianie GEZ o inne obiekty zabytkowe, które zostaną uznane za wartościowe, czyli inwentaryzacja tzw. małej architektury: krzyży, kapliczek przydrożnych, w uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków ujęcie ich w gminnej ewidencji,	Gmina Książki,	Budżet Gminy
2. Ochrona zabytków ruchomych	ujęcie problematyki ochrony zabytków ruchomych w Planie ochrony zabytków gminy Książki na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych z uwzględnienie zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków	Gmina Książki, Jednostki Gminne	
3. Ochrona zabytków archeologicznych	ochrona i zachowanie stanowisk archeologicznych przed zniszczeniem wskutek ewentualnej eksploatacji kopalin (piasku) oraz przed ingerencją nieuprawnionych osób, na przykład „poszukiwaczy skarbów” korzystających z wykrywaczy metali poprzez akcje informacyjne na stronach internetowych gminy, w których znalazłoby się pouczenie o niszczeniu stanowisk i grożących za to sankcjach karnych;	Gmina Książki, w kontakcie z WUOZ w Toruniu	Budżet Gminy
4. Dokumentacja i popularyzacja zasobów dziedzictwa kulturowego	Pomoc w inwentaryzacji i opracowaniu zbiorów Izby Regionalnej Gminy Książki, publikacja zdjęć eksponatów na stronach internetowych Gminy Książki – na przykład GOK Książki	Gmina Książki,	Budżet Gminy
	stałe uwzględnianie w aktualizowanych dokumentach planistycznych gminy ochrony dziedzictwa kulturowego gminy poprzez zamieszczanie aktualnego wykazu obiektów w gminnej ewidencji zabytków, w tym stanowisk archeologicznych	Gmina Książki, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	dokumentowanie w postaci rejestracji występów zespołu śpiewaczego „Książkowiarki” z archiwizowaniem pozyskanych dokumentacji, publikowanie treści pieśni wykonywanych oraz ich udostępnianie w sieci internet: serwis youtube, strony internetowe Gminy	Gmina Książki, Jednostki Gminne	Budżet Gminy Dotacje LWKZ, MKiDN
5. Pielęgnacja tradycji i lokalnego folkloru	dokumentowanie w postaci zbierania relacji, wspieranie i upowszechnianie „ginących zawodów”, możliwość zorganizowania konkursu fotograficznego o tematyce „ginące zawody”, „tradycyjne zajęcia mieszkańców”;	Gmina Książki, Jednostki Gminne, Koła Gospodyń Wiejskich	Budżet Gminy Dotacje LWKZ, MKiDN

	Wykorzystanie stron internetowych Gmin do popularyzacji tradycji i lokalnego folkloru poprzez publikację treści pieśni, przyśpiewek, wywiadów ze starszymi mieszkańcami gminy	Gmina Książki, Jednostki Gminne, Koła Gospodyń Wiejskich	Budżet Gminy
	promocja i wspieranie twórczości ludowej, zarówno materialnej jak i niematerialnej - zwyczaje całoroczne na wsi, przyśpiewki, tańce, tradycyjne wyroby kulinarne – poprzez dalszą opiekę nad zespołem śpiewaczym, Kołami Gospodyń Wiejskich,	Gmina Książki, Jednostki Gminne, Koła Gospodyń Wiejskich,	Budżet Gminy Dotacje LWKZ, MKiDN
	wypromowanie lokalnego produktu kulinarnego na przykład w formie konkursu podczas obchodów uroczystości gminnych: Dożynek Gminnych - w celu promowania Gminy na imprezach gminnych, powiatowych, wojewódzkich	Gmina Książki, Jednostki Gminne, Koła Gospodyń Wiejskich, LGD	Budżet Gminy Dotacje LWKZ,
Cel 2:			
Kształtowanie tożsamości regionalnej			
1. Wspieranie działań edukacyjnych obejmujących historię i dziedzictwo kulturowe regionu na różnych poziomach nauczania	Zainicjowanie i wspieranie przedsięwzięć mających na celu publikacje na stronach internetowych gminy spuścizny materialnej i niematerialnej regionu, organizowanie lekcji z zapraszaniem starszych mieszkańców jako opowiadających o dawnych zwyczajach obrzędowych, okolicznościowych, świątecznych, skanowanie zdjęć z archiwów rodzinnych mieszkańców gminy dokumentujących historię gminy, poszczególnych wsi, rodzin itp),	Gmina Książki, Jednostki Gminne	Budżet Gminy Dotacje LWKZ, MKiDN
	inicjowanie i pomoc w tworzeniu ekspozycji o charakterze regionalnym w placówkach szkolnych, bibliotekach – np. wystawy fotografii pochodzące ze zbiorów rodzinnych które zostały zeskanowane w ramach akcji skanowania starych zdjęć	Gmina Książki, Jednostki Gminne	Budżet Gminy Dotacje LWKZ, MKiDN
2. Kształtowanie tożsamości regionalnej w oparciu o wydarzenia historyczne, tradycje,	organizowanie konkursów i wystaw dotyczących dziedzictwa i tradycji związanych z historią terenów dzisiejszej gminy – na przykład zorganizowanie na stronach internetowych gminy konkursów z historii miejscowości gminnych, miejsc uwiecznionych na starych zdjęciach, itp	Gmina Książki, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	Czytelne oznakowanie drogi dojścia do miejsc pamięci w Łopatkach, Książkach, na przykład wytyczenie ścieżki edukacyjnej upamiętniającej tragiczne wydarzenia, zamieszczenie opisu ścieżki na stronie internetowej	Gmina Książki, Jednostki Gminne LGD „Leśny Krąg”	Budżet Gminy

	Czytelne oznakowanie dawnych cmentarzy ewangelickich i włączenie pamięci o dawnych mieszkańcach terenów gminy Książki do historycznego obiegu, poprzez uwzględnienie historii osadników pochodzenia niemieckiego w rozwoju gospodarczym terenów Gminy Książki	Gmina Książki, Jednostki Gminne LGD „Leśny Krąg”	Budżet Gminy
3. Wykorzystanie pamięci historycznej do integracji społeczności lokalnej i popularyzacji dziedzictwa kulturowego	w przypadku pojawienia się inicjatywy zewnętrznej pomoc w organizowaniu inscenizacji z udziałem grup rekonstrukcyjnych ważnych wydarzeń historycznych – bolesnych doświadczeń z okresu II wojny światowej, kiedy to Polaków, rdzennych mieszkańców Ziemi Chełmińskiej mordowali Niemcy okupanci	Inicjatywy zewnętrzne, włączenie się Gminy Książki i jej jednostek organizacyjnych	Budżet Gminy Dotacje LWKZ, MKiDN,
Cel 3: Budowanie społecznej akceptacji dla ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego gminy			
1. Dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	opublikowanie na stronie internetowej Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Książki	Gmina Książki, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
2. Edukacja mieszkańców w zakresie praw i obowiązków dotyczących opieki nad zabytkami	upowszechnianie wiedzy o prawach i obowiązkach właścicieli obiektów zabytkowych na stronach internetowych gminy; upowszechnianie dobrych praktyk konserwatorskich	Gmina Książki, Jednostki Gminne LWKZ	Budżet Gminy
Cel 4: Efektywne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego dla funkcji edukacyjnych, kulturalnych i turystycznych			
1. Wspieranie właścicieli posiadających obiekty zabytkowe	poinformowanie właścicieli obiektów zabytkowych na temat pozyskiwania nowych źródeł finansowania prac remontowych i konserwatorskich, np. programy ochrony zabytków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, środków pomocowych Unii Europejskiej poprzez na przykład udostępnianie linków do stron MKiDN, WUOZ w Toruniu	Gmina Książki, Jednostki Gminne	
2. Stymulowanie wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego dla rozwoju przemysłów kultury i czasu wolnego	wspieranie rozwoju turystyki kulturowej, wiejskiej, sentymentalnej, tematycznej – np. archeologicznej – poprzez udostępnianie stron internetowych gminy organizatorom takich akcji;	Inicjatywy zewnętrzne, włączenie się Gminy Książki i jej jednostek organizacyjnych	Finansowanie zewnętrzne, Budżet Gminy
	współpraca z organizatorami turystyki oraz zagospodarowania czasu wolnego działających lub zamierzających działać na terenie gminy	Inicjatywy zewnętrzne, włączenie się Gminy Książki i jej jednostek organizacyjnych	Finansowanie zewnętrzne, Budżet Gminy

3. Tworzenie pasm turystyczno-kulturowych	promocja na stronach internetowych gminy szlaków turystyki kulturowej w oparciu o historię i wydarzenia na terenie gminy Książki, na przykład tragicznych wydarzeń z okresu II wojny światowej i poświęconych im miejsc Pamięci Narodowej, cmentarzy ewangelickich	Gmina Książki, Jednostki Gminne	
	promocja na stronach internetowych gminy ciągów wydarzeń w miejscowościach położonych na obszarach poszczególnych pasm, na przykład szlakiem kapliczek i krzyży przydrożnych, szlakiem miejsc pamięci upamiętniających tragiczne losy i historię terenów gminy Książki, szlakiem cmentarzy ewangelickich	Gmina Książki, Jednostki Gminne	
4. Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju lokalnego poprzez organizację wydarzeń kulturalno-historycznych w miejscach historycznych	w przypadku pojawienia się inicjatywy zewnętrznej pomoc w organizowaniu inscenizacji ważnych wydarzeń historycznych: związanych z miejscami Pamięci Narodowej w Łopatkach i Książkach	Inicjatywy zewnętrzne, włączenie się Gminy Książki i jej jednostek organizacyjnych	Budżet Gminy Dotacje LWKZ, MKiDN,
Cel 5:			
Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy			
1. Poszerzanie wiedzy o materialnym dziedzictwie kulturowym i idei jego ochrony przy użyciu nowoczesnych technologii, mediów oraz różnorodnych form edukacji społecznej	Promocja i popularyzowanie na stronie internetowej gminy dobrych praktyk w zakresie rewitalizacji zabytków, dokumentowania zabytków	Gmina Książki, Jednostki Gminne	
	Nawiązanie współpracy z Muzeum Ziemi Chełmińskiej w Chełmnie celem organizowania lekcji muzealnych sprofilowanych na historii Gminy Książki dla młodzieży uczącej się w szkołach na terenie Gminy Książki	Gmina Książki	Budżet Gminy
2. Popularyzacja akcji edukacyjnych na rzecz niematerialnego dziedzictwa	prezentacja zespołu śpiewaczego Książkowianki, publikowanie treści pieśni wykonywanych przez zespół, promowanie występów z nagraniami w celu promocji Gminy Książki,	Gmina Książki, Jednostki Gminne	Budżet Gminy

kulturowego do wzmocnienia społecznej świadomości	prezentacja informacji na temat tradycyjnych form budownictwa regionu, jego folkloru, obrzędowości, zwyczajów dorocznych i świątecznych, publikowanie treści zapomnianych już tradycyjnych pieśni itp. na stronach internetowych gminy		
Cel 6:			
Promocja dziedzictwa kulturowego gminy			
1. Promocja istniejących szlaków kulturowych jako istotnych działań dla promocji gminy	w ramach portalu internetowego gminy opracowanie i prowadzenie zakładki tematycznej dotyczącej istniejących szlaków kulturowych z informacją, na temat bazy noclegowej, gastronomicznej, dostępności dla osób niepełnosprawnych	Gmina Książki, Jednostki Gminne	Budżet Gminy

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawę instrumentarium realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Książki stanowi obowiązujące prawo oraz zawarte w nim regulacje. Zakłada się, że zakreślone w Programie kierunki i działania byłyby wykonywane przy pomocy następujących instrumentów:

1) instrumentów prawnych – wynikających z przepisów ustawowych

- aktualizacja miejscowych dokumentów planistycznych,
- budowa parków kulturowych,
- wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy,
- wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;

2) instrumentów finansowych

- m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy,
- finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków,
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych;

3) instrumentów koordynacji

- m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp.,
- współpraca z gminami ewangelickimi w sprawowaniu opieki nad cmentarzami ewangelickimi pozostającymi w gestii danej gminy
- współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi;

4) instrumentów społecznych

- działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;

5) instrumentów kontrolnych

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
- monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Monitorowanie Programu powinno być stałym i ciągłym procesem obserwacji zmian ilościowych i jakościowych wybranych wskaźników, dającym w efekcie informacje co do skuteczności i słuszności podjętych działań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego w gminie Książki.

Monitoring obejmował będzie następujące działania:

- systematyczne zbieranie danych liczbowych oraz informacji dotyczących realizacji celów i kierunków działań;

- prowadzenie analiz porównawczych i tematycznych, przygotowywanie raportów ukazujących stopień realizacji Programu;
- ocenę osiągniętych rezultatów, stopnia wykonania przyjętych celów oraz oszacowanie kluczowych efektów Programu;
- planowanie zmian, które zostaną zaproponowane w kolejnym Programie na lata 2023-2026.

Nazwa celu	Wskaźnik
Ochrona dziedzictwa materialnego i niematerialnego gminy oraz opieka nad nimi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Liczba zabytków nieruchomych w rejestrze zabytków i ewidencji. 2. Czy sporządzono Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla gminy? 3. Liczba obiektów, w których wykonano zabezpieczenia przed kradzieżą, pożarem, zalaniem 4. Liczba obiektów wpisanych do rejestru zabytków i terenów chronionych, które zostały oznakowane 5. Liczba obiektów wymagających remontu, rewaloryzacji 6. Wielkość dotacji udzielonych na realizację prac w obiekcie zabytkowym wpisanym do rejestru 7. Ilość i wielkość dotacji udzielonych na realizację prac w obiektach będących w ewidencji gminnej 8. Liczba wydanych zaleceń konserwatorskich w procesach realizacji inwestycji (nadzory archeologiczne, nadzory konserwatorskie) 9. Liczba akcji informacyjnych skierowanych do właścicieli obiektów zabytkowych 10. Liczba prac pielęgnacyjnych na grobach i cmentarzach 11. Liczba wizytacji obiektów wpisanych do GEZ 12. Liczba uzupełnień w GEZ
Pomoc w kształtowaniu tożsamości regionalnej	<ol style="list-style-type: none"> 1. Liczba inicjatyw kulturalnych w sferze opieki nad zabytkami (konkursy, wystawy, inscenizacje) 2. Liczba dotacji dla stowarzyszeń i grup nieformalnych na projekty dotyczące promocji tradycji lokalnych
Budowanie społecznej akceptacji dla ochrony dziedzictwa kulturowego gminy	<ol style="list-style-type: none"> 1. Liczba konkursów i nagród związanych z ochroną i promocją dziedzictwa kulturowego 2. Liczba stowarzyszeń i związków działających na rzecz lokalnego dziedzictwa kulturowego
Zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego dla funkcji edukacyjnych, kulturalnych i turystycznych	<ol style="list-style-type: none"> 1. Liczba wystaw stałych i czasowych poświęconych dziedzictwu kulturowemu gminy 2. Liczba tras rowerowych, ścieżek przyrodniczych propagujących dziedzictwo kulturowe i zasoby przyrodnicze gminy
Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy	<ol style="list-style-type: none"> 1. Liczba artykułów, publikacji na stronach internetowych Urzędu Gminy zainicjowanych przez władze samorządowe 2. Liczba akcji edukacyjnych na rzecz niematerialnego dziedzictwa kulturowego: 3. Liczba akcji edukacyjnych skierowanych do właścicieli obiektów zabytkowych dotyczących zasad konserwatorskich
Promocja dziedzictwa kulturowego gminy	<ol style="list-style-type: none"> 1. Czy wprowadzono zakładki sprofilowane w ramach portalu internetowego Gminy? 2. Liczba akcji propagujących szlaki kulturowe i ich tworzenie 3. Liczba akcji promujących turystykę kulturalną o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym 4. Liczba wspólnych akcji promocyjnych regionu z sąsiednimi gminami 5. Liczba współorganizowanych plenerów malarskich, rzeźbiarskich, fotograficznych, filmowych.

Obowiązek kontroli wykonania programu opieki nad zabytkami wynika z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. z 2017 r. poz. 2187 ze zmianami):

Art. 87:

5. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Od roku podatkowego 2021 obowiązuje tak zwany Polski Ład, to jest plan odbudowy polskiej gospodarki po pandemii COVID-19, w którym wprowadzono korzystne rozwiązania podatkowe dla osób inwestujących w zakup oraz remont obiektów zabytkowych.

Ulga jest skierowana do podatników PIT opłacających podatek według skali podatkowej, podatek liniowy lub ryczałt od przychodów ewidencjonowanych. Z ulgi będą mogli skorzystać podatnicy PIT będący właścicielami lub współwłaścicielami zabytków nieruchomości, którzy ponieśli wydatki na:

- wpłaty na fundusz remontowy wspólnoty mieszkaniowej lub spółdzielni mieszkaniowej utworzony, zgodnie z odrębnymi przepisami, dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków lub znajdującego się w ewidencji zabytków,
- prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane w zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w ewidencji zabytków,
- odpłatne nabycie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków lub udziału w takim zabytku, pod warunkiem, że podatnik na nabytą nieruchomość poniósł wydatek o charakterze remontowo-konserwatorskim.

Podatnik nie może skorzystać z ulgi jeśli wydatki te zostały mu w jakikolwiek sposób zwrócone.

Właściciel lub posiadacz zabytku, jeżeli posiada tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, ograniczonego prawa rzeczowego, trwałego zarządu lub stosunku zobowiązaniowego na okres nie krótszy niż 10 lat może ubiegać się o dotację celową na prace przy zabytku pod warunkiem, że obiekt posiada odrębną decyzję o wpisie obiektu do rejestru zabytków lub wyszczególniony jest w decyzji wpisującej zespół obiektów (ruchomych lub nieruchomych) do rejestru zabytków województwa kujawsko-pomorskiego. Wnioskodawca może ubiegać się o udzielenie dotacji na następujące prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku:

1. sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
2. przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
3. wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
4. opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
5. wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
6. sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrza;
7. zabezpieczenie, zachowanie i utwalenie substancji zabytku;
8. stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
9. odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
10. odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
11. odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
12. modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
13. wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
14. działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
15. zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt. 7-15;
16. zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej, przeciwpożarowej i odgromowej.

Kujawsko-Pomorski WKZ zajmuje się wyłącznie dystrybuowaniem środków z budżetu RP przyznanych mu przez Wojewodę Kujawsko-Pomorskiego.

Dotacja może być udzielona również przez:

- Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.
- Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego.
- Samorządy Gmin.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru realizowane ze środków w dyspozycji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, realizowane są głównie w ramach programu „Dziedzictwo kulturowe” priorytet „Ochrona zabytków”.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego corocznie ogłasza (od 2005 r.) Programy, w ramach których są finansowane zadania z zakresu kultury. Ochronie i opiece nad zabytkami dedykowane są:

Program „Dziedzictwo kulturowe”:

priorytet „Ochrona zabytków”, w ramach którego są dofinansowywane prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków,
priorytet „Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą”, w ramach którego można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań realizowanych poza granicami i na terenie Rzeczypospolitej Polskiej:

- rewaloryzacji oraz prac remontowych i konserwatorskich w zabytkach polskich lub z Polską związanych, znajdujących się poza granicami kraju;
- rewaloryzacji, konserwacji, ochrony i zachowania zabytkowych cmentarzy i miejsc pamięci narodowej poza granicami kraju;
- dokumentowania utraconego i rozproszonego polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą, w tym badań naukowych, kwerend bibliotecznych, archiwalnych i inwentaryzacji;
- publikacji oraz promocji badań naukowych nad dziedzictwem narodowym poza granicami kraju;
- upamiętniania wybitnych osób lub zdarzeń historycznych związanych z dziedzictwem narodowym poza granicami kraju;
- pomocy instytucjom stowarzyszonym w Stałej Konferencji Muzeów, Bibliotek i Archiwów Polskich poza Krajem oraz innym instytucjom emigracyjnym i organizacjom polonijnym, prowadzącym działalność w zakresie ochrony dziedzictwa narodowego.

priorytet „Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego, w ramach którego można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- digitalizacja zasobów kultury i dziedzictwa narodowego uwzględniająca przeprowadzenie niezbędnych prac konserwatorskich;
- udostępnianie cyfrowych zasobów za pośrednictwem urządzeń multimedialnych lub/oraz sieci rozległych (Internetu) poprzez portale internetowe;
- przechowywanie zasobów cyfrowych z zapewnieniem trwałości i bezpieczeństwa danych cyfrowych.

priorytet „Ochrona zabytków archeologicznych, w ramach którego dofinansowywane są następujące rodzaje zadań:

- ewidencja i inwentaryzacja zabytków archeologicznych metodą badań powierzchniowych, w tym kontynuacja badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski oraz weryfikacja badań dotychczasowych;

- nieinwazyjne badania archeologiczne, nie związane z planowanymi bądź realizowanymi inwestycjami, wykorzystujące nowoczesne metody i sprzęt;
- opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

Poza trybem określonym w Programach, Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego realizuje również **dotacje na badania archeologiczne**, jeżeli ich przeprowadzenie jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków w przypadku:

- prowadzenia robót budowlanych przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru, objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków albo,
- prowadzenia robót ziemnych lub zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić, może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego.

Dotację na przeprowadzenie badań archeologicznych otrzymać może osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna zamierzająca realizować te działania, w przypadku gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2% kosztów planowanych do przeprowadzenia działań. Zasady udzielania określone są w art. 82a i 82b ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz w rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne.

Zgodnie z art. 83 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na zasadach określonych w przepisach o zasadach finansowania nauki, minister właściwy do spraw nauki może również przyznać środki finansowe na badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne lub inne badania naukowe związane z prowadzeniem prac konserwatorskich i restauratorskich przy obiektach zabytkowych.

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego. Należy jednak zaznaczyć, że bieżące programy w ramach środków pochodzących z Unii Europejskiej ulegają zakończeniu wraz z końcem 2020 roku, należy więc oczekiwać na informacje dotyczące ich kontynuacji bądź powstaniu nowych programów w ramach nowej perspektywy budżetowej Unii na lata 2021-2027.

Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. 2020 poz. 713) finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest zadaniem własnym gminy. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu Gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytku określa odpowiednia uchwała, podjęta przez Radę Gminy. Dotacje na prace przy obiektach włączonych do gminnej ewidencji zabytków mogą udzielać organy administracji samorządowej (wójt / burmistrz / prezydent / starosta / marszałek) na podstawie stosownej uchwały. Wojewódzki Konserwator Zabytków nie może udzielać dotacji na prace przy tych obiektach.

11. Bibliografia

1. **Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r** (Dz. U. nr 78 poz. 483, oraz z 2006 r. nr 200 poz. 1471 oraz z 2009 r. nr 114 poz. 946) <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970780483>
2. **Ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej** (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2512) <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19971410943>
3. **Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840), wraz z aktami wykonawczymi do ustawy <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20031621568>
4. **Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (Dz. U. z 2023 r. poz. 40 ze. zm.) <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19900160095>
5. **Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (Dz.U. z 2022 r. poz. 503) <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20030800717>
6. **Ustawa z dnia 7 lipca 1994r. Prawo budowlane** (Dz. U. z 2021 r. poz. 2351)

- <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19940890414>
7. **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska** (Dz. U. z 2022 r. poz. 2553)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20010620627>
 8. **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (Dz. U. z 2022 r. poz. 916)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20040920880>
 9. **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (Dz. U. z 2023 r. poz. 344)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19971150741>
 10. **Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji** (Dz. U. 2021 r. poz. 485).
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20150001777>
 11. **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu** (Dz. U. poz. 774 ze zm.)
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20150000774>
 12. **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (Dz. U. z 2020 r. poz. 194 ze zm.) <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19911140493>
 13. **Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (Dz. U. z 2022 r. poz. 385)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970050024>
 14. **Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970850539>
 15. **Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych** (Dz.U. z 2018 r. poz. 2337 ze zm.)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19330390311>
 16. **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (Dz.U. z 2023 r. poz. 571)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20030960873>
 17. **Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych** (Dz. U. 2023 r. poz. 70)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19910090031>
 18. **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019–2022**
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WMP20190000808>
 19. **Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r.**
<https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony/informacje-o-strategii-na-rzecz-odpowiedzialnego-rozwoju>
 20. **Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności”**
http://kigeit.org.pl/FTP/PRCIP/Literatura/002_Strategia_DSRK_PL2030_RM.pdf
 21. **Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030.**
<https://www.gov.pl/web/ia/strategia-rozwoju-kapitalu-spoolecznego-2030-srks>
 22. **Ochrona Dziedzictwa Niematerialnego**
https://www.nid.pl/pl/Dla_wlasciocieli_i_zaradcow/opieka-nad-zabytkami/niematerialne-dziedzictwo-kulturowe-unesco/
 23. **Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku – Strategia Przyspieszenia 2030+**
<https://kujawsko-pomorskie.pl/35295-prace-nad-strategia-2030>
 24. **Plan zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego**
<https://www.kujawsko-pomorskie.pl/planowanie-strategiczne-i-przestrzenne/planowanie-przestrzenne/27964-plan-zagospodarowania-przestrzennego-wojewodztwa-kujawsko-pomorskiego>
 25. **Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2021-2024**
<http://bip.kujawsko-pomorskie.pl/program-opieki-nad-zabytkami-wojewodztwa-kujawsko-pomorskiego-na-lata-2021-2024/>
 26. **Lokalna Grupa Działania „Ziemia Wąbrzeska”**
<https://www.lgdwabrzesno.pl>
 27. **Gmina Książki**
<https://www.gminakiazki.pl/>